Het ongelijk van gelijkheid?

Een analyse van de verschillen tussen de in de politieke filosofie en in de maatschappij breed geaccepteerde stelsels van distributieve rechtvaardigheid

MASTERSCRIPTIE POLITICOLOGIE 2012

PEPIJN VAN DER GULDEN – 0734241

BEGELEIDING – MARCEL WISSENBURG

Inhoud

Inleiding 2

1. Egalitaristische theorieën 9

Rawls' justice as fairness 9

Dworkins equality of resources 12

2. De samenleving, een verzorgingsstaat 17

Mogelijke irrationele aspecten 24

3. Vergelijking met egalitarisme 28

4. Vergelijking met andere theorieën 35

Libertair recht op bezit 35

Voldoende is genoeg 39

5. De fundamenten van visies op verdelende rechtvaardigheid 43

Stap 1 – taak overheid 44

Stap 2 – mate van herverdeling 49

Resulterende systemen 53

6. Kritiek op egalitarisme 57

7. De samenleving, een bijna-meritocratie 65

Conclusie 71

Literatuurlijst 75

Inleiding

De vraag wat een rechtvaardige verdeling van bezittingen binnen een samenleving is, wordt al lang gesteld. Wie heeft recht op welke goederen, op welke gronden? Is een nagenoeg gelijke verdeling gewenst, of zijn welvaartsverschillen acceptabel, en in welke mate? Verschillende samenlevingen leveren afhankelijk van tijd en plaats verschillende antwoorden op deze vragen. In de politieke filosofie, de traditie die een morele visie op de maatschappij geeft, worden al sinds Aristoteles antwoorden gegeven. Filosofische theorieën van distributieve rechtvaardigheid beschrijven ideale verdelingen van goederen binnen een samenleving. Goederen omvatten inkomen, vermogen, eigendom, uitkeringen et cetera. Inmiddels is zowel op politiek als politiek filosofisch vlak een redelijk standvastig beeld gekristalliseerd van wat een rechtvaardige verdeling inhoudt.

Nederland is sinds halverwege de vorige eeuw een verzorgingsstaat. Dit houdt in dat de overheid door middel van herverdeling zorg draagt voor een basisniveau van welvaart van al haar inwoners. Hieronder valt onder meer dat gehandicapten en werklozen bepaalde financiële hulp krijgen om zichzelf te verzorgen. Tegelijkertijd zijn er grote verschillen in inkomens. Een directeur verdient veel meer dan een schoonmaker. Deze inkomensverschillen zijn het gevolg van een vrije markt. De mate van sociale voorzieningen en de hoogte van belastingtarieven zijn veranderlijk, maar de basisprincipes zijn door de jaren heen gelijk gebleven.

De feitelijke situatie verschilt sterk met wat in de politieke filosofie als rechtvaardige verdeling wordt gezien. Het egalitarisme is sinds enkele decennia de belangrijkste stroming onder politiek filosofen die over distributieve rechtvaardigheid schrijven (Arneson, 2002). Egalitarisme houdt in dat (nagenoeg) gelijke inkomens nodig zijn voor een rechtvaardige samenleving. Hoewel er onderlinge verschillen zijn tussen verschillende egalitaristische theorieën, wordt dit ideaal vaak als volgt verdedigd. Alle mensen zijn moreel van evenveel waarde. Alle mensen verdienen daarom gelijke kansen om hun leven een gewenste invulling te geven. Geld stelt mensen in staat hun leven naar eigen wens in te vullen. Iedereen heeft om die reden a priori recht op een gelijk inkomen, tenzij er moreel goede gronden zijn van gelijke inkomens af te wijken. Verschillen in capaciteiten tussen mensen zijn dat volgens egalitaristen niet. Capaciteiten, zoals handicaps, talenten, vaardigheden en andere kwaliteiten, worden namelijk hoofdzakelijk bepaald door geboorte of opvoeding. Deze belangrijke eigenschappen zijn voor de dragers een kwestie van toeval (Lippert-Rasmussen, 2009). De capaciteiten zijn vanwege hun toevalligheid onverdiend en de gevolgen daarvan ook. Inkomens zouden daarom niet afhankelijk moeten zijn van capaciteiten. Levenskansen horen niet afhankelijk te zijn van het geluk of de pech wel of niet over bepaalde ongekozen vaardigheden te beschikken.

Gronden voor inkomensongelijkheid die op het eerste gezicht wellicht aanvaardbaar lijken, zijn het daardoor bij nadere bestudering niet. In onze maatschappij wordt over het algemeen beloond

naar de prestaties die individuen leveren, maar de prestatie die iemand kan leveren, is afhankelijk van zijn of haar capaciteiten. Aangezien vastgesteld is dat verschillen in capaciteiten onverdiend zijn, zijn de prestatieverschillen dit ook. Mensen met veel intelligentie en een goede opvoeding kunnen meer presteren dan anderen die dit niet hebben. Hun daarvoor belonen zou onrechtvaardig zijn, want dan zouden ze profiteren van een gelukkige herkomst. Inkomensgelijkheid blijft gewenst. Egalitaristen pleiten niet noodzakelijk voor volledige inkomensgelijkheid. Voor bepaalde inkomensverschillen kunnen gronden zijn, die later nog aan bod zullen komen. De mate van ongelijkheid die door egalitaristen geaccepteerd wordt, is echter wel beperkt in omvang en alleen toegestaan in zoverre er goede morele redenen voor zijn.

In de huidige wereld is er geen enkele staat die aan het egalitaristisch ideaal voldoet. In elk westers land vindt enige herverdeling plaats tussen rijk en arm, maar de resulterende verdeling staat ver af van inkomensgelijkheid in de mate die egalitaristen bepleiten. Egalitaristen bepleiten een veel sterkere mate van inkomensgelijkheid dan de Nederlandse verzorgingsstaat levert. De feitelijke situatie verschilt daarmee sterk van de situatie die in de dominante politiek filosofische stroming als moreel wenselijk wordt beschreven. Als de feitelijke situatie moreel onwenselijk is op het fundamentele terrein inkomensverdeling, dan zouden we brede kritiek vanuit de maatschappij verwachten. De verzorgingsstaat is onrechtvaardig! Het overheidsbeleid van de verzorgingsstaat wordt door veel mensen echter niet afgekeurd. Integendeel. In Nederland is het huidige beleid van beperkte herverdeling grotendeels aanvaard (World Values Survey, 2006). Een indicatie hiervoor is dat de idealen die de economisch meest links gepositioneerde politieke partijen in veel landen nastreven vaak minder op gelijkheid gericht zijn dan egalitaire theorieën voorstaan.

Er blijkt een grote kloof te bestaan tussen wat de dominante politiek filosofische stroming –het egalitarisme– bepleit en wat breed gedeeld wordt in de samenleving als het gaat om distributieve rechtvaardigheid. De politieke theorie is veel 'linkser' dan de communis opinio. De meeste mensen zijn geen voorstander van een egalitair ideaal. Hoewel het verschil in opvattingen groot is, is er niet veel onderzoek naar de oorzaken van dit verschil. De centrale vraag in deze scriptie is waarom er een dergelijk opmerkelijk verschil is tussen wat veel filosofen als rechtvaardige inkomensdistributie zien en wat door een meerderheid in de maatschappij als rechtvaardig wordt gezien. Naast het beantwoorden van deze waaromvraag, is het doel van deze scriptie meer inzicht te verkrijgen in eventuele problemen van het egalitarisme. De hoofdvraag is:

> *Wat verklaart de verschillen in visie op distributieve rechtvaardigheid tussen egalitaristische politiek filosofen en de maatschappij en welke kritiek op het egalitarisme kan op basis hiervan geformuleerd worden?*

Over de hoofdvraag zouden twee bezwaren gemaakt kunnen worden. In de eerste plaats zou gesteld kunnen worden dat het geen zin heeft om de Nederlandse verzorgingsstaat te vergelijken met een ideaaltypische theorie (het egalitarisme). De verzorgingsstaat is een compromis tussen verschillende visies, terwijl het egalitarisme de logische uitwerking van één visie betreft. In de tweede plaats kan tegengeworpen worden dat de feitelijke situatie en de meningen in de samenleving voor de politieke filosofie irrelevant zijn, omdat de politieke filosofie een ideale situatie beschrijft. Beide bezwaren moeten serieus genomen worden, maar ik denk dat ze bevredigend beantwoord kunnen worden.

Het eerste bezwaar is in principe terecht. Er is een simpele verklaring te geven voor het feit dat de feitelijke situatie verschilt met de dominante stroming uit de politieke filosofie. Het egalitarisme betreft een ideaaltypische stroming. Deze is dominant, maar er zijn ook filosofen die andere visies aanhangen. De samenleving in Nederland is een compromis van al dit soort verschillende visies. Het is logisch dat de laatste, een compromis tussen verschillende groepen, afwijkt van het ideaal van één groep. Om dit probleem uit de weg te gaan, kijk ik niet naar het feitelijke systeem, maar naar de meningen van degenen die het stelsel dragen: de burgers. Wat dan opvalt, is dat waar in de politieke filosofie het egalitarisme een dominante positie heeft, het in de samenleving nagenoeg geen aanhang heeft. Zo gesteld is de aanleiding voor deze scriptie dat het egalitarisme in de politieke filosofie een dominante positie is, maar in de Nederlandse samenleving een minimale.

Om een verklaring te geven voor het verschil in opvattingen, moet ik uitspraken kunnen doen over wat Nederlanders voor opvattingen hebben over verdelende rechtvaardigheid. Hierbij zal ik mij baseren op opinieonderzoek. Om van gedeelde opvattingen te kunnen spreken, moet sprake zijn van genoeg overeenkomsten tussen opvattingen van alle individuen. Als er een grote variatie aan opvattingen bestaat, kan niet op niveau van de samenleving verklaard worden waarom de opvattingen zo verschillen met het egalitarisme. De Nederlandse samenleving is pluriform. Ondanks het feit dat 'de Nederlander' niet bestaat, zal blijken dat er genoeg overeenkomsten zijn tussen de standpunten van individuen om de meest dominante standpunten in de Nederlandse samenleving te kunnen benoemen. Dit zijn niet dé standpunten van de gehele samenleving, maar de standpunten die in bepaalde mate door een –vaak wisselende– meerderheid gedeeld worden. Ondanks pluriformiteit blijkt kortom sprake van overeenkomsten tussen meningen van individuen, welke in tegenspraak zijn met het egalitarisme. Aan de hand van enquête-onderzoek zal ik laten zien dat een grote meerderheid van Nederlanders niet egalitaristisch is. De verzorgingsstaat blijkt niet alleen een (niet-egalitaristisch) compromis, maar wordt door velen als *moreel* wenselijk alternatief gezien. Daardoor is het mogelijk uitspraken te doen over opvattingen op een hoger niveau dan het individu, en te zoeken naar een verklaring voor deze breed gedeelde maatschappelijke opvattingen, al impliceert dit vanzelfsprekend niet dat elk individu binnen de samenleving deze meningen is toegedaan.

Het tweede mogelijke bezwaar is als volgt. De politieke filosofie beschrijft een moreel wenselijke situatie. De volgens politiek filosofen moreel wenselijke situatie en de door vele 'leken' gewenste situatie komen niet overeen. Een dergelijk verschil is geen probleem voor politiek filosofen. In feite is het de bestaansreden van de politieke filosofie; de in de samenleving gedeelde ideeën zijn niet perfect en de taak van de politieke filosofie is de normen te doordenken en te verbeteren. Er zijn vaker verschillen tussen wat politiek filosofen als rechtvaardig zien en wat rechtvaardig is volgens de meerderheid van een samenleving. Wat heeft de politieke filosofie te maken met de publieke opinie? De publieke opinie is relevant voor politici, die plannen tot uitvoer moeten brengen, maar heeft geen invloed op het moreel juiste, en daarom geen relevantie voor filosofen.

Er zijn meerdere redenen waarom het in dit geval toch relevant is de grondslagen van de verschillende visies te bestuderen. In de eerste plaats beginnen egalitaire theorieën vanuit enkele zeer simpele basisprincipes, die veel mensen zullen onderschrijven. De basis is niet controversieel. Het is helder dat bepaalde kwalificaties aangeboren zijn en daarmee buiten de invloed van mensen vallen. Bovendien is het breed geaccepteerd dat mensen geen voor- of nadeel moeten ondervinden van eigenschappen waarover zij geen invloed hebben gehad. Aangeboren kwalificaties zouden daarom niet tot voor- of nadelige inkomens mogen leiden.

> "The idea that we cannot deserve things on the basis of attributes for which we are not responsible is reasonably commonsensical, and the claim that at least some of our talents are ours by luck is similarly uncontroversial." (Swift, Marshall, Burgoyne & Routh, 1995, p. 24)

De conclusie die volgt is dat veel striktere herverdeling noodzakelijk is. Het is een heldere redenering. Toch zijn er weinig Nederlanders die deze conclusie delen. Als het allemaal werkelijk zo simpel is, waarom snapt 'het volk' het dan niet? Is er misschien iets mis met de theorie? Op papier lijken de egalitaristische theorieën te voldoen, maar in de maatschappij komen ze niet uit de verf. Wat mensen zien als de wenselijke situatie wijkt sterk af van het egalitaristisch pleidooi. Het is maatschappelijk geaccepteerd individuen te belonen naar 'toevallige' kwalificaties, wat volgens het egalitarisme onrechtvaardig is. De positie die filosofen innemen is in de samenleving nauwelijks verdedigbaar, ondanks dat deze volgens egalitaristen heel logisch is. Deze kloof biedt aanknopingspunten om het egalitarisme kritisch te analyseren.

Wanneer er in de maatschappij goede en aannemelijke verklaringen voor inkomensverschillen zijn, kunnen politiek filosofen dit gebruiken om hun ideeën aan te scherpen (Swift, et Al., 1995, p. 18). Egalitaristen zouden met andere woorden wat kunnen leren van de maatschappij. De kloof is bovendien zodanig groot dat naleving van door de politieke filosofie voorgeschreven normen niet in zicht is. De geaccepteerde stand van zaken is van invloed op de mogelijkheden om bepaalde visies in de praktijk uit te voeren: een egalitaire samenleving is niet tot stand te brengen zonder publieke

steun. Als laatste vinden veel filosofen dat een systeem alleen juist is als het ook gesteund wordt door de bevolking (Swift, 2008). Al met al is er genoeg reden om te proberen de hoofdvraag te beantwoorden.

Nu de mogelijke bezwaren tegen de hoofdvraag uit de weg zijn genomen, kan ik kort aangeven op welke wijze ik een antwoord zal geven. Om twee posities te vergelijken is het vanzelfsprekend nodig beide posities goed te kennen. Het egalitarisme is door politiek filosofen uiteengezet, maar het dominante maatschappelijke standpunt is niet gedocumenteerd. Daarom zal ik in deze scriptie beschrijven wat deze dominante maatschappelijke visie inhoudt. Het grootste verschil met het egalitarisme blijkt te liggen in *desert*, verdienste. De meeste Nederlanders vinden het wenselijk dat personen betaald worden naar de kwaliteit van het werk dat zij leveren, verdienste. Verdienste is volgens egalitaristen helemaal geen goede maatstaf voor beloning:

> "In our day desert, while still recognized by the ordinary person, has been undermined or completely dismissed by the leading political and social philosophers of our time…" (Pojman, 2001, p. 88)

Dit verschil in opvattingen zal de rode draad van deze scriptie zijn. Zodra duidelijker is geworden wat de verschillen precies zijn en wat de rol van verdienste precies is, kan in principe vanuit het maatschappelijk dominante standpunt kritiek geleverd worden op het egalitarisme. Daarvoor is het goed een referentiekader te hebben. Om dat kader te geven, zullen andere theorieën van distributieve rechtvaardigheid aan bod komen en zal meer algemeen beschreven worden welke aspecten van belang zijn voor een theorie van verdelende rechtvaardigheid. Na deze inbedding zal ik het egalitarisme kritisch bekijken. Op basis van de kritische reflectie zal op het eind geconcludeerd worden welke problemen beide bestudeerde posities hebben.

De doelstelling van deze scriptie is tweeledig. Aan de ene kant zal ik de maatschappelijk dominante visie binnen het kader van de politieke filosofie plaatsen, om op die manier de verschillen met het egalitarisme duidelijker te maken. Aan de andere kant zal het egalitarisme kritisch bekeken worden, juist vanuit de verschillen die het egalitarisme heeft met de dominante positie. Het idee is dat de vergelijking voor beide posities nuttige informatie zal opleveren. In feite bewandel ik de omgekeerde weg van veel politiek filosofen. Zij bouwen een egalitaristische theorie op en verdedigen deze ten opzichte van de maatschappelijk dominante positie. Ik probeer de maatschappelijk dominante positie om te zetten in politiek filosofische termen, en lever vanuit deze visie kritiek op het egalitarisme.

In deze scriptie draait het om verdelingsvraagstukken binnen de Nederlandse samenleving. Voor een heldere analyse is het belangrijk te weten wat er precies op rechtvaardige wijze verdeeld moet

worden. Deze kwestie vormt echter al een eerste twistpunt tussen filosofen. Om een verdeling te beschrijven kunnen verschillende maatstaven gebruikt worden. Ik zal verdelingen hoofdzakelijk uitdrukken in geld, specifiek inkomen. Volgens sommigen is geld niet het juiste object voor verdeling, omdat geld voor iedereen een andere betekenis heeft. De één beschouwt honderd euro als waardevoller dan een ander. In plaats daarvan zou het moeten gaan over bijvoorbeeld welzijn, genot of capaciteiten, om de rechtvaardigheid van een verdeling te toetsen. Deze andere meetstandaarden kennen echter ook problemen. Een voordeel van de keuze voor geld is dat deze het meest concreet is en aansluit bij de huidige feitelijke situatie. Bovendien gebruiken de meeste theorieën die in deze scriptie aan de orde komen een soortgelijk uitgangspunt. In sommige gevallen kan spreken over geld wel problematisch zijn. Wanneer iemand een dure medische behandeling vergoed krijgt, zullen we bijvoorbeeld niet snel oordelen dat deze persoon meer geld uitgekeerd krijgt dan anderen. Niettemin is de keuze voor geld als neutrale standaard tussen mensen wel de meest geschikte in deze scriptie.

De opbouw van deze scriptie is als volgt. In het nu volgende hoofdstuk 1 worden twee hoofdstromen uit het egalitarisme uiteengezet, namelijk *justice as fairness* en *equality of resources*. Deze theorieën zijn gekozen omdat ze tot de meest invloedrijke behoren binnen het veld. In hoofdstuk 2 worden publieke opinies over verdelende rechtvaardigheid uiteengezet. Deze uiteenzetting gebeurt aan de hand van empirisch onderzoek uit de kwantitatieve politicologie en sociologie. In verschillende surveyonderzoeken is Nederlanders gevraagd welke verdeling zij het meest rechtvaardig vinden, en welke verdelingscriteria. Na deze twee hoofdstukken is duidelijk wat de maatschappelijk en politiek filosofisch dominante visies zijn.

Hoofdstuk 3 gaat over overeenkomsten en verschillen tussen het egalitarisme en het maatschappelijk dominante standpunt. Daarna wordt in hoofdstuk 4 gekeken hoe de meest geaccepteerde visie uit de samenleving zich verhoudt tot andere, minder prominente theorieën uit de politieke filosofie. De theorieën die aan bod komen zijn het libertarisme en de capabilities approach. Deze zullen eerst beschreven worden, waarna overeenkomsten en verschillen worden benoemd. Beide theorieën blijken overeenkomsten te vertonen met wat Nederlanders vinden, maar vooral ook grote verschillen. Op dat moment zal duidelijk zijn dat de maatschappijvisie verschillen vertoont met alle grote politiek filosofische theorieën. Om dit te kunnen verklaren wordt in hoofdstuk 5 gekeken op welke wijze systemen van verdeling worden gevormd. Daarbij zal ik betogen dat er in feite twee vragen beantwoord moeten worden. Namelijk of de overheid mag herverdelen en, als dat mag, welke ongelijkheden de overheid dan allemaal mag aanpakken.

Op basis van de theorievorming uit hoofdstuk 5 zal ik in hoofdstuk 6 kritiek formuleren op het egalitarisme. Deze kritiek zal deels algemeen zijn, deels gebaseerd op de verschillen met de maatschappelijk dominante positie. In hoofdstuk 7 wordt vervolgens gekeken hoe we het bestaande

systeem kunnen beschouwen. Het in Nederland toegepaste beleid heeft het meeste weg van een meritocratie.

In het laatste hoofdstuk worden conclusies getrokken en wordt gereflecteerd op de kloof tussen de politieke filosofie en de maatschappelijke opvatting. Daarbij zullen met name conclusies getrokken worden over het egalitarisme. Voor het zover is, zal ik in het volgende hoofdstuk beginnen met het uiteenzetten van twee egalitaristische theorieën.

1. Egalitaristische theorieën

Het egalitarisme is een groep van theorieën die een ideaal van grotere gelijkheid van hulpbronnen delen. In dit hoofdstuk beschrijf ik twee belangrijke egalitaristische theorieën van verdelende rechtvaardigheid. Dit zijn *justice as fairness* van John Rawls en *equality of resources* van Ronald Dworkin. De keuze voor de theorie van Rawls is gemaakt omdat zijn werk, *A Theory of Justice,* algemeen beschouwd wordt als een van de invloedrijkste werken van de 20e eeuw binnen de politieke filosofie (Mandle, 2009). Equality of resources wordt beschouwd als een van de meest invloedrijke, zo niet de meest invloedrijke theorieën van distributieve rechtvaardigheid die daarna is gepubliceerd (Scheffler, 2003, p. 5). Beide theorieën delen een ideaal van nagenoeg gelijke hulpbronnen, maar kennen ook grote onderlinge verschillen. Dworkin verdedigt egalitarisme op andere gronden dan Rawls, waardoor een andere vorm van gelijkheid wordt gerealiseerd en andere vormen van ongelijkheid moreel acceptabel zijn binnen de theorie. Over de vraag of Dworkins theorie een verbetering is van justice as fairness verschillen de meningen (bijvoorbeeld Kymlicka, 2002, pp. 74-75 versus Scheffler, 2003; Mandle, 2009). Duidelijk is dat de twee theorieën gezamenlijk een goede afspiegeling vormen van het dominante standpunt binnen de politieke filosofie.

Voor zowel Rawls als Dworkin geldt dat distributieve rechtvaardigheid onderdeel is van een bredere visie op rechtvaardigheid. Op andere vlakken kennen ze veel overeenkomsten. Beide theorieën accepteren de basisnotie dat iedereen gelijk behandeld moet worden en kennen daarvoor ook soortgelijke civiele en politieke rechten aan mensen toe. Deze kunnen liberaal genoemd worden. Dit houdt vrijheid van meningsuiting en politieke participatie binnen een democratische rechtsstaat in. Ik concentreer mij op de invulling die de theorieën geven aan distributieve rechtvaardigheid. Hierin zijn wel duidelijke verschillen te zien.

Rawls' justice as fairness

John Rawls komt in *A Theory of Justice* (1999 [1971]) tot twee principes die een rechtvaardige institutionele basis van een samenleving kenmerken. Het eerste principe stelt dat iedereen zoveel vrijheden moet hebben als mogelijk zonder de vrijheden van anderen in te perken. Het tweede principe betreft de verdeling van inkomens en welvaart. Rawls stelt dat natuurlijke en sociale verschillen gevolg zijn van een 'natuurlijke loterij' (Rawls, 1999, p. 64). Of je slim bent of dom, vaardig of niet, goed opgevoed of niet, je hebt het zelf niet kunnen bepalen. Toevallige verschillen horen daarom geen rol te spelen in rechtvaardigheid. Iedereen heeft recht op een gelijk inkomen, tenzij economische ongelijkheid ten gunste komt aan alle mensen. Rawls' idee is zeer kernachtig:

> "All social values –liberty and opportunity, income and wealth, and the social bases of self-respect– are to be distributed equally unless an unequal distribution of any, or all, of these values is to everyone's advantage." (Rawls, 1999, p. 54)

De basis voor Rawls' verdediging van de twee principes is een gedachtespel, de *original position* (oorspronkelijke positie) (Rawls, 1999, pp. 14-19). De original position is een hypothetische situatie waarin burgers invulling geven aan rechtvaardige basisinstituties van hun samenleving. De crux is dat iedere participant aan dit imaginaire proces deelneemt zonder te weten wie hij of zij zelf is. Deze kennis wordt in de oorspronkelijke positie van hun weggenomen door een *veil of ignorance* (sluier van onwetendheid), die eenieders persoonlijke identiteit verbergt: opleiding, intelligentieniveau, fysieke kracht, afkomst, geslacht et cetera (Rawls, 1999, pp. 118-119). De deelnemers van de original position zouden door deze opzet onbekend zijn met alle eigenschappen die hen in de maatschappij onderscheiden van anderen. Zij kunnen in de original position niet weten welke positie zij in de samenleving zouden hebben wanneer de sluier van onwetendheid opgelicht zou worden. Dit dwingt hen tot onpartijdige besluiten. Zij kunnen zo geen principes kiezen waarmee ze specifiek zichzelf bevoordelen, omdat zij niet weten welke positie zij in de maatschappij hebben (Rawls, 1999, p. 122). Moreel irrelevante factoren, met name partijdigheid (Rawls, 1999, p. 11), worden daardoor uitgesloten (Rawls, 1999, pp. 16-17; Barry, 1989, pp. 183-184).

We gebruiken de principes die de mensen in de oorspronkelijke positie zouden kiezen als basis voor ons eigen systeem. De original position laat ons namelijk zien hoe een rechtvaardige samenleving er uit moet zien, doordat we beredeneren hoe principes niet vanuit het eigen, maar het algemeen belang worden geformuleerd. De keuzes die mensen in de original position zouden nemen, laten ons zien wat een rechtvaardige samenleving is. Een rechtvaardige samenleving is gebaseerd op besluiten die genomen worden in een situatie zonder machtsverschillen of particuliere belangen. De zaken die in de original position weggelaten worden zijn moreel irrelevant, omdat ze willekeurig zijn. Principes die men in deze eerlijke situatie kiest, zijn rechtvaardig (Barry, 1989, p. 180). De oorspronkelijke positie is een hulpmiddel voor onszelf om een beter beeld te krijgen welke principes onpartijdig zijn en welke niet, door te beoordelen of mensen ze achter een veil of ignorance zouden kunnen aanvaarden. De oorspronkelijke positie helpt de gekozen principes en bestaande overtuigingen aan elkaar bij te stellen, tot een zogenaamd reflective equilibrium, waarbij overtuigingen en principes in balans zijn (Rawls, 1999, pp. 17-18; 41-44).

Nadat de gedachteconstructie is uiteengezet, kunnen we ons afvragen welk soort principes de deelnemers in de oorspronkelijke positie voor hun samenleving zouden kiezen. In de gegeven situatie is het voor de deelnemers niet mogelijk regels zodanig vorm te geven dat deze de eigen positie bevorderen. Daardoor is het, gegeven de original position, verstandig de samenleving zo op te

bouwen dat iedereen in een zo gunstig mogelijke situatie verkeert. Dat betekent het toekennen van zoveel mogelijk primaire goederen aan iedereen: rechten, vrijheden, kansen en inkomen en welvaart (Rawls, 1999, p. 54). Deelnemers zouden bijvoorbeeld willen voorkomen dat er mensen zijn die in armoede leven, omdat het mogelijk is dat zij dit zelf zouden zijn. Hoewel de conclusies volgen uit een gedachtenconstructie, geven ze een uitdrukking aan rechtvaardigheid. De oorspronkelijke positie is immers zo opgezet dat de beslisomstandigheden onpartijdig en fair zijn; vandaar justice as fairness (Rawls, 1999, p. 15).

De twee principes die volgens Rawls uit de original position volgen, komen als volgt tot stand (Rawls, 1999, pp. 144-160). Aan de hand van de oorspronkelijke positie worden verschillende stelsels beoordeeld. Daarbij gaan we er vanuit dat deelnemers op rationele wijze hun eigenbelang zouden behartigen (Rawls, 1999, pp. 123-126). Er moet begonnen worden te bepalen welke vorm van samenleving gewenst is; gebaseerd op utilitaristische, teleologische, intuïtionistische of egoïstische principes, of op de twee principes van Rawls (Rawls, 1999, p. 107). De twee principes worden vooral afgezet tegen het utilitarisme. Het utilitarisme beoogt het grootst mogelijk nut te realiseren voor de samenleving als geheel. Daarbij kunnen de basisrechten van bepaalde individuen worden geschonden. Vanwege enkele zwaarwegende omstandigheden is het logisch in de oorspronkelijke positie te handelen volgens een maximin-principe, waarbij de minst gunstige positie gemaximaliseerd wordt. Gebruik van een maximin-principe is rationeel omdat het belang van de genomen beslissingen zeer zwaarwegend is, de kansen onbekend zijn en een minimumniveau erg belangrijk is (Rawls, 1999, p. 134). Om die reden zouden mensen kiezen voor een zo breed mogelijk pakket aan rechten, zoals vrijheid van geloof, meningsuiting et cetera. Dit alles om een situatie van onderdrukking te voorkomen. Deze keuze sluit het utilitarisme uit. Zo komen mensen volgens Rawls tot het eerste principe, van zo groot mogelijke vrijheden.

Na het bepalen van de basisrechten is de volgende stap de distributie van primaire goederen. Hier zijn verschillende mogelijkheden, waarvan meerdere in principe eerlijk kunnen zijn. Toch gaat Rawls er vanuit dat een *difference principle* het meest gewenst is (Rawls, 1999, pp. 130-131). Dit houdt in dat ongelijkheden enkel toegestaan zijn zolang ze de positie van iedereen, inclusief de minst bedeelden, beter maken dan volledige inkomensgelijkheid. Deze conclusie komt als volgt tot stand. In eerste instantie zouden deelnemers een volledige inkomensgelijkheid gewenst achten. Niet wetend welke rol zij in de te ontstane samenleving gaan vervullen, zou dat volledige zekerheid bieden niet in een netelige financiële situatie te belanden. Het is echter rationeel toch ongelijkheid te accepteren als het mogelijk is om een situatie van ongelijkheid te creëren waarin iedereen, dus ook de laagste inkomensgroep, meer verdient dan de mensen in een volledig gelijke samenleving. Een samenleving met inkomensongelijkheid is in staat een groter nationaal product te genereren dan een samenleving met volledige inkomensgelijkheid, doordat ongelijkheid een drijfveer vormt voor grotere prestaties.

Welke samenleving dit is, is afhankelijk van de economische structuur van een samenleving. In regels uitgedrukt zijn de principes van Rawls:

1. "Each person is to have an equal right to the most extensive total system of equal basic liberties compatible with a similar system of liberty for all.
2. Social and economic inequalities are to be arranged so that they are both:
    (a) to the greatest benefit of the least advantaged, consistent with the just savings principle, and
    (b) attached to offices and positions open to all under conditions of fair equality of opportunity." (Rawls, 1999, p. 266)

Het eerste principe (met de hoogste prioriteit) verzekert de basisrechten (politieke en civiele vrijheden). Ik richt mij op 2a, het difference principle. De overheid moet volgens dit principe een belastingstelsel zodanig opstellen dat de ongelijkheid zodanig is dat de inkomens van de minst verdienende groep zo hoog mogelijk zijn.

Dworkins equality of resources

Ronald Dworkin heeft in zijn werk *Sovereign Virtue* (Dworkin, 2000) een andere visie op egalitarisme geformuleerd, *equality of resources*. De theorie van Dworkin wordt tot het luck egalitarianism gerekend, al verwerpt Dworkin die term (Dworkin, 2003, p. 107). De kern van equality of resources is dat een overheid moet trachten te zorgen dat toevallige omstandigheden de welvaart van individuen niet beïnvloeden (*endowment-insensitivity*), maar dat keuzes dat wel doen (*ambition-sensitivity*) (Dworkin, 2000, p. 89). De visie is gefundeerd op de overheidstaak gelijke zorg (equal concern) voor alle burgers te tonen. Onderdeel van gelijke zorg is volgens Dworkin (2000, pp. 3-4) dat iedere burger recht heeft op gelijke toegang tot hulpbronnen. Iedereen moet in staat zijn eenzelfde inkomen te verdienen. Het argument volgt twee stappen. Eerst worden de gewenste principes geformuleerd, vervolgens wordt een praktische toepassing gemaakt die zo goed als mogelijk voldoet aan die principes. Deze stappen zal ik ook volgen.

De basisprincipes van equality of resources worden duidelijk uit een klein gedachtenexperiment (vgl. Dworkin, 2000, pp. 83-90). In dit voorbeeld bezitten twee individuen met gelijke fysieke en verstandelijke vermogens een gelijkwaardig stuk land. De individuen kunnen zelf kiezen wat ze met hun land doen. De een, een boer, plant zijn land vol met landbouwproducten en werkt lange dagen om zoveel mogelijk te produceren. De ander, een tennisspeler, legt een tennisveld aan en slijt zijn dagen luierend, met af en toe een potje tennis. De hardwerkende boer zal in de loop van de tijd een aardig vermogen opbouwen, door de productie van zijn land te verkopen, terwijl de tennisspeler een luizenleven heeft, maar weinig geld verdient. De boer wordt rijk, de tennisspeler arm, is dit ongewenst? De verschillen in welvaart zijn in dit voorbeeld gevolg van individuele keuzes. Als de

tennisser net zoveel geld had willen hebben als de boer, had ook hij kunnen kiezen hard te werken. Daarom is de situatie eerlijk. Het zou volgens Dworkin oneerlijk zijn als hier herverdeling plaats zou vinden om gelijkheid te creëren (Dworkin, 2000, p. 85)[1].

In het voorbeeld hadden beide individuen gelijke kwaliteiten. Alle ontstane inkomensverschillen zijn te herleiden tot keuzes. In dat geval is het gewenst inkomensverschillen te respecteren (Dworkin, 2000, p. 84). In de werkelijkheid beïnvloedt nog een ander aspect dan keuzes iemands inkomen (Dworkin, 2000, p. 85). Dit is toeval, in allerlei vormen. Hier vallen onder meer (on)gelukkige gebeurtenissen en het toeval geboren te zijn met bepaalde (im)productieve capaciteiten onder. Iemand kan bijvoorbeeld getroffen worden door een ernstige ziekte, die hem werken onmogelijk maakt. Maar ook aangeboren capaciteiten, talenten en handicaps, zijn toevallig. Mensen hebben er niet zelf voor gekozen ze al dan niet te krijgen. Het is onwenselijk wanneer dit soort toeval iemands inkomen beïnvloedt. Wanneer de boer uit het voorbeeld blind zou worden, zou hij niet langer zelf geld kunnen verdienen. Het zou niet eerlijk zijn als hij als gevolg daarvan arm zou worden, omdat zijn improductiviteit gevolg is van toeval, niet van een keuze.

Figuur 1- Dworkins resource equality

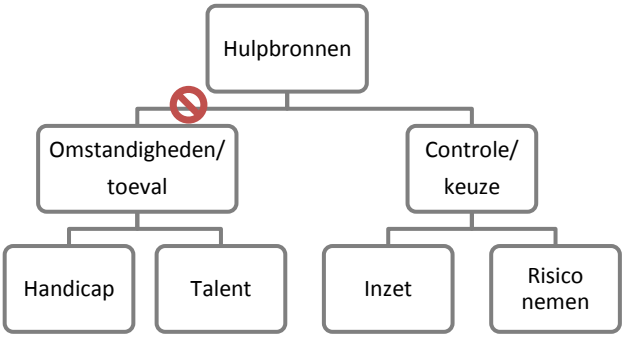

Equality of resources is geënt op het beschreven onderscheid tussen omstandigheden of toeval enerzijds en verantwoordelijkheid of keuzes anderzijds, als componenten die samen inkomen bepalen. Onder omstandigheden vallen onder meer talenten, handicaps, opvoeding, etniciteit en geslacht. Mensen kunnen geen invloed uitoefenen over deze kenmerken; men wordt er mee geboren of gesocialiseerd. Het is onrechtvaardig als dit soort omstandigheden invloed heeft op iemands schare aan hulpbronnen. Omgekeerd is het rechtvaardig als keuzes gereflecteerd worden in inkomens. Mensen kunnen immers kiezen al dan niet hard te werken of risico's te nemen. In een rechtvaardige verdeling van hulpbronnen leiden verschillende keuzes ook tot verschillende inkomens. Het ideaal is samengevat in figuur 1. De link tussen iemands inkomen en omstandigheden is ongewenst, maar die tussen keuzes en inkomen juist wel.

De maatstaf om te meten of aan het ideaal van equality of resources is voldaan is de envy-test (jaloezie-test) (Dworkin, 2000, pp. 67-68). Van envy is sprake wanneer iemand de totale hoeveelheid

[1] Hierin wijkt Dworkin af van Rawls, omdat bij justice as fairness minder oog is voor de keuzecomponent van ongelijkheid.

hulpbronnen van een ander verkiest boven zijn eigen. Dit moet door de tijd heen gemeten worden. Het totaal van werk plus consumptie dient als maatstaf (Dworkin, 2000, p. 85). Een ideale samenleving is envy-free: niemand zou willen ruilen met het geheel aan hulpbronnen van een ander. Iemand heeft recht jaloers te zijn op een ander wanneer de ander meer succes heeft als gevolg van omstandigheden, maar niet als deze het gevolg zijn van keuzes.

In de tweede stap brengt Dworkin het beschreven ideaal in de praktijk. De overheid moet streven naar een situatie waarin mensen maximale autonomie hebben, maar niet lijden onder of baat hebben bij toevallige zaken die buiten hun invloed vallen. Dit kan met inkomensbelasting bewerkstelligd worden. Idealiter zouden we voor iedere persoon exact weten in hoeverre zijn inkomen te herleiden is tot keuzes en omstandigheden. Op basis van deze kennis zou herverdeling kunnen plaatsvinden, precies zo dat keuzes gerespecteerd worden en omstandigheden gecompenseerd. Een dergelijk systeem is echter onmogelijk, zelfs bij volledige informatie over ieder individu (Dworkin, 2000, p. 91). Omstandigheden en keuzes zijn namelijk geen afzonderlijke zaken. Ze beïnvloeden elkaar wederzijds. Een talent moet bijvoorbeeld ontwikkeld worden met veel inzet, terwijl inzet vaak afhangt van aangeleerde omstandigheden als een sterk werkethos. Ieders inkomen direct verbinden aan ambities of keuzes is daardoor niet mogelijk (Dworkin, 2000, p. 91).

Een beter systeem is een belastingstelsel gebaseerd op een verzekeringsstelsel. Een verzekering kenmerkt zich doordat deze twee vormen van toeval met elkaar verbindt. Dit zijn brute luck en option luck (Dworkin, 2000, pp. 74-76). Van brute luck is sprake wanneer toeval ongekozen is (Dworkin, 2000, p. 73). Als iemand getroffen wordt door een ernstige ziekte is dit bijvoorbeeld vaak volledig buiten de controle het slachtoffer. Mensen kunnen in andere gevallen kiezen om bepaalde risico's te lopen, bijvoorbeeld beleggen of gokken. Dat zijn gevallen van option luck (Dworkin, 2000, p. 73). Dit laatste type toeval valt binnen de eigen verantwoordelijkheid. Ook bij option luck weet de betrokkene niet wat de uitkomst zal zijn, maar omdat er gekozen is voor het toeval, zijn de uitkomsten wel voor eigen rekening[2].

De rol van een verzekering op brute en option luck kan het best geïllustreerd worden met een voorbeeld. Er bestaat voor elk huis een klein risico dat het afbrandt. Wanneer dit gebeurt, is sprake van brute pech voor de eigenaar. Er zijn verzekeringen beschikbaar die het financiële risico van woningbrand dekken. Verzekeringen geven huizenbezitters een keuze, of een premie betalen en daarmee het risico op grote financiële schade door brand afdekken of geen verzekering nemen. Daarmee maakt de mogelijkheid tot verzekeren brute pech tot een keuze om al dan niet risico te nemen. Als iemand bewust kiest zich niet te verzekeren en zijn huis brandt af, heeft hij of zij geen

[2] Vandaar dat de veelgebruikte term *luck egalitarianism* voor deze theorie niet helemaal klopt. Niet elk toeval moet volgens Dworkin worden geëgaliseerd, enkel ongekozen toeval.

recht op vergoeding. Die persoon had immers de mogelijkheid het risico te vermijden, en heeft bewust gekozen dit niet te doen. Als de mogelijkheid tot verzekeren bestaat, dan is het nog steeds pech wanneer een huis afbrandt, maar niet onrechtvaardig als een onverzekerde eigenaar niet geholpen wordt. Zodra mensen zich tegen een vorm van brute luck kunnen verzekeren, wordt het option luck. Op dat moment krijgt brute luck namelijk de vorm van wedden: je kunt zelf kiezen of je je verzekert tegen de risico's of niet.

Net als het verzekeren van een huis, zouden mensen zich hypothetisch gezien tegen alle andere nadelige omstandigheden kunnen verzekeren. Als iedereen gelijke kans heeft blind te worden, dan zouden mensen zelf kunnen kiezen een verzekering te nemen die uitkeert bij blindheid. Wanneer iemand dan blind wordt kan hij rekenen op een schadeloosstelling en is van onrechtvaardigheid geen sprake. Verzekeren tegen woningbrand is echter wezenlijk anders dan verzekeren voor andere omstandigheden. Voorwaarde voor het functioneren van een verzekering is dat het probleem nog moet plaatsvinden en de kansen gelijk zijn (Dworkin, 2000, p.77). Er zijn veel omstandigheden waar mensen mee geboren worden, zoals aangeboren afwijkingen. Daartegen verzekeren is niet mogelijk. Dit realiseert Dworkin zich ook. Het verzekeringsmechanisme verschaft ons de mogelijkheid te bekijken wat een rechtvaardige vergoeding is voor dergelijke vormen van pech. We kunnen ons voorstellen dat wanneer nog niet bekend zou zijn wie welke handicaps of talenten krijgt, mensen zich tegen deze kansen zouden kunnen verzekeren. In feite zouden mensen zich voor aanvang van het leven kunnen indekken tegen allerhande risico's. Als we de premie die mensen bereid zouden zijn te betalen als uitgangspunt nemen voor de hoogte van belastingen, heeft het stelsel een rechtvaardige basis. Dit is de logica die Dworkin volgt om vast te stellen hoe hoog belastingen en uitkeringen zouden moeten zijn (Dworkin, 2000, pp. 77-80).

Toegepast werkt dit als volgt. Een bepaald percentage individuen wordt zwaar gehandicapt geboren. We nemen dit percentage als uitgangspunt voor het bepalen van een denkbeeldige verzekering tegen zware handicaps. Het risico op de gehandicapte situatie, waarin je geen inkomen kunt verwerven, is bekend. Het is rationeel een verzekering te nemen die deze negatieve situatie zonder inkomen afdekt. Bij het afsluiten van die verzekering maak je een afweging tussen de hoogte van de premies en de hoogte van de uitkering. Een zeer ruimhartige verzekering bij pech betekent ook een zeer hoge premie in goede tijden. De verzekering zal er waarschijnlijk op gericht zijn een bepaald minimumniveau te halen, om een waardig leven in alle omstandigheden te garanderen. We kunnen dus bepalen welk type verzekering we zouden nemen, als een zware handicap geen vaststaand feit was, maar een risico. Dit niveau gebruiken we als basis voor een belasting in de echte samenleving. Alle niet zwaar gehandicapten moeten belasting betalen ter hoogte van de premie die ze zouden hebben gekozen, en de opbrengst gaat naar de getroffenen.

Door de uitwerking met een op verzekeringen gebaseerd belastingstelsel, kunnen in de praktische toepassing van resource equality ongekozen ongelijkheden wel een rol spelen (Dworkin, 2000, pp. 103-106). Een succesvolle filmster betaalt relatief veel belasting, maar houdt alsnog meer over dan anderen, op basis van talenten. Dworkin meent echter dat het systeem de best mogelijke invulling aan zijn ideaal is.

De terminologie van Dworkins theorie kan verwarrend zijn. Ik maak onderscheid tussen ongekozen omstandigheden en keuzes, als basis van equality of resources. Dworkin zelf spreekt veelal van respectievelijk talenten en ambities. 'Ongekozen omstandigheden' is mijns inziens een wenselijker term, omdat niet enkel talenten, maar ook handicaps en andere toevalligheden relevant zijn. Voor keuzes geldt iets soortgelijks. Niet alleen ambitie, maar ook andere vormen van keuze, zoals het nemen van risico vallen onder de eigen verantwoordelijkheid. Ongekozen omstandigheden en keuzes zijn dus de meest omvattende manier om een goed onderscheid te creëren, zoals ook in figuur 1 zichtbaar is. De termen talenten of ambitie zal ik soms wel gebruiken, omdat dit de meest concrete voorbeelden van ongekozen omstandigheden tegenover keuzes zijn.

Hiermee zijn de egalitaristische theorieën voldoende beschreven om de volgende stappen te kunnen zetten. Belangrijk aan beide theorieën is dat ze wel egalitaristisch zijn, maar geen volledige inkomensgelijkheid bepleiten. In de praktijk bepleiten ze een verzorgingsstaat. In het geval van justice as fairness moeten de inkomensverschillen altijd in dienst staan van de minst bedeelde groep. In het geval van equality of resources moet de mate van herverdeling een plausibele afspiegeling zijn van de verzekeringen die mensen zouden hebben getroffen wanneer zij zich konden indekken tegen mogelijke negatieve omstandigheden. Bij beide theorieën is het lastig te zeggen welke mate van herverdeling exact gewenst is. Algemeen wordt echter aangenomen dat de gewenste herverdeling sterker is dan momenteel het geval is. In het volgend hoofdstuk bekijk ik hoeveel herverdeling in de maatschappij gewenst wordt geacht en op welke gronden.

2. De samenleving, een verzorgingsstaat

In dit hoofdstuk kijk ik kort naar het huidige distributieve stelsel in Nederland. Meer aandacht besteed ik aan de vraag of mensen dit systeem steunen, en welk verdelingsstelsel Nederlanders voor ogen staat als het meest rechtvaardige. Daarbij wordt gebruik gemaakt van representatieve enquêtes onder Nederlanders. Algemeen gezien is de conclusie dat de meeste Nederlanders de verzorgingsstaat, die ongelijkheden gedeeltelijk ongedaan maakt, steunen. De maatschappelijke communis opinio wijkt daarmee af van de wetenschappelijke communis opinio, waarbij egalitarisme de boventoon voert.

Het voor dit onderzoek meest relevante kenmerk van de Nederlandse maatschappij is dat het kapitalistisch is. Dit houdt in dat mensen privébezit van goederen hebben, waarvan de verdeling in eerste instantie via een marktmechanisme plaatsvindt. Een markt leidt tot ongelijkheid. Mensen worden beloond naar de vraag die er is naar wat zij te bieden hebben. Sommigen hebben schaarsere, meer gewilde diensten of goederen te bieden en krijgen daardoor meer betaald (bijvoorbeeld mensen met unieke kwaliteiten). Mensen worden daarbij over het algemeen beloond naar de prestatie die zij leveren, waarbij de beloning afhankelijk is van de vraag naar die prestatie. Inzet speelt geen directe rol. Mensen met gelijke kwaliteiten worden verschillend beloond naar inzet, maar dit komt doordat in dat geval de prestatie verschilt. Er is in een markt sprake van ruilrechtvaardigheid, niet van distributieve rechtvaardigheid.

Via inkomstenbelasting wordt in Nederland gezorgd voor nivellering van ontstane verschillen. Dit valt onder het distributieve aspect van rechtvaardigheid. Het progressieve belastingstelsel leidt er toe dat mensen met een hoger inkomen relatief veel belasting betalen in vergelijking tot mensen met een lager inkomen. Belastinginkomsten worden deels ingezet om mensen met de laagste inkomens een uitkering te verschaffen, zoals huursubsidie of zorgtoeslag. Daarnaast krijgen gehandicapten extra financiële hulp. Dergelijke herverdeling is ook de wens van egalitaristen. Het is echter duidelijk dat geen sprake is van volledige gelijktrekking van welvaart. Ook de door Rawls bepleitte *justice as fairness* waarbij inkomensongelijkheid enkel toegestaan is in zoverre deze ten goede komt aan een zo goed mogelijke positie voor de groep die het slechtst af is, wordt niet bereikt. Het beleid is niet op dit Rawlsiaanse principe geënt.

Het feitelijke systeem in Nederland is op zichzelf niet relevant, omdat dit systeem gevolg is van een historisch proces en een compromis is. Het draait in deze scriptie om het systeem dat als moreel wenselijk wordt beschouwd, omdat dit goed vergeleken kan worden met wat in de politieke filosofie wenselijk wordt geacht. Om te bepalen wat in Nederland als meest wenselijk distributief stelsel wordt gezien, zal ik gebruik maken van survey-onderzoek. De beschrijving van de feitelijke instituties is wel relevant omdat deze vaak als uitgangspunt dienen voor de vraagstelling in surveyonderzoek.

Voordat ik ga kijken naar de resultaten, is het goed nogmaals de pluriformiteit in de samenleving te benoemen. Er zijn veel verschillende opvattingen in de maatschappij. De feitelijke institutionele inrichting is waarschijnlijk een compromis tussen verschillende opvattingen, binnen deze pluralistische maatschappij. Daardoor is duidelijk dat feitelijke instituties geen maatstaf vormen voor wat individuen vinden. We moeten naar individuele opvattingen kijken. Maar er is een veelheid aan opvattingen, waardoor het wellicht lastig of onjuist is om van een gedeelde opvatting te spreken. Er hoeven geen standpunten te zijn die door een meerderheid geaccepteerd worden. En wanneer er een meerderheid op twee verschillende gebieden is, betekent dit niet dat dezelfde individuen deze opvattingen aanhangen. Als het geheel aan opvattingen in de samenleving geen coherent geheel vormt, hoeft dit niet te betekenen dat de individuen er incoherente opvattingen op na houden. Er is in een dergelijke situatie geen mogelijkheid om het maatschappelijk dominante standpunt af te zetten tegen het politiek filosofisch dominante standpunt, simpelweg omdat de eerste niet bestaat.

De vraag is of het pluralisme dusdanig is dat er geen enkele breed gedeelde opvattingen bestaan. Door nauwkeurig gebruik van opinieonderzoek kan achterhaald worden in hoeverre hier sprake van is. Uit de resultaten zal blijken dat ondanks de veelheid aan opvattingen wel degelijk een hoofdstroom te identificeren is, die breed gedeeld wordt. Het is deze breed gedeelde opvatting die ik afzet tegen het egalitarisme. In het vervolg zal ik deze visie meestal de dominante maatschappelijke opvatting noemen. Als ik over de maatschappelijke opvatting spreek gaat het dus over de positie die dominant is, daarmee niet suggererend dat deze positie door iedereen wordt aangehangen, of door iedereen op exact hetzelfde wijze. Het is deels een generalisatie, maar niet zodanig dat deze niet langer van toepassing is op een grote groep personen in Nederland.

Om de publieke opinie te beschrijven, gebruik ik opinieonderzoek. Ik maak gebruik van verschillende datasets, die diverse aspecten van verdelende rechtvaardigheid belichten. Ik zal bekijken in welke mate respondenten het huidige niveau van herverdeling accepteren. De meeste vragen zijn meer principieel van aard, over rechtvaardige gronden van inkomensverdeling. De gebruikte datasets beschrijf ik eerst kort.

Tabel 1 - Datasetbeschrijving[3]

Dataset	Jaar	Aantal respondenten
International Social Justice Project (ISJP)	1991	1.783
Social Inequality in the Netherlands	1996	790
Sociaal-economische ontwikkelingen in Nederland (ISEA)	1998	933
Culturele veranderingen in Nederland (ISSP)	1999	1.618
World Values Survey (WVS)	2006	1.050

De *World Values Survey* is in 2006 in Nederland gehouden (GfK Marktforschung, 2006). Deze wereldwijde survey richt zich op allerlei waardeoordelen en heeft slechts enkele vragen specifiek over

[3] Met dank aan professor Harry Ganzeboom voor verstrekking van de datasets uit 1996, 1998 en 1999.

distributieve rechtvaardigheid. Er zijn ook onderzoeken beschikbaar die meer specifiek kijken naar visies op inkomensverdeling, maar minder recent zijn. Zeer bruikbaar is het *International Social Justice Project* (Wegener & Mason, 1996), dat in Nederland in 1991 is gehouden. De vragen zijn zeer geschikt, omdat ze zeer specifiek ingaan op allerlei vraagstukken van verdeling. Omdat de meting al twee decennia oud is, is het wellicht geen perfecte afspiegeling meer van de huidige denkbeelden. Om dit gedeeltelijk te controleren maak ik gebruik van *Sociale ongelijkheid in Nederland*, uit 1996 (Gijsberts & Ganzeboom, 1998). Hierin zijn de vragen uit het ISJP uit 1991 herhaald. Vaak zijn de resultaten tussen 1991 en 1996 vergelijkbaar. Uit 1998 maak ik gebruik van *Sociaal-economische ontwikkelingen in Nederland* (Nieuwbeerta, Gijsberts & Ganzeboom, 1998). Dit onderzoek is onderdeel van het *International Survey of Economic Attitudes* (ISEA) en gaat met name in op rechtvaardige inkomensniveaus. Het laatste onderzoek waarop ik resultaten baseer is *Culturele veranderingen in Nederland* (ISSP Research Group, 1999), wat onderdeel uit maakt van het *International Social Survey Programme*, uit 1999. Dit onderzoek is redelijk vergelijkbaar met het survey uit 1998, maar is één jaar recenter en heeft meer respondenten. In tabel 1 staan de onderzoeken weergegeven, inclusief het aantal respondenten dat in Nederland heeft deelgenomen.

Ik heb de geconstateerde opvattingen met name gebaseerd op onderzoeksprojecten uit de jaren ‘90. De opvattingen komen behoorlijk overeen met de conclusies van een soortgelijk onderzoek in dezelfde periode (Miller, 1992). Het liefst had ik meer recente data gebruikt. Hoewel er ook in het laatste decennium waarde-onderzoeken hebben plaatsgevonden, zoals de *European Values Study*, waren deze niet zo bruikbaar als eerdere studies. Ik zocht naar data met een representatieve steekproef voor Nederland, met gedetailleerde vragen over verdelende rechtvaardigheid. Uiteindelijk blijkt dat weinig datasets specifiek aandacht besteden aan vragen van distributieve rechtvaardigheid. Waar ze dat wel doen, zit vaak nog vrij veel speling in de vragen, waardoor ze niet altijd goed aan politiek filosofische concepten kunnen worden gekoppeld. Iets verouderde maar inhoudelijk sterke datasets bleken wenselijker dan meer recente, maar minder goed aansluitende vragenlijsten.

Na deze introductie op de gegevens kan gekeken worden naar de resultaten. Ik begin algemeen, door te kijken of respondenten vinden dat inkomens meer of minder gelijk moeten worden dan ze in de huidige situatie zijn. Respondenten konden op een vraag uit het World Values Survey aangeven op welk punt ze tussen twee uitersten bevonden. Het ene is “inkomens moeten meer gelijk verdeeld worden”, het ander “individuele prestaties moeten meer beloond worden”. Een 1 of 10 betekent dat respondenten het met respectievelijk de eerste of laatste stelling volledig eens zijn. De tussenliggende cijfers geven aan in welke mate respondenten het gedeeltelijk met beide stellingen eens zijn. In tabel 2 zijn de percentages respondenten per antwoordmogelijkheid weergegeven.

Tabel 2 - Acceptatie huidige inkomensverdeling

Inkomens moeten meer gelijk verdeeld worden									Individuele prestaties moeten meer beloond worden
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
8,5%	5,4%	8,9%	8,2%	13,7%	12,0%	19,3%	14,0%	4,1%	6,1%

Bron: World Values Survey Netherlands, 2006

De meningen blijken vrij sterk uiteen te lopen. Er is een iets grotere groep mensen die nadrukkelijk vindt dat inkomens gelijker verdeeld moeten worden, dan die vindt dat individuele prestaties meer beloond moeten worden. Daar staat tegenover dat wanneer ook de minder extreme posities meegewogen worden, de gewenste situatie iets neigt naar meer beloning voor individuele prestaties. Al met al is er geen sterke gedeelde wens voor een verandering in een van beide richtingen.

Een voorzichtige eerste analyse toont dat Nederlanders het huidige niveau van herverdeling accepteren. Dit kan beter onderbouwd worden met behulp van meer principiële vragen over verdelingsvraagstukken. De vragen zijn zo gekozen dat een palet aan verschillende opvattingen uit de politieke filosofie wordt bevraagd, bijvoorbeeld of beloning naar verdienste, nood, of inzet het meest wenselijk is. In de komende hoofdstukken zal de koppeling van de vragen met de politieke filosofie terugkomen.

Om te beginnen kan de fundamentele vraag gesteld worden of de overheid wel tot taak heeft inkomensverschillen te verkleinen: “Het is een taak van de overheid om de verschillen tussen de hoge en de lage inkomens te verkleinen”. Dezelfde vraag werd in 1998 en 1999 gesteld. De resultaten van deze vraag staan in tabel 3.

Tabel 3 - Overheidstaak om inkomensverschillen te reduceren

	Percentage (1998)	Percentage (1999)
Sterk mee eens	13,6	15,2
Mee eens	48,1	47,5
Noch mee eens, noch mee oneens	17,7	16,3
Mee oneens	17,5	17,7
Sterk mee oneens	3,1	3,4

Bron: Sociaal-economische ontwikkelingen in Nederland, 1998; Culturele veranderingen in Nederland, 1999

Er blijkt redelijke eensgezindheid te bestaan dat de overheid tot taak heeft inkomensverschillen te verkleinen (in plaats van volledig ongemoeid te laten). Ruim zestig procent is het eens of sterk eens, tegenover twintig procent die het oneens is. Dit resultaat komt in beide meetjaren terug.

Uit de vorige tabel bleek dat herverdeling door de overheid door velen als aanvaardbaar wordt gezien. Dit laat nog veel mogelijkheden open. Welke mate van herverdeling wordt als wenselijk beschouwd? Een eerste mogelijkheid is een gelijke verdeling, overeenkomstig het egalitarisme: “De eerlijkste manier om inkomen en vermogen te verdelen is iedereen evenveel te geven”. Deze vraag is direct gericht op wat mensen van een egalitaire samenleving in zijn meest strikte vorm denken. In tabel 4 staan de uitkomsten.

Tabel 4 – Rechtvaardigheid: geef iedereen even veel

Antwoordmogelijkheid	Percentage (1991)	Percentage (1996)
Sterk mee eens	5,6	2,7
Mee eens	12,7	7,7
Noch mee eens, noch mee oneens	16,5	13,8
Mee oneens	24,4	49,2
Sterk mee oneens	40,8	22,5

Bronnen: Social Justice Project, 1991; Sociale Ongelijkheid in Nederland, 1996

Voor deze en latere vraagstellingen gebruik ik de data uit 1991 en 1996, zodat zowel continuïteit als veranderingen over de tijd zichtbaar zijn. Over deze stelling blijkt grote overeenkomst te bestaan onder Nederlanders, in de zin dat een ruime meerderheid tegen is. Twee derde van de respondenten is het oneens of sterk oneens. Slechts vijftien of tien procent is het eens. Hieruit blijkt dat volledige inkomensgelijkheid weinig aanhang kent. Het valt op dat de resultaten in 1991 vrij sterk afwijken van die in 1996, maar de algemene conclusies zijn hetzelfde. De resultaten uit tabellen 2 en 4 tonen aan dat de stelling dat het egalitarisme in Nederland weinig aanhang heeft klopt. De in de probleemstelling veronderstelde kloof blijkt te bestaan.

In tabel 4 werd bevestigd dat respondenten een gelijke verdeling niet als wenselijk zien. We kunnen ons afvragen wat hier de reden van is. Een stelling die hier mogelijk meer duidelijkheid over verschaft, is: “Het is stom toeval dat sommige mensen slimmer of handiger zijn dan andere, dus behoeven zij ook niet meer geld te verdienen”. Het egalitarisme is, zoals in het vorige hoofdstuk bleek, gefundeerd op deze stelling. De resultaten staan in tabel 5.

Tabel 5 - Rechtvaardigheid: intelligentie en bekwaamheid zijn toeval, dus verdienen niet meer geld

Antwoordmogelijkheid	Percentage (1991)	Percentage (1996)
Sterk mee eens	4,0	1,5
Mee eens	14,7	7,9
Noch mee eens, noch mee oneens	21,6	20,1
Mee oneens	31,7	53,0
Sterk mee oneens	24,5	17,5

Bronnen: Social Justice Project, 1991; Sociale Ongelijkheid in Nederland, 1996

De antwoorden op de stelling zijn eenduidig. De stelling krijgt buitengewoon weinig bijval. Slechts tien tot twintig procent van de respondenten is het eens, terwijl ruim meer dan de helft het oneens is. Mensen mogen volgens Nederlanders wel meer verdienen als ze intelligenter zijn. Dit lijkt toe te nemen tussen 1991 en 1996. De vraagstelling is enigszins problematisch, omdat het een getrapte vraag betreft, waarin eigenlijk twee vragen gesteld worden. Daarnaast kan “…of handiger” ook geïnterpreteerd worden als keuze, wat minder van toeval afhankelijk is dan intelligentie. Niet instemmen met deze stelling betekent niet automatisch dat respondenten de notie van omstandigheden als relevant voor inkomen verwerpen. In combinatie met de andere resultaten ligt deze interpretatie echter wel voor de hand.

Een laatste aspect van het egalitarisme is steun voor mensen in zeer negatieve omstandigheden. Hoewel volledige gelijkheid werd afgewezen en intelligentie en handigheid als acceptabel voor inkomens worden gezien, verwacht ik dat steun voor mensen in een negatieve situatie wel geaccepteerd wordt. Dit kan getoetst worden met de stelling: "It is just that disadvantaged groups are given extra help so that they can have equal opportunities in life". Wat respondenten hierop antwoordden, staat in tabel 6.

Tabel 6 - Rechtvaardigheid: achtergestelde groepen verdienen hulp

Antwoordmogelijkheid	Percentage
Sterk mee eens	35,6
Mee eens	44,1
Noch mee eens, noch mee oneens	14,1
Mee oneens	4,7
Sterk mee oneens	1,5

Bron: Social Justice Project, 1991

Over deze kwestie bestaat grote overeenstemming. Bijna tachtig procent is het eens met de stelling dat achtergestelde groepen extra hulp moeten krijgen. Een mogelijk probleem met deze vraag is dat *disadvantaged groups* op veel manieren opgevat kan worden. Gaat het bijvoorbeeld om mensen die lijden onder discriminatie of andere vormen van achterstelling? Desondanks laten de resultaten duidelijk zien dat Nederlanders voorstanders zijn van hulp voor mensen in een negatieve situatie.

Uit de voorgaande onderzoeksresultaten is duidelijk geworden dat het egalitarisme in de samenleving niet geaccepteerd is. De opinieonderzoeken maken het mogelijk ook te bekijken wat Nederlanders wel als wenselijk beschouwen. Ongelijkheid kan op verschillende manieren gelegitimeerd worden. Ik zal verschillende criteria hiervoor aan bod laten komen. Eerst zal ik bekijken welke criteria relevant worden beschouwd voor een inkomen. De vraag die ik hiervoor gebruik is: "Een aantal factoren zijn van invloed bij de bepaling van de hoogte van het loon van werknemers. Hoe belangrijk **zou** elk van onderstaande factoren volgens u **moeten zijn** voor de hoogte van het loon van werknemers?" (vetgedrukt in vragenlijst). Er werden zestien factoren aangegeven, waarvan ik zes relevante presenteer in de volgende tabel. Daarbij konden respondenten aangeven in welke mate zij deze belangrijk achtten. De percentages per factor zijn weergegeven in tabel 7.

Tabel 7 - Belang criteria voor inkomensverdeling

	Essentieel	Zeer belangrijk	Redelijk belangrijk	Niet erg belangrijk	Helemaal niet belangrijk
Verantwoordelijkheid	14,3	57,7	25,8	2,1	0,2
Jaren onderwijs	3,9	25,8	43,7	24,7	1,9
Nodig voor onderhoud familie	10,5	29,9	36,7	18,6	4,4
Doet baan goed	14,2	57,6	27,0	1,0	0,2
Inzet	9,0	45,4	39,5	5,7	0,3
Complexiteit baan	7,9	52,5	34,1	5,0	0,6

Bron: Sociaal-economische ontwikkelingen in Nederland, 1998

Het is enigszins lastig deze resultaten te interpreteren, omdat alle criteria vrij belangrijk gevonden worden. De twee belangrijkste criteria zijn verantwoordelijkheid en het goed uitvoeren van een baan. Deze worden gevolgd door inzet van de werknemer en complexiteit van de baan. Het aantal jaren onderwijs en noodzaak voor het onderhouden van de familie worden duidelijk minder relevant gevonden. Ondanks de rangordening is ook duidelijk dat elk aspect wel een zekere rol moet spelen, gezien de zeer lage scores op *helemaal niet belangrijk*. De factoren tezamen geven aan dat beloning plaats moet vinden op basis van verdienste; de kwaliteit van het functioneren is doorslaggevend.

Een volgende stelling is: “Mensen hebben er recht op datgene te behouden wat zij hebben verdiend, zelfs als dat betekent dat sommige rijker zullen zijn dan anderen”. Deze vraag is op het belang van eigendom gericht. De resultaten voor 1991 en 1996 staan weergegeven in tabel 8.

Tabel 8 - Rechtvaardigheid: mensen mogen houden wat ze verworven hebben

Antwoordmogelijkheid	Percentage (1991)	Percentage (1996)
Sterk mee eens	43,7	13,3
Mee eens	39,0	66,2
Noch mee eens, noch mee oneens	11,3	15,5
Mee oneens	4,5	4,9
Sterk mee oneens	1,5	0,1

Bronnen: Social Justice Project, 1991; Sociale Ongelijkheid in Nederland, 1996

Deze stelling wordt sterk geaccepteerd. In totaal is ongeveer tachtig procent van de mensen het eens in beide meetjaren. Slechts vijf procent is het oneens. Probleem met deze vraag is dat ‘verdiend’ op verschillende manieren kan worden ingevuld, waardoor de uitkomsten niet volledig eenduidig zijn. Duidelijk is wel dat bezitsrecht aanvaard wordt. Dit kan nog verder onderzocht worden door te bekijken of erfenissen geaccepteerd worden. De stelling die ik gebruik om dit te toetsen luidt: "Mensen hebben er recht op hun vermogen door te geven of na te laten aan hun kinderen". In tabel 9 staan de resultaten.

Tabel 9 - Acceptatie erfenissen

Antwoordmogelijkheid	Percentage (1991)	Percentage (1996)
Sterk mee eens	71,9	31,0
Mee eens	21,0	58,1
Noch mee eens, noch mee oneens	4,1	7,7
Mee oneens	1,9	2,3
Sterk mee oneens	1,1	0,8

Bronnen: Social Justice Project, 1991; Sociale Ongelijkheid in Nederland, 1996

Deze stelling kan op buitengewoon veel bijval rekenen, zoals blijkt uit tabel 9. Bijna negentig procent is het in enigerlei mate eens met de stelling, terwijl slechts drie procent het niet eens is. Opvallend is dat de resultaten tussen 1991 en 1996 erg verschillen in de mate van instemming. Wat dit verschil kan verklaren is mij niet duidelijk.

De beschreven resultaten laten zien dat de feitelijke instituties in Nederland overeenkomen met het door een meerderheid gewenste beleid. Dit laatste zal ik de dominante maatschappelijke opvatting noemen. Deze opvatting houdt onder meer in dat herverdeling in beperkte mate plaats mag hebben, met name naar achtergestelde groepen. De overheid heeft kortom een taak te herverdelen, maar niet om volledige gelijkheid te verwezenlijken. Inkomensongelijkheid is geaccepteerd, onder meer omdat inkomens op prestatie gebaseerd moeten zijn. Ook wordt het doorgeven van vermogen acceptabel geacht.

De genoemde conclusies laten al duidelijk contrasten zien met het egalitarisme. Op andere vlakken zal later blijken dat de dominante maatschappelijke opvatting ook verschilt van andere politiek filosofische stromingen. Deze verschillen met het egalitarisme en andere stromingen zullen in de volgende twee hoofdstukken aan bod komen. Eerst zal ik in de volgende paragraaf bespreken in hoeverre deze opvattingen irrationeel kunnen zijn en of dit een probleem is.

Mogelijke irrationele aspecten

Ik heb de opvattingen laten zien dat door de grootste groep Nederlanders geaccepteerd wordt. Een mogelijk probleem met het maatschappelijk dominante standpunt is dat het niet door een coherent gedachteproces tot stand is gekomen, zoals het egalitarisme. Het is de opvatting die een groot deel van de Nederlanders, wellicht toevallig, heeft over verdelende rechtvaardigheid. Daarom zouden critici kunnen stellen dat het wellicht een gemeenschappelijk standpunt is, maar dat deze op irrationele wijze tot stand is gekomen. Het is dan wel een populair standpunt, maar niet moreel relevant. Enkele mogelijke argumenten daartoe zal ik in deze paragraaf voorbij laten komen. Het doel daarvan is te laten zien dat we niet zonder meer moeten aannemen dat de maatschappelijk dominante opvatting echt filosofisch gefundeerd is. Aan het eind van de paragraaf zal ik uitleggen waarom het bestuderen van de publieke opinie over verdelende rechtvaardigheid niettemin interessant blijft.

Een eerste verklaring, die psychologisch van aard is, is de Just World View (Bénabou & Tirole, 2006). Met een Just World View wordt in wetenschappelijk onderzoek aangeduid in hoeverre iemand van mening is dat de ongelijke verhoudingen in de wereld rechtvaardig zijn. Mensen die een Just World View hebben, menen dat rijke mensen hun rijkdom door hard werken verdiend hebben en armen niet goed genoeg hun best hebben gedaan. Ongelijkheden worden door mensen met een Just World View gezien als het gevolg van bewuste handelingen van de betrokkenen, die binnen de eigen verantwoordelijkheid vallen en daarom geen compensatie behoeven. Met andere woorden, mensen die een Just World View aanhangen percipiëren de inkomensverdeling als rechtvaardige afspiegeling van verschillen in persoonlijke inzet van mensen, waar niks aan veranderd moet worden. De perceptie hoeft niet overeen te komen met de werkelijke oorzaken van inkomensverschillen.

Tussen de mate van inkomensongelijkheid binnen een land en Just World View blijkt grote correlatie te bestaan (Malahy, Rubinlicht & Kaiser, 2009). In landen waar grotere inkomensongelijkheid bestaat, hebben meer mensen een Just World View. Ze hangen het beeld aan dat deze ongelijkheid op keuzes berust. Er is weinig reden om aan te nemen dat het verschil tussen arm en rijk in landen met veel ongelijkheid meer op keuzes gebaseerd is dan in landen met minder ongelijkheid. De gevonden correlatie suggereert dat mensen bestaande ongelijkheden moreel legitimeren, waardoor ze geen slecht gevoel hebben over onrechtvaardigheid. Grotere ongelijkheden in de Verenigde Staten gaan bijvoorbeeld gepaard met een groter percentage mensen dat vindt dat deze ongelijkheden door inzet bewerkstelligd zijn.

Daarop aanvullend is het aannemelijk dat mensen niet graag het idee hebben dat ze hun leven weinig in de hand hebben. Op individueel niveau zien we het beeld van de Just World View dus ook terug. Het egalitarisme schetst een beeld van talenten die toevallig in iemands bezit zijn, met enkel de keuze om die in meer of mindere mate in te zetten. Mensen hebben graag een gevoel van verantwoordelijkheid en het beeld dat men het leven in eigen hand heeft. Veel mensen met een goed inkomen benadrukken dat zij hier erg hard voor gewerkt hebben, en dat het zeker geen kwestie van toeval is. Er zullen niet veel personen zijn die stellen dat hun vermogen volledig tot stand is gekomen door het gelukkige toeval net over de juiste talenten te beschikken om in de huidige maatschappij veel geld te verdienen, hoewel dit wellicht zo is. Omgekeerd is het zo dat individuen bij wie het succes niet aanwezig is, vaker naar omstandigheden zullen wijzen. Het uitvoerig beschreven gegeven dat het verschil tussen omstandigheid (geluk of pech) en keuzes (inzet) niet kraakhelder is terug te zien, maakt het psychologisch mogelijk succes aan inzet of falen aan pech toe te schrijven. Het idee dat talenten volkomen willekeurig zijn en dat men daar geen baat bij mag hebben is dan niet prettig. Daarom worden enkel de minst gunstige situaties gecompenseerd en niet alle situaties. Als we dat wel zouden doen, dan zou dat tot een gevoel leiden dat bijna elke prestatie afhankelijk is van geluk of pech en niks meer ‘eigen’ is. Dit is in feite ook het punt dat Elisabeth Anderson (1999) maakt. Door bij

elke prestatie of gebrek daaraan te gaan kijken of deze op talent of inzet gebaseerd is en dit geldelijk te verrekenen, wordt elke eigenschap van mensen gereduceerd tot belastingvoordeel of -nadeel. Het doel moet daarom niet zijn elke niet op morele gronden gebaseerde ongelijkheid op te heffen, maar te zorgen dat mensen als gelijken kunnen leven. Anderson stelt voorts dat het willen reduceren van alle ongelijkheden op basis van jaloezie (envy) volkomen onjuist is.

Een tweede mogelijke verklaring is dat wat we als rechtvaardig zien gewoon een gevolg is van de socialisatie tijdens de opvoeding (Cohen, 2000). Als iemand met een bepaalde ideologie is opgevoed, dan ziet hij deze als rechtvaardig. Wanneer hij met een andere ideologie zou zijn opgevoed, dan zou hij die andere ideologie als rechtvaardig zien. Het huidige stelsel is tot stand gekomen en wordt nu in stand gehouden omdat mensen denken dat het wel zal kloppen. Veel mensen besteden weinig tijd aan het overdenken van hun wereldbeelden. Distributieve rechtvaardigheid is een moeilijk concept en niet zomaar te doorgronden. Het is daarom aannemelijk dat niet iedereen vragen stelt bij de visie die hij of zij in de jeugd heeft meegekregen. In de ontwikkelingspsychologie wordt veel onderzoek gedaan naar de ontwikkeling van het beeld van distributieve rechtvaardigheid (Thorkildsen, 1989). Ook dit zou kunnen verklaren waarom mensen de huidige situatie in hun land accepteren zoals die is. Mensen zijn er mee opgegroeid en gaan de situatie als gewenst beschouwen, simpelweg omdat deze zo is. Dit is niet onwaarschijnlijk, omdat ook andere onrechtvaardigheden eerder in de geschiedenis gemakkelijk geaccepteerd werden. Daarnaast is er weinig reden af te wijken van een standpunt, wanneer het handhaven daarvan financieel voordelig is (Cohen, 2000; Swift, 2008). Egoïsme kan zeker een rol spelen, met name wanneer we de internationale situatie meenemen.

De derde mogelijke verklaring komt uit de sociobiologie. De sociobiologie probeert vanuit evolutie-theoretische gedachten te verklaren hoe bepaalde principes tot stand komen (Wilson, 1978; Wilson & Wilson, 2007). Het uitgangspunt daarbij is dat individuen de natuurlijke neiging hebben tot gedrag dat het best in staat is de genen door te geven aan volgende generaties. Dat gedrag wordt namelijk evolutionair gezien het meest beloond. Deze behoefte is niet bij ieder mens hetzelfde, en zeker ook te onderdrukken, maar niettemin van belang.

Vanuit de sociobiologie kan geprobeerd worden onder andere eigendomsrechten te verklaren (Epstein, 1980). Een groep waarin individuen eigendomsrechten erkennen zal beter in staat zijn te overleven dan een groep waarbinnen dit niet het geval is. Wanneer eigendomsrechten niet erkend worden, dan moet gevochten worden om eigendom te bepalen, wat kan leiden tot verwondingen en zodoende de voortplanting belemmert. Ook het recht op erfenis is vanuit de sociobiologie goed te verklaren. Door het doorgeven van vermogens wordt het leven van het nageslacht immers aanmerkelijk vereenvoudigd. Hoewel het de vraag is in hoeverre mensen hiernaar leven, biedt deze

opvatting wel een bepaalde verklaringskracht. Veel mensen hebben bepaalde principes hoog in het vaandel staan, zonder duidelijke motivatie.

Belangrijker nog is dat de sociobiologie een probleem vormt voor het egalitarisme. Het egalitarisme is immers een theorie waarin geen fundamenteel onderscheid kan worden gemaakt tussen naasten en anderen. Iedereen heeft recht op dezelfde inkomens. Daardoor wordt de mogelijkheid van individuen om zichzelf een geprivilegieerde positie te bemachtigen weggenomen. Nu is dat laatste waarschijnlijk bij uitstek de reden die egalitaristen zullen aanvoeren ter verdediging van hun theorie, maar de sociobiologie leert ons dat dit problematisch is. Mensen zijn voor een belangrijk deel gericht op zichzelf en hun familie en achten het logisch dat dit voor iedereen geldt.

De genoemde mogelijkheden laten zien dat de visie van Nederlanders op verdelende rechtvaardigheid mogelijk gespeend is van sterke morele gronden. Dit betekent dat er een bepaalde terughoudendheid moet zijn in het interpreteren van het maatschappelijk dominante standpunt, als moreel standpunt. Belangrijk is dat deze mogelijke irrationele aspecten het doel van de scriptie echter niet ondermijnen. Zelfs wanneer grote delen van de dominante maatschappelijke positie op irrationele gronden tot stand gekomen zijn, is het nog steeds nuttig te bekijken of het vanuit een moreel perspectief geïnterpreteerd worden. Enkel door het maatschappelijk dominante standpunt als morele theorie te behandelen kan een sterke vergelijking gemaakt worden met andere morele theorieën, zoals het egalitarisme. Wanneer de maatschappelijk dominante positie al bij voorbaat als irrationeel en irrelevant wordt afgedaan, dan zal ook de kloof tussen de publieke opinie en de politieke filosofie blijven bestaan. Al met al heeft deze paragraaf zowel de beperkingen als de mogelijkheden van het bestuderen van het maatschappelijk dominante perspectief getoond. Dit perspectief is mogelijk op irrationele gronden tot stand gekomen, maar dat betekent niet dat het daarmee irrelevant is.

In dit hoofdstuk heb ik gezocht naar een dominante visie over distributieve rechtvaardigheid onder Nederlanders. Hier bleek sprake van te zijn. Een groot deel van de bevolking heeft vergelijkbare standpunten, die vergeleken kunnen worden met het egalitarisme. Deze standpunten zijn wellicht niet op rationele wijze tot stand gekomen, maar desalniettemin relevant voor bestudering voor politiek filosofen. In het volgende hoofdstuk zal ik bekijken waar zich specifiek verschillen bevinden met de eerder beschreven egalitaristische politiek filosofische theorieën. Daarbij wordt de in de maatschappij meest aangehangen positie afgezet tegen het in de politieke filosofie heersende paradigma van gelijkheidsdenken.

3. Vergelijking met egalitarisme

In de vorige hoofdstukken bleek dat de dominante positie in de politieke filosofie (het egalitarisme) op belangrijke vlakken afwijkt van de maatschappelijk breedst geaccepteerde positie, de verzorgingsstaat. In dit hoofdstuk overweeg ik hoe de standpunten die in de samenleving breed geaccepteerd zijn zich verhouden tot het egalitarisme. Het draait daarbij om overeenkomsten en verschillen tussen deze idealen, te beginnen met de overeenkomsten.

Op welke vlakken raakt het egalitarisme met wat in de maatschappij geaccepteerd wordt door een meerderheid van Nederlanders? Er zijn twee belangrijke overeenkomsten. In de eerste plaats kenmerken beide visies zich doordat verschillen in inkomens moreel gerechtvaardigd moeten kunnen worden tussen personen. Dat iemand meer heeft dan een ander moet een reflectie zijn van bepaalde moreel relevante verschillen tussen deze personen. Beide 'theorieën' achten het wenselijk dat inkomen bepaald wordt aan de hand van bepaalde morele criteria, niet door de tucht van de markt. Een tweede overeenkomst is dat de scheiding tussen omstandigheden en keuzes uit het luck egalitarianism in enige mate ook relevant is in de dominante maatschappelijke positie.

De eerste overeenkomst is zeer belangrijk. Inkomensverschillen in een kapitalistische samenleving reflecteren in feite onderliggende natuurlijke ongelijkheden. Personen verschillen in de capaciteiten die zij hebben om uiteenlopende redenen. Het zeer ambitieuze doel van het egalitarisme is ervoor te zorgen dat de inkomensverdeling in een samenleving los van deze natuurlijke 'krachtsverhouding' gelegitimeerd kan worden. Het begrip *envy-free* van Dworkin is daar een voorbeeld van. Iedereen moet aan elk ander kunnen legitimeren dat het inkomen dat hij of zij bezit ook echt aan hem of haar toekomt als gevolg van zijn of haar *morele* kwaliteiten. Aangezien iedereen moreel even waardevol is, moet iedereen in potentie evenveel kunnen verdienen, ook als ze mindere natuurlijke capaciteiten hebben. De overheid moet hier voor zorgen, want de vrije markt leidt niet tot de gewenste resultaten. Een soortgelijke notie, dat inkomen een reflectie moet zijn van bepaalde persoonlijke kwaliteiten, is aanwezig in de maatschappij. Het salaris van mensen moet aan de hand van bepaalde maatstaven kunnen worden geschraagd. Iemand moet uit kunnen leggen dat hij of zij meer verdient vanwege een geaccepteerde factor, zoals hogere opleiding, werkdruk of verantwoordelijkheid (zie tabel 7 uit het vorige hoofdstuk). Wanneer geen van dergelijke factoren aanwezig is dan wordt de ongelijkheid in inkomens als onrechtvaardig gepercipieerd. De overeenkomst tussen het egalitarisme en de maatschappijvisie is niet dat de maatstaven gelijk zijn, maar dat van dergelijke maatstaven gebruik gemaakt wordt. In beide gevallen kan de formulering "to each according to his _____" gebruikt worden (Nozick, 1974, pp. 159-160). Een voorbeeld is de hoge salariëring van bankiers. Deze wordt als onrechtvaardig beschouwd, terwijl deze vaak wettelijk wel legitiem zijn. Bankiers verdienen blijkbaar meer dan waar ze moreel recht op hebben gezien de

aard van hun werk. In andere politiek filosofische visies, zoals het libertarisme, prioritarianisme, utilitarisme etc., is dit type legitimering niet of minder relevant.

De tweede overeenkomst tussen de uit opinieonderzoek blijkende visie en het egalitarisme is dat dezelfde specifieke maatstaven inkomen kunnen legitimeren[4]. De scheiding zoals deze in het luck egalitarianism wordt aangebracht tussen omstandigheden en keuzes, kan tot op zekere hoogte op bijval rekenen. Als we eerst kijken naar omstandigheden, dan zijn er bepaalde omstandigheden die op gelijksoortige wijze worden beoordeeld. Er is in Nederland brede consensus dat de overheid een taak heeft zorg te dragen voor mensen met handicaps. Daarnaast bestaat over sociale omstandigheden overeenstemming tussen het egalitarisme en de dominante positie in de samenleving. Beide posities stellen dat sociale omstandigheden, bijvoorbeeld het netwerk van de ouders, geen invloed mogen hebben op kansen op succes. Als het over negatieve natuurlijke omstandigheden (handicaps) en sociale omstandigheden gaat, is er kortom overeenstemming tussen het egalitarisme en de dominante positie in de samenleving. Als gekeken wordt naar het andere aspect van het luck egalitarianism, respecteren van keuzes, is er ook overeenstemming. De overtuiging dat eigen verantwoordelijkheid bepalend moet zijn voor iemands welvaart is maatschappelijk zeer sterk. Er bestaan inhoudelijk dus bepaalde overeenkomsten in opvatting over criteria voor herverdeling tussen egalitarisme en de dominante positie in de samenleving.

Ondanks deze overeenkomsten is de gewenste uitkomst heel anders. Hoe kan het zijn dat Nederlanders toch een heel andere mate van herverdeling wensen dan egalitaristen? Bepaalde zaken die door het egalitarisme tot omstandigheid worden gerekend, worden in de samenleving in meerderheid wel als legitiem criterium voor inkomen geaccepteerd. Waar egalitaristen streven naar een grote mate van gelijkheid, accepteert de maatschappij daardoor in meerderheid bepaalde materiële verschillen. Ik zal nu de specifieke verschillen tussen het egalitarisme en de meningen in de samenleving beoordelen. In de eerste plaats zal ik kijken waarop de gewenste hoogte van inkomen bij beide gebaseerd is. Daarbij zal ik overwegen waarom in de maatschappij andere gronden voor inkomen acceptabel zijn. Daarna volgen enkele verdelingsvraagstukken die minder prominent zijn, zoals het geven van giften.

De componenten van een rechtvaardig inkomen zijn bij het egalitarisme heel duidelijk. In een rechtvaardig inkomen spelen factoren die toevallig zijn geen rol. Mensen met verschillende intelligentie en talenten moeten bijvoorbeeld in principe gelijk beloond worden, ook als het niveau van werk dat ze uitvoeren verschilt. Verschillen in ambitie worden wel gereflecteerd in het inkomen. Mensen moeten beloond worden voor het aantal uren dat zij maken en het niveau van het werk, ten

[4] Ik maak in dit hoofdstuk voor het bepalen van moreel rechtvaardige inkomens gebruik van het luck egalitarianism. Justice as fairness is enkel op de macrostructuur gericht, waardoor niet duidelijk wordt wat rechtvaardige individuele inkomens zijn.

opzichte van de capaciteiten die ze hebben. Het maatschappelijk ideaal is dat beloond wordt naar prestaties op basis van verdienste. Verdienste bestaat uit een samenstelling van een aantal onderdelen. Voor de verdienste zijn onder ander relevant hoe hoog het vereiste onderwijsniveau is, de mate van inspanning, de mate van werkdruk, de mate van verantwoordelijkheid, en hoe complex de prestatie is. Niet iedereen zal aan elk aspect evenveel waarde toekennen. Daarover is discussie, maar in algemene zin worden de aspecten wel geaccepteerd[5]. Een deel van deze factoren kan gekoppeld worden aan het egalitarisme, met name de inspanning en het niveau voor zover dit afhangt van het volgen van een opleiding. Andere aspecten zijn echter weinig aan het egalitarisme gerelateerd. Het niveau van de arbeid die iemand verricht, is voor egalitaristen niet zo relevant. Het niveau van de prestatie geeft de doorslag in een rechtvaardig inkomen. Naarmate iemand moeilijker werk doet, mag hij of zij ook meer verdienen.

Hieruit blijkt dat het onderscheid dat de basis vormt van het luck egalitarianism, dat tussen omstandigheden en keuzes, in de publieke opinie niet doorslaggevend is voor het bepalen van rechtvaardige inkomens. De maatschappelijke maatstaf voor de hoogte van inkomen is met name de objectieve kwaliteit van een prestatie. Een prestatie die voor velen zeer moeilijk te realiseren is, moet worden beloond, ongeacht of het voor de betreffende persoon een fluitje van een cent was. Terwijl het egalitarisme probeert de kwaliteit van de persoon te belonen, wordt in het maatschappelijk ideaal de kwaliteit van de geleverde arbeid beoordeeld.

Hoewel het onderscheid tussen omstandigheden en keuzes minder relevant is wanneer het gaat om het vergaren van inkomen, heb ik al laten zien dat het op andere vlakken wel degelijk relevant wordt gevonden. Met name individuen met zeer negatieve aangeboren omstandigheden moeten in de maatschappelijk dominante visie compensatie krijgen. Dat de overheid steun geeft aan gehandicapten is hier een voorbeeld van. Deze steun kan op brede steun rekenen. De meerderheidsopvatting ligt dus genuanceerder dan volledige verwerping van het onderscheid tussen omstandigheden en keuzes. Een betere interpretatie is dat bepaalde *positieve* omstandigheden (talenten, capaciteiten) wel geaccepteerd worden als legitimering van een hoger inkomen. In de meest *negatieve* omstandigheden (zware ziekte of handicaps) daarentegen moet de overheid wel hulp bieden. Binnen het egalitarisme worden omstandigheden en keuzes tegen elkaar afgezet. In de maatschappelijke opvatting worden negatieve omstandigheden tegenover keuzes én positieve omstandigheden geplaatst. Dit is het belangrijkste aspect waarin deze opvatting verschilt met het egalitarisme.

Omdat het verschil zo fundamenteel is, ga ik dieper in op het onderscheid tussen positieve en negatieve zaken. Geluk en pech zijn voor egalitaristen twee kanten van dezelfde medaille en moeten

[5] Dit blijkt onder meer uit het feit dat in tabel 7 aan elk aspect door vrijwel iedereen enige waarde wordt toegekend.

beide gecompenseerd worden. Het kan het geluk zijn over talenten te beschikken die in de maatschappij enorm veel opleveren, maar ook de pech fysiek niet mee te kunnen komen en daardoor geen eigen inkomen te verdienen. In de maatschappelijk dominante visie ligt dat anders. Handicaps worden door de meeste mensen gezien als negatieve situaties die compensatie behoeven, omdat mensen hier geen invloed op hebben gehad en ze het functioneren van mensen negatief beïnvloeden. Via overheidsbeleid wordt bijvoorbeeld voorzien in medische hulp die bij sommige handicaps benodigd is. Dit is in lijn met de egalitaristische theorieën. Prestaties die op basis van talenten behaald zijn, worden daarentegen vaak gewaardeerd en rijkelijk beloond. Dit blijkt bijvoorbeeld uit de grote salarissen en maatschappelijke waardering voor bepaalde sporters en muzikanten. Van overheidszijde wordt niet gevraagd om uit talenten behaalde voordelen in te leveren. De kunde van deze grootverdieners is voor een groot deel te danken aan talent, en volgens het egalitarisme dus 'willekeurig', maar zij hebben er veel voordeel aan. In het geval van sporters is de waardering voor *natuurtalenten* vaak zelfs groter dan die voor hen die met hard werken de top bereikt hebben.

Het gebruik van talenten vereist ook inzet want talenten moeten ontwikkeld worden. Toch is duidelijk dat individuen met ongelijke capaciteiten worden geboren: niet elke kwaliteit kan aangeleerd worden. Daardoor is duidelijk dat het hebben van bepaalde, ongekozen eigenschappen in de huidige maatschappij ceteris paribus financiële voordelen heeft. Dit wordt geaccepteerd en wenselijk geacht. Duidelijke voorbeelden van mensen die voordeel halen uit hun talenten zijn muzikanten, sporters, filmsterren en kunstenaars. Hun talent is uniek doordat anderen, zelfs met veel moeite, niet hetzelfde kunnen bereiken. Voor het egalitarisme is dat reden de voordelen af te nemen, voor de samenleving juist om het te belonen. Talent is meestal geen voldoende voorwaarde, maar wel een noodzakelijke: sporters moeten wel hard werken voor hun geld, maar anderen die met minder talent even hard werken krijgen minder. Niet alleen voor buitengewoon getalenteerden geldt dat zij hier financieel gewin uithalen. Ook het hebben van hogere intelligentie geeft bijvoorbeeld betere kansen op een goed inkomen. De meerderheid in de samenleving vindt deze hoge inkomens ook rechtvaardig.

Het grote verschil tussen egalitarisme en het maatschappelijk dominante standpunt is dus dat enkel bij de laatste binnen natuurlijke omstandigheden onderscheid gemaakt wordt tussen positieve en negatieve omstandigheden, concreet talenten versus handicaps. Volgens egalitaristen is dit onderscheid inconsistent, omdat talenten en handicaps even toevallig zijn. Egalitaristen stellen daarnaast dat waardering van positieve omstandigheden niet strookt met de visie over sociale omstandigheden. Voor sociale omstandigheden was duidelijk dat het egalitarisme en de maatschappelijke visie overeenkomen in de opvatting dat deze ongewenst zijn. In de maatschappij is

er overeenstemming over de ongewenstheid van verschillen als gevolg van sociale afkomst. Het onderwijssysteem is mede om die reden zeer gefocust op het gelijktrekken van verschillen. Natuurlijke ongelijkheden worden juist, mede door hetzelfde onderwijssysteem, geaccepteerd (Bénabou, 2000, p. 317). Veel Nederlanders zouden het onrechtvaardig vinden als iemand een hoger salaris zou krijgen omdat hij de juiste mensen kent, maar niet omdat hij erg intelligent is. In het eerste geval is sprake van sociale verschillen tussen mensen, in het tweede geval van natuurlijke verschillen. In de maatschappelijk dominante visie mogen positieve natuurlijke verschillen best een rol mogen spelen, maar sociale niet. Rawls schrijft in A Theory of Justice:

> "For once we are troubled by the influence of either social contingencies or natural chance on the determination of distributive shares, we are bound, on reflection, to be bothered by the influence of the other. From a moral standpoint the two seem equally arbitrary."(Rawls, 1999, pp. 64-65)

Ook volgens Job Cohen leidt verwerping van sociale ongelijkheid tot verwerping van natuurlijke ongelijkheid:

> "Door het ideaal van gelijke kansen te omarmen hebben liberalen erkend dat iemand zelf niet verantwoordelijk kan worden gehouden voor de sociale en economische omstandigheden die bepalen of hij zijn talenten kan ontwikkelen. Dat is een kwestie van toeval. Maar dan is het nogal raadselachtig waarom ze iemands talent dan wél in termen van 'eigen verantwoordelijkheid' blijven bespreken. Er is immers geen mens dat zijn eigen talenten kiest: ze worden ons bij geboorte ook maar gegeven. Natuurlijk, de liberale reflex is wel begrijpelijk, omdat we gevoelsmatig die talenten als zo'n onlosmakelijk met onze identiteit verbonden onderdeel ervaren. Maar dat neemt niet weg dat de verdeling van talenten een 'natuurlijke loterij' is. We kunnen mazzel hebben, we kunnen pech hebben, maar ons eraan onttrekken is onmogelijk." (Cohen, 2011, p. 8)

Kritiek van egalitaristen op de maatschappelijk dominante positie komt dus van twee kanten. Enerzijds stellen egalitaristen dat als men handicaps als rechtvaardige grond ziet voor herverdeling, talenten dit ook zijn. Anderzijds betekent het niet accepteren van inkomensverschillen als gevolg van sociale omstandigheden dat ook inkomensverschillen volgend uit natuurlijke omstandigheden niet geaccepteerd mogen worden. Op het vlak van negatieve natuurlijke kwaliteiten (handicaps) en sociale omstandigheden liggen het egalitarisme en de maatschappij namelijk wel op een lijn, wanneer het om inkomens gaat. Het cruciale verschil tussen de maatschappelijke visie en het egalitarisme ligt kortom in de acceptatie van positieve natuurlijke kwaliteiten als rechtvaardige grond voor inkomens.

Om kritiek op het egalitarisme te leveren, zal aangetoond moeten worden dat het egalitaristisch adagium dat alle omstandigheden hetzelfde zijn onjuist is. Het is immers niet zo dat het maatschappelijk standpunt het onderscheid tussen omstandigheden en keuzes geheel negeert, maar het wordt niet volledig toegepast. Is dit een onacceptabele ad hoc afwijking van een solide principe, of is het onderscheid tussen omstandigheden en keuzes simpelweg te rigide? Hier zal ik later op terugkomen, maar eerst moet nog een ander verschil behandeld worden.

Naast inkomens hebben ook andere zaken invloed op de distributie van goederen. Hoe mensen met hun bezit omgaan, beïnvloedt ook de welvaartverdeling. Een belangrijk aspect hiervan is het vrijwillig weggeven van bezit in de vorm van giften. Giften hebben vooral plaats in de familiesfeer, bijvoorbeeld in de vorm van erfenissen. Giften zijn een sociaal geaccepteerd fenomeen. Voor het egalitarisme zijn giften echter problematisch, omdat ze tot ongelijkheid kunnen leiden. Het is bijvoorbeeld een wens van veel ouders om hun kinderen zo goed mogelijk te equiperen voor het leven. Dit kunnen ze onder meer doen door geld te geven aan hun kinderen. Vanuit het perspectief van de ouders is (ook voor egalitaristen) sprake van een legitieme wens, om hun inkomen niet zelf te consumeren maar aan anderen te geven. De giften kunnen aan de kant van de ontvangers grote –ongekozen– ongelijkheid creëren. Sommige kinderen hebben ouders die zeer vrijgevig zijn, terwijl het bij anderen daaraan ontbreekt. De omstandigheid van al dan niet vrijgevige ouders creëert grote ongelijkheden en moet volgens egalitaristen beperkt worden. De veelal grootste gift van ouders aan hun kinderen, de erfenis, moet dan vooral ingeperkt worden. Egalitaristen pleiten gewoonlijk voor hoge belasting op of zelfs verbieden van erfenissen (Otsuka, 2006).

Hier staat het egalitarisme duidelijk op gespannen voet met maatschappelijke visies. De familie als hoger verband dan de gemeenschap is maatschappelijk volledig geaccepteerd. Het geven van erfenissen wordt als wenselijk fenomeen beschouwd, zoals overtuigend uit tabel 9 in het vorig hoofdstuk bleek. Het recht van de ouders om hun bezittingen over te dragen is dus sterker dan de behoefte om gelijkheid te creëren tussen de nazaten.

Concluderend blijken er grote verschillen te bestaan tussen de in de politieke filosofie leidende theorie, het egalitarisme, en de in de maatschappij heersende opvattingen over rechtvaardige verdeling. Er wordt in de maatschappij niet enkel aan keuzes waarde gehecht, maar met name aan de prestatie. De belangrijkste verklaring hiervoor is dat het in de maatschappij wel acceptabel is dat talenten beloond worden in de vorm van de prestatie die uit de talenten volgt. Daardoor is er in de maatschappij een veel grotere acceptatie van ongelijkheden dan in het egalitarisme. Er zijn ook overeenkomsten. De grootste overeenkomst tussen het egalitarisme en de maatschappijvisie is dat beide proberen inkomens te legitimeren vanuit een moreel standpunt. Daarbij lijkt het egalitarisme op het eerste gezicht een meer coherente visie te hanteren. In het egalitarisme is er immers een

rigoureus onderscheid tussen omstandigheden en keuzes, terwijl de visie in de maatschappij de grens vrij ad hoc legt.

De overeenkomsten en verschillen zijn grafisch weergegeven in figuur 2[6]. Voor de groene en rode vlakken bestaat overeenstemming dat inkomensverschillen als gevolg van deze aspecten respectievelijk gewenst en ongewenst zijn. Bij de oranje vlakken accepteert de maatschappelijk dominante visie inkomensverschillen, maar het egalitarisme niet.

Figuur 2 - Acceptatie criteria voor inkomens

Een mogelijk groot verschil tussen het egalitarisme en wat de meeste mensen vinden heb ik niet behandeld. Dit is internationale rechtvaardigheid. Volgens menig egalitarist vereist rechtvaardigheid ook dat op internationale schaal herverdeling plaats moet vinden. Net als andere omstandigheden is het land van geboorte namelijk puur toeval. In de samenleving is hooguit sprake van acceptatie van ontwikkelingshulp, welke minder dan één procent van het totale overheidsbudget bedraagt. Vergaande herverdeling op internationale schaal zou niet geaccepteerd worden. Dit onderwerp is niet uitgebreider aan bod gekomen, omdat het op zichzelf een zeer complex onderwerp is, en deze scriptie zich beperkt tot verdeling binnen een samenleving. Het geeft wel eens te meer aan dat het egalitarisme ver afstaat van wat de meest geaccepteerde gedachten zijn.

Uit dit hoofdstuk is gebleken dat de dominante maatschappelijke positie wezenlijk verschilt van de dominante politiek filosofische positie, het egalitarisme. De dominante maatschappelijke visie is mede gefundeerd op basisassumpties die niet-egalitaristisch van aard zijn. In het komende hoofdstuk zal ik kijken in hoeverre minder breed gedragen theorieën de prominentste denkbeelden in de samenleving kunnen verklaren. De eerste theorie zal het libertarisme zijn. Als tweede komt de capabilities approach aan bod. Deze theorieën zijn gekozen omdat ze qua uitgangspositie op een soortgelijke wijze van het egalitarisme afwijken als de maatschappelijke visie.

[6] Giften kunnen ook worden gezien als positieve sociale omstandigheden. Giften bieden personen immers voordeel op basis van sociale verschillen tussen mensen. Dit betekent dat bepaalde positieve sociale omstandigheden in de maatschappelijk dominante positie wel geaccepteerd zijn. Ik geef giften los weer, omdat giften een onderdeel zijn van positieve sociale omstandigheden en andere aspecten wel afgekeurd worden. Hieruit blijkt wel dat de afkeuring van positieve sociale omstandigheden in de maatschappelijke opvatting minder sterk is dan in het egalitarisme.

4. Vergelijking met andere theorieën

In dit hoofdstuk bestudeer ik in hoeverre de dominante visie op distributieve rechtvaardigheid in de maatschappij zich verhoudt tot andere belangrijke stromingen binnen de politieke filosofie. In het vorige hoofdstuk heb ik geconcludeerd dat de in de maatschappij dominante visie fundamenteel verschilt met het egalitarisme. Nu bekijk ik welke andere theoretische noties nog meer een rol spelen in brede maatschappelijke opvattingen. Dit doe ik aan de hand van twee theoretische stromingen, namelijk het libertarisme en de capabilities approach. De gebruikte theorieën beginnen vanuit een ander denkkader dan het egalitarisme. Ik zal bekijken in hoeverre ideeën uit deze twee stromingen terugkomen in maatschappelijke opvattingen.

Libertair recht op bezit

Kenmerkend voor theorieën van distributieve rechtvaardigheid, egalitaristische theorieën in het bijzonder, is dat het acceptabel en gewenst is dat een gemeenschap de aanwezige goederen verdeelt over haar leden volgens een bepaalde verdeelsleutel (Nozick, 1974, p. 149). Er zijn binnen het egalitarisme geen beperkingen die het herverdelen van geld bij voorbaat onacceptabel maken. De meest sterke tegenhanger van het egalitarisme is het libertarisme (niet te verwarren met het liberalisme), waarbinnen elke vorm van gedwongen herverdeling onacceptabel is. Binnen het libertarisme staat privébezit van goederen centraal. Kernbegrip is *entitlement*, ofwel aanspraak op bezit. Wanneer mensen *entitled* zijn tot hun bezittingen, hebben zij een volledig eigendomsrecht, afgezien van de minimale belasting die nodig is voor het garanderen van veiligheid. Voor herverdeling is geen ruimte (Nozick, 1974, p. 168), omdat de overheid daartoe de eigendomsrechten van individuen zou moeten schenden. Het libertarisme is in feite een volledige omarming van de vrije markt.

Het libertarisme kent bepaalde uitgangspunten die door mensen in de maatschappij aanvaard worden. Tegelijk heeft het libertarisme implicaties die door de meeste mensen als te extreem gezien worden. Daardoor speelt het libertarisme maar een gedeeltelijke rol in de visie van Nederlanders. Na een uitwerking van het libertarisme zal ik de overeenkomsten en verschillen behandelen. Het libertarisme is het meest vloeiend onder woorden gebracht door Robert Nozick in zijn boek *Anarchy, State, and Utopia* uit 1974. Zijn theorie bestaat uit twee delen. Het eerste deel is een theorie van acquisitie, betreffende het verwerven van eigendom wanneer het nog van niemand is. Het tweede deel betreft ruil van bezit (Nozick, 1974, p. 151).

Een theorie van bezit moet beginnen bij het rechtvaardigen van de eerste bezittingen. Hoe kunnen mensen hulpbronnen die voorheen gemeenschappelijk bezit waren toe-eigenen? Het gaat dan om het verkrijgen van grond en natuurproducten. Voor zijn theorie van acquisitie grijpt Nozick terug op Lockes eigendomprincipes (Nozick, 1974, pp. 174-178). John Locke stelde dat individuen iets

als privébezit kunnen claimen onder een tweetal voorwaarden. De belangrijkste is dat er genoeg overblijft voor anderen dat even goed is als het in bezit genomen goed (Locke, 1980 [1689], sect. 27)[7]. Wanneer aan deze voorwaarde is voldaan, ondervindt geen enkel ander nadeel aan de acquisitie. Zodra iets in bezit is gekomen, is het bezitsrecht absoluut. Anderen kunnen er geen claim meer op maken, omdat het in bezit nemen rechtmatig is geweest.

Tegenwoordig zijn alle hulpbronnen al in bezit van mensen of groepen. Voor onderlinge transacties van bezit geldt een tweede principe. Dit principe houdt in dat mensen vrij zijn te doen wat ze willen met hun bezit, zolang ze de vrijheid van anderen niet beperken. Ze kunnen hun eigendom ruilen, verkopen, weggeven, weggooien et cetera. Ze hebben hun bezit namelijk óf eerlijk uit de natuur tot eigendom gemaakt óf via ruil van een ander bemachtigd, die het op zijn beurt rechtmatig in bezit had. Het geheel van een economie is niets anders dan een grote hoeveelheid van dit soort legitieme individuele transacties tussen individuen. De enige wijzen waarop privébezit van eigenaar kan wisselen, zijn door vrijwillige ruil of weggeven van de eigenaar. Elke niet-vrijwillige afname van rechtmatige bezittingen is illegitiem. Het heffen van inkomensbelasting door de staat zou daar ook onder vallen en stelen betreffen.

Er vanuit gaande dat het in bezit krijgen rechtvaardig is gebeurd, dan geldt voor verdere rechtvaardigheid alleen nog het tweede principe. Een mogelijke spelbreker vormen eerdere verdelingen van eigendom. Het libertarisme is een historische theorie (Nozick, 1974, p. 155). Wanneer op een bepaald punt in de tijd bezittingen niet eerlijk verdeeld zijn, zullen ook de verdelingen die daar door vrijwillige uitruil en productie uit volgen oneerlijk zijn. Als we naar de geschiedenis kijken lijkt van dergelijk onrecht sprake te zijn. De daadwerkelijke verwerving van eigendom heeft niet altijd plaatsgevonden in lijn met de beschreven principes. Het is belangrijk om dit recht te zetten, in lijn met de genoemde principes. Zodra de onrechtvaardigheden tijdens eerdere acquisities en uitwisselingen van bezit zijn rechtgezet, zal elke volgende verdeling rechtvaardig zijn, zolang alle transacties vrijwillig zijn (Nozick, 1974, pp. 152-153).

In de praktijk zou volledige uitvoering van het libertarisme tot een heel ongelijke verdeling van bezittingen leiden[8]. Er bestaan tussen mensen namelijk grote verschillen in capaciteit om geld te verdienen. Daarnaast speelt toeval een rol en kan bezit accumuleren (bijvoorbeeld door erfenissen). Omdat mensen sterk verschillen in de kwaliteit van hun handelen, zullen er grote

[7] Locke veronderstelde dat er altijd land in gemeenschappelijk bezit zou overblijven voor anderen om zich toe te eigenen, waardoor zij niet slechter af raakten (Locke, 1980 [1689], sect. 33; sect. 36). Dit was een misrekening: er komt altijd een punt waarop er geen land zonder eigenaar meer is. Nozick vult om dit probleem te vermijden het zogenaamde eerste proviso anders in (Nozick, 1974, pp. 175-182).

[8] Bepaalde libertaristische theorieën (bv. Otsuka, 2003) proberen een uitvoering te geven aan het libertarisme, waarin ongelijkheden kleiner of afwezig zijn, het zgn. links libertarisme. Ik richt mij op de meest bekende uitvoering, die van Nozick.

inkomensverschillen ontstaan. Daarbij zullen mensen met veel talent en inzet waarschijnlijk meer verdienen dan diegenen waarbij dit ontbreekt. Naast succesvolle mensen zullen in een libertaire samenleving ook mensen in zeer nadelige posities belanden, zoals zwaar lichamelijk gehandicapten of wezen. De overheid heeft geen mogelijkheid om voor mensen in een zeer hachelijke positie bij te springen. Om dat te kunnen doen zou geld onrechtmatig afgenomen moeten worden van mensen aan wie dit toekomt. Ernstig benadeelden moeten hopen op liefdadigheid van andere individuen. Nozick stelt dat iedereen gelijk behandeld wordt; iedereen heeft dezelfde rechten en plichten. De situatie is misschien ongelijk, maar niet onrechtvaardig. Individueel recht op bezit kan niet wijken voor maatschappelijke wensen op een bepaald minimum.

De theorie van Nozick wijkt sterk af van egalitaristische theorieën, omdat distributieve rechtvaardigheid geen rol speelt (Nozick, 1974, p. 149). Wederkerige rechtvaardigheid alleen zorgt er voor dat iedereen krijgt waar hij of zij recht op heeft en daar moet het bij blijven. Inkomen wordt bepaald op basis van wat mensen zelf bereiken. Welvaartsverschillen behoren gerespecteerd te worden. De mogelijke willekeur die egalitaristen aankaarten in de kwaliteiten van individuen is voor Nozick moreel irrelevant. Nozick accepteert de notie dat inkomens te herleiden moeten zijn tot morele kwaliteit van een individu niet (Nozick, 1974, pp. 213-229). Het feitelijk handelen is doorslaggevend, en daarin heeft iedereen (formeel) dezelfde mogelijkheden. Het is dus niet per se een afwijkende visie op individuen die Nozick tot andere conclusies doet komen (alle mensen als zelf controlerend wezen, in plaats van agent in omstandigheden), maar een andere visie op wat de sleutel is voor verdeling van inkomens. Niet morele verdienste, maar individueel handelen telt. Individuele vrijheid staat voorop. Belangrijk daarbij is ook dat het inkomen waar iemand recht op heeft niet verdiend hoeft te zijn in morele zin (Nozick, 1974, p. 159). Als iemand rijk wordt door een erfenis van een rijke oom, dan is dit even rechtmatig als iemand die rijk is door hard werken.

Na deze introductie tot het libertarisme kan ik bekijken in hoeverre deze theorie overeen komt met het dominante maatschappelijke denkbeeld in Nederland. Het libertaire idee dat bezit bepaald wordt door vrijwillige ruil, wordt in de basis geaccepteerd, zoals bleek in tabel 8 uit hoofdstuk 2. Zodra mensen iets via vrijwillige uitwisseling in handen hebben gekregen, wordt het daarmee hun eigendom, en mag het niet zomaar afgenomen worden. Entitlement is ook in de maatschappelijk dominante opvatting belangrijk. Het idee dat mensen meer dan vijftig procent van hun inkomen aan de belastingdienst zouden moeten afstaan wordt door veel mensen als onaanvaardbaar beschouwd. Uit een egalitaristische theorie kan vanaf een bepaald inkomenspeil een veel hoger belastingtarief volgen. Dit zou op heel weinig steun kunnen rekenen. De precieze overeenkomst tussen libertarisme en de dominante visie in de maatschappij is dat het idee van recht op bezit (*entitlement*) belangrijk is. In het libertarisme maakt het op legitieme wijze verkrijgen van een voorwerp dat dit

onvoorwaardelijk eigendom van deze persoon wordt. In de maatschappelijke opvatting is deze vorm van aanspraak door vrijwillige ruil aanvaard[9]. Dit blijkt bijvoorbeeld wanneer het aankomt op erfenissen of giften. Het wordt als acceptabel gezien dat mensen hierdoor welvaart verwerven.

De afkeer van wat Nozick *patterned theories* noemt (Nozick, 1974, 160-164) lijkt daarnaast gedeeld te worden door veel mensen. Bij een patterned theory wordt een situatie zoals die door natuurlijke interactie ontstaat, veranderd in overeenstemming met een bepaald patroon. Elk jaar komt de belastingdienst langs om de ongelijkheden die in dat jaar ontstaan zijn terug te brengen. In de samenleving leeft het idee dat wanneer een situatie op vrijwillige wijze tot stand komt, deze in stand gehouden moet worden. Dit blijkt uit de gedachte dat herverdeling iets is waarbij de overheid het geld van mensen afneemt om het aan anderen te geven. De feitelijke inrichting van het systeem met belastingheffing werkt ook zo. Binnen een egalitaristisch gedachtengoed is echter geen sprake van afnemen van bezittingen nadat ze al aan iemand zijn toegekomen. Een individu heeft volgens het egalitarisme enkel recht op een deel van zijn productie, naargelang zijn morele verdienste. Wanneer iemand een zeer belangrijke functie heeft en het salaris daarvoor hoger ligt, wordt er dus niet een deel afgepakt door de belastingdienst. Dat deel van het salaris dat hij 'afdraagt' kwam hem of haar moreel gezien immers niet toe. Nozick stelt herverdeling gelijk aan dwangarbeid (Nozick, 1974, p. 169). Daarmee maakt hij de fout vanuit het raamwerk van onbeperkt privébezit herverdeling te bezien als het afnemen van iets wat al aan individuen was toegekomen. Het kwam hen volgens egalitaristen juist niet toe, en daarom werd het aan anderen gegeven die er op basis van verdienste wel recht op hadden.

Tegelijk stuit het libertarisme ook op verzet. Een libertaire staat heeft zoals uitgelegd geen recht het lijden van mensen te verlichten die in grote problemen verkeren en eventueel zichzelf niet eens meer kunnen voeden. Ook niet als deze problemen volledig gevolg zijn van een gebrek aan fysieke of mentale capaciteiten van het slachtoffer. De staat zou om deze zorg te verlenen immers onrechtmatig individueel bezit moeten afnemen. Individuen in een samenleving hebben wellicht een morele plicht (op basis van hun eigen geweten) een gift te geven, maar wettelijk gezien hoeven zij niet bij te dragen. Libertair beleid zou niet tot acceptatie leiden. Hier niet, maar ook niet in de Verenigde Staten, wat toch als toonbeeld van vrijemarktdenken wordt beschouwd. Uit hoofdstuk 2 is duidelijk dat mensen voorstander zijn van een uitgebreidere staat dan de nachtwakerstaat die Nozick propageert. De dominante opvatting in de Nederlandse samenleving is daardoor dat entitlement niet volledig is. Individuen verdienen wel een 'eerste recht' op de bezittingen die ze verwerven, maar geen volledig eigendom. De consensus in de maatschappij lijkt dat als bepaalde eigendommen in lijn met de regels van ruilrechtvaardigheid tot iemand zijn gekomen, deze persoon geen volledig eigendom daarover

[9] Dit is terug te zien in tabel 9 uit hoofdstuk 2.

kan claimen (gedeeltelijke herverdeling is toegestaan), maar wel een groter deel dan andere individuen in de samenleving. Het heffen van een zeer hoge of zeer lage inkomensbelasting lijkt nooit op steun te kunnen rekenen. Herverdeling wordt wel geaccepteerd, zolang de belastingpercentages niet te hoog zijn. De notie van eigendomsrecht is sterk verankerd in onze maatschappij. Een staat mag niet zomaar bezittingen van mensen afnemen ten behoeve van anderen. De notie dat iemand moreel aanspraak maakt op zaken die hij of zij via vrijwillige uitruil verkregen heeft, wordt gesteund, maar niet volledig. Inkomensbelastingen zijn wel aanvaard, maar niet te hoog.

Een tweede verschil tussen het libertarisme en de maatschappelijk dominante positie is dat verdienste in het libertarisme geen rol speelt (Swift, 2006, p. 40). Het libertarisme stelt dat individuen recht hebben op bezit wanneer ze het op legitieme wijze verkregen hebben. Daarbij is het niet relevant of het bezit in proportie is met inzet, behoefte, nood, morele waarde of welk criteria dan ook. In de maatschappelijk dominante positie is het belangrijk dat personen hun bezit *verdienen*, in morele zin. Als iemand bijvoorbeeld geen prestatie levert, maar wel een bonus krijgt wordt dit als onrechtvaardig beschouwd. Ook wanneer het libertarisme en de maatschappelijk dominante positie een zelfde transactie legitiem zouden beschouwen, zouden de gronden waarop daardoor nog verschillen. Het libertarisme wijkt dus wezenlijk af van wat in de maatschappelijk dominante opvatting gewoongoed is.

Een blik op het libertarisme was een nuttige exercitie, omdat het een aspect heeft onthuld dat in de dominante maatschappelijke visie een rol speelt; entitlement. Doordat de aanspraak op bezit maar gedeeltelijk is, kan herverdeling wel plaatsvinden. Het libertarisme kan vanzelfsprekend geen verklaring bieden voor de wijze waarop herverdeling wenselijk wordt gevonden. Daarvoor zijn weer andere theorieën nodig. Een mogelijke is de capabilities approach, die nu behandeld zal worden.

Voldoende is genoeg

Gebleken is dat het egalitarisme te egalitair is om goedkeuring van de maatschappij weg te kunnen dragen. Het libertarisme bleek juist tekort te schieten op het gebied van herverdeling. Bestaat er een theorie die zich tussen deze uitersten bevindt? Een dergelijke alternatieve benadering is de *capabilities approach*. De capabilities approach is vooral bekend door werken van Amartya Sen en Martha Nussbaum (Nussbaum, 2000; Nussbaum, 2002; Nussbaum, 2011). Binnen deze benadering heeft de overheid tot taak alle burgers een basisniveau voor een waardig leven te verschaffen.

Nussbaum betoogt dat alle overheden voor ieder individu bepaalde basisprincipes moeten verwezenlijken, op grond van respect voor menselijke waardigheid (Nussbaum, 2000, p. 5). Geld of utiliteit is geen goede manier om deze basis uit te drukken (Nussbaum, 2000, pp. 59-70; Nussbaum, 2011, pp. 46-68). In plaats daarvan moet de aandacht liggen op bepaalde capabilities, mogelijkheden, die ieder individu in het leven moet hebben. De capabilities zijn concreet onder meer een gezond

leven, onderdak, medische zorg, vrijheid van denken en verbeelding, vrije sociale interactie met anderen (Nussbaum, 2000, pp. 78-80)[10]. In totaal noemt Nussbaum tien capabilities, die alle tien gerealiseerd dienen te worden (Nussbaum, 2000, p. 81). Deze capaciteiten stellen individuen in staat een goed leven te leiden naar eigen inzicht. Zonder capabilities kunnen mensen hun leven niet zelf invullen. Capabilities komen aan iedereen toe, omdat ze noodzakelijk zijn voor een waardig leven, waarin men echt als volwaardig mens kan leven. Om die reden heeft de overheid tot taak ze te verwezenlijken. Het is een morele plicht te zorgen dat iedereen aan deze minimumvereisten voldoet. De capabilities vormen een drempel; boven de verwezenlijking van capabilities bestaan geen of minder sterke verplichtingen (Nussbaum, 2000, p. 6).

> "In general, then, the Capabilities Approach, in my version, focuses on the protection of areas of freedom so central that their removal makes a life not worthy of human dignity." (Nussbaum, 2011, p. 31)

Concreet betekent de capabilities approach onder meer dat de overheid iedereen een bepaald minimuminkomen moet verschaffen, omdat het zonder een basisniveau van welvaart onmogelijk is een waardig leven te leiden. Daarnaast moeten zieken geholpen worden, moet iedereen onderdak en onderwijs krijgen et cetera. De capabilities approach is kosmopolitisch van aard. Niet alleen mensen binnen de landsgrenzen hebben rechten op dezelfde capaciteiten, maar iedereen in de wereld. Omdat het zulke basale menselijke capaciteiten zijn, hebben rijke landen ook als taak deze voor anderen te verwezenlijken.

De capabilities approach verschilt wezenlijk van het egalitarisme. Evenals het egalitarisme verdedigt Nussbaum een actieve staat die bepaalde minder bedeelden te hulp schiet. Deze hulp is echter gericht op het behalen van basisvoorzieningen, niet gericht op het realiseren van gelijkheid. De capabilities zijn volgens Nussbaum een vereiste voor menselijke waardigheid, terwijl de egalitaristische notie dat mensen recht zouden hebben op evenveel als anderen minder klip en klaar is. Er moet sprake zijn van een bepaalde basis voor iedereen, in het kader van rechtvaardigheid. Boven deze basisgrens waar iedereen aan voldoet, mag wel sprake zijn van ongelijkheid. Meer algemeen kan de capabilities approach worden geschaard onder theorieën van *sufficiency*. Het behalen van een bepaald minimum is voldoende voor rechtvaardigheid.

De capabilities approach lijkt op het eerste gezicht vrij goed verenigbaar met de opinie van de meeste Nederlanders. Om te beginnen is ook binnen de capabilities-benadering geen volledige herverdeling, maar slechts herverdeling tot een bepaald niveau het doel. Dit komt overeen met de beperkte

[10] Nussbaum geeft in tegenstelling tot Sen een specifieke invulling van de capabilities. De items zijn om die reden afkomstig van Nussbaum.

herverdeling die door Nederlanders wenselijk wordt geacht. Ten tweede wordt het als wenselijk gezien dat bepaalde basisvoorzieningen voor iedereen beschikbaar zijn, in alle omstandigheden. Medische zorg wordt bijvoorbeeld aan iedereen geleverd. Hetzelfde geldt voor onderwijs voor kinderen. Hieruit blijkt overeenstemming dat iedereen aanspraak heeft op sommige voorzieningen. De notie van basisvoorzieningen die voor iedereen beschikbaar moeten zijn om als waardig mens te kunnen leven, wordt gedragen door een grote groep Nederlanders. De opvattingen die uit hoofdstuk 2 naar voren kwamen, komen dus op verschillende vlakken overeen met de capabilities approach. De kerngedachte van sufficiency uit de capabilities approach blijkt dus ook in de maatschappij te leven.

Naast overeenkomsten zijn er echter verschillen tussen de capabilities approach en de visie in de samenleving, waardoor niet gesteld kan worden dat de laatste een sufficiency-benadering is. In de eerste plaats is de huidige mate van herverdeling in Nederland moeilijk te verklaren met de capabilities approach. De levensstandaard die aan alle mensen gegarandeerd wordt is behoorlijk hoog. Er worden meer voorzieningen verstrekt dan nodig is om een waardig leven te kunnen leiden.
Meer algemeen is de geest van capabilities niet zozeer aanwezig bij veel Nederlanders. Duidelijk is dat capabilities geen sterke rol spelen in de overwegingen van individuen in de samenleving: de huidige inkomensverdeling is niet tot stand gekomen middels een afweging van capabilities. De capabilities approach is veel meer op barmhartigheid gefundeerd dan de dominante maatschappelijke opvatting. Personen verdienen volgens Nussbaum een basis ongeacht wat ze doen en hoe ze hun leven invullen. Mensen die het zelf verprutsen mogen in onze maatschappij echter best wat minder hebben dan een basis voor een redelijk bestaan. Het belang van keuzes en eigen verantwoordelijkheid staat in de capabilities approach kortom minder centraal dan de rol die het in onze maatschappij heeft. Een ander verschil is de internationale oriëntatie van de capabilities approach. De hele wereldbevolking heeft aanspraak op dezelfde capabilities. In de Nederlandse publieke opinie is herverdeling duidelijk gericht op de eigen samenleving.

Al met al zit de capabilities approach qua beleid redelijk dicht tegen het Nederlands model, dichterbij dan egalitaristische theorieën of het libertarisme. De drijfveren achter beide visies die leiden tot deze gelijkende verdelingen zijn echter anders.

Uit de overweging van het libertarisme en de capabilities approach blijkt dat beide overeenkomsten hebben met de maatschappelijk dominante opvattingen. We zijn er achter gekomen dat in de samenleving aanspraak op bepaalde bezittingen, entitlement, als gewenst beschouwd wordt. Daarnaast is er een sterk gedeelde wens dat de overheid bepaalde minimumcapaciteiten van ieder individu garandeert. De dominante maatschappelijke positie is echter niet geheel libertair of geheel gebaseerd op de capabilities approach, omdat deze positie veel standpunten incorporeert die strijdig zijn met beide stromingen.

Op basis van de afgelopen twee hoofdstukken is de dominante opvatting onder Nederlanders duidelijk geworden. Deze heeft vier belangrijke kenmerken. In de eerste plaats zijn de meeste Nederlanders voorstanders van herverdeling, in beperkte mate. De herverdeling moet niet tot volledige inkomensgelijkheid leiden, maar wel de door de markt ontstane ongelijkheden verminderen. Een tweede conclusie is dat inkomsten gelegitimeerd worden op basis van persoonlijke karakteristieken. Inkomsten moeten een bepaald patroon volgen, dat van verdienste (*desert*). In een puur vrije marktsysteem, zoals het libertarisme, speelt dit geen rol en zijn alle vrijwillige transacties legitiem. In de derde plaats is er verschil tussen negatieve en positieve omstandigheden. Mensen die te maken hebben met sterke negatieve omstandigheden, in de vorm van handicaps, moeten door de staat een handje geholpen worden. Positieve omstandigheden, in casu talent, wordt niet beschouwd als puur toevallig en irrelevant, zoals in het egalitarisme. Het wordt een relevant criterium geacht voor inkomensverschillen. Als vierde is sprake van bezitsdenken: individuen kunnen aanspraak maken op bepaalde eigendommen (zogenaamd *entitlement*). Deze mogen dan niet zomaar door de overheid herverdeeld worden. Wanneer iemand iets rechtmatig verdiend heeft, mag de staat dat niet zonder meer innen als belasting.

Door de vergelijking met het egalitarisme, libertarisme en de capabilities approach is het eerste deel van de hoofdvraag, namelijk "Wat verklaart de verschillen in visie op distributieve rechtvaardigheid tussen egalitaristische politiek filosofen en de maatschappij…" gedeeltelijk beantwoord. In de maatschappelijk dominante positie spelen andere aspecten een rol dan in het egalitarisme. Deze andere aspecten zijn terug te vinden in andere theorieën.

De volgende vraag die gesteld zou kunnen worden is hoe de verschillende theorieën van verdelende rechtvaardigheid zich tot elkaar verhouden. In het volgende hoofdstuk wordt een raamwerk beschreven waarbinnen al deze posities te plaatsen zijn. Dit raamwerk zal het mogelijk maken verschillende posities te verklaren en problematische aspecten van elke positie te beschouwen. Daardoor kan het tweede deel van de hoofdvraag, namelijk het formuleren van kritiek, aan bod komen.

5. De fundamenten van visies op verdelende rechtvaardigheid

In de voorgaande hoofdstukken heb ik gekeken naar verschillende visies op distributieve rechtvaardigheid. Naast de dominante visie in de maatschappij kwamen egalitarisme, libertarisme en capabilities approach aan bod. Door de vergelijking met deze theorieën zijn de verschillen tussen het egalitarisme en de maatschappelijk dominante positie duidelijk geworden. Dit was het eerste doel van deze scriptie. Een tweede doel was het formuleren van kritiek op het egalitarisme. De vergelijking tussen de theorieën maakt het formuleren van kritiek al wel mogelijk, maar voor een goede theoretische onderbouwing is het nuttig eerst een referentiekader te vormen. Dat doe ik in dit hoofdstuk.

Aan de basis van elke theorie van distributieve rechtvaardigheid staan morele claims, die vaak niet expliciet onderbouwd zijn. Deze claims betreffen uitgangspunten voor de rol die een overheid heeft. In dit hoofdstuk licht ik toe welke keuzes een visie op distributieve rechtvaardigheid in zich draagt en welke 'smaken' er beschikbaar zijn. Theoretische uitdieping staat centraal, zodat duidelijker wordt wat achter de verschillende besproken theorieën schuil gaat. Deze uitdieping zal in de volgende twee hoofdstukken gebruikt worden om kritiek te formuleren op het egalitarisme en de maatschappelijk dominante positie beter te beschrijven.

Aangezien rechtvaardigheid de verdeling van schaarste betreft, en inkomensverdeling daar veel invloed op heeft, zouden we ons af kunnen vragen welke van de mogelijke verdelingen het meest rechtvaardig is. Een antwoord kan niet zomaar gegeven worden, omdat theorieën verschillende doelen met herverdeling voor ogen staan. Wat rechtvaardigheid inhoudt staat zelf ter discussie. Alle moderne theorieën stellen dat een overheid burgers als gelijken moet behandelen, maar wat *als gelijken* inhoudt wordt op verschillende manieren ingevuld. De theorieën starten vanuit verschillende premissen met betrekking tot de taak van de overheid. Burgers kunnen zowel als gelijken behandeld worden wanneer ze vrijgelaten worden hun eigen weg te gaan, als wanneer de overheid een actief economisch beleid voert. Daarnaast zijn er verschillende visies op welke ongelijkheden acceptabel zijn voor inkomensverschillen en welke niet. Eén mogelijkheid is dat de overheid gelijke kansen op financieel succes dient te realiseren tussen alle mensen. Maar is dat wel zo? Zijn sommige ongelijkheden tussen personen niet simpelweg een *fact of life*?

Wat kan deze verschillende invullingen verklaren? Mijn stelling is dat theorieën van verdelende rechtvaardigheid enerzijds gebaseerd zijn op een visie op de taak van de overheid, anderzijds op een visie op de invloed die ongekozen omstandigheden mogen hebben. Er kunnen daardoor in feite twee vragen gesteld worden wanneer het distributieve rechtvaardigheid betreft. De eerste vraag is in hoeverre de overheid het recht of de taak heeft goederen te herverdelen. Wanneer de claim gemaakt wordt dat ongelijkheden ongedaan gemaakt moeten worden, moet aangetoond worden dat

verdelingsbeleid een taak van de overheid is. De tweede vraag is op welke wijze herverdeling moet plaatsvinden, als het is toegestaan. We moeten ons met andere woorden eerst afvragen óf de overheid over inkomensbeleid gaat, en vervolgens, als dit zo is, op welke wijze dan? De eerste vraag wordt vaak overgeslagen, maar wel impliciet beantwoord, waardoor niet volledig duidelijk wordt waarom visies zo fundamenteel verschillen. Egalitaristen nemen bijvoorbeeld aan dat herverdeling door de overheid acceptabel is, terwijl libertairen het afkeuren. De combinatie van antwoorden op beide vragen leidt ertoe dat verschillende systemen wenselijk geacht worden.

Ik zal in dit hoofdstuk wel beide vragen toelichten. Ik begin met de eerste vraag door te bekijken welke verdelingstaken door verschillende filosofen aan een overheid worden toegedicht. Vervolgens behandel ik de tweede vraag. Uit de tegenstrijdige antwoorden worden drie brede stromingen geëxtraheerd.

Stap 1 – taak overheid

Om te bepalen welke inkomensverdeling rechtvaardig is, is in de eerste plaats een antwoord vereist op de vraag wat de overheid voor taken dient te vervullen voor haar burgers. Is de overheid enkel facilitator van individuele interacties of moet zij zich bekommeren om de levensstandaard van ieder persoon? Het uitgangspunt van alle in deze scriptie centraal staande politiek filosofische stromingen is dat de overheid burgers als gelijken moet behandelen en ruimte moet bieden voor welzijn. Overheidstaken moeten te herleiden zijn tot deze basisprincipes, maar tot welke taken ze leiden wordt betwist. De taken van de overheid worden over het algemeen erkend wanneer het gaat om het voorzien van haar burgers in veiligheid, het aanbieden van publieke goederen en het voorkomen van een *tragedy of the commons*. Deze bespreek ik eerst kort, om vervolgens te bekijken hoe herverdeling binnen dit verhaal te plaatsen is.

Het bieden van veiligheid wordt van oudsher gezien als de bestaansreden van een staat, omdat individuen dit niet afzonderlijk kunnen realiseren. De staat heeft een monopolie op het legitiem gebruik van geweld en garandeert op die manier de interne en externe veiligheid. Ook publieke goederen kunnen alleen door een overheid opgebracht worden. Deze kunnen niet of niet efficiënt door individuen afzonderlijk aangeboden worden. Hier vallen bijvoorbeeld dijken onder. De *tragedy of the commons* is eveneens alleen met coördinatie van boven op te lossen. Wanneer mensen geen privébezit hebben waar zij het alleenrecht op bezitten, zijn producten voor de eerste persoon die ze tot zich neemt. Er is op aarde sprake van schaarste, wat inhoudt dat niet iedereen zo veel kan krijgen als hij of zij wil. Mensen hebben daardoor een individueel belang zo snel mogelijk zo veel mogelijk tot zich te nemen. Dit individuele belang is soms strijdig met het algemeen belang. Stel dat een visvijver in gemeenschappelijk bezit is. Mensen hebben een gemeenschappelijk belang om jaarlijks niet te veel te vissen, zodat de visstand op peil blijft. Individuen kunnen anderen echter niet dwingen niet te

veel te vissen. Bovendien hebben individuen een individueel belang zoveel mogelijk te vissen, omdat hun eigen gedrag de visstand niet merkbaar beïnvloedt. Het is voor alle individuen rationeel zo veel mogelijk te vissen in het meer, waardoor overbevissing waarschijnlijk zal volgen. Dit is een voorbeeld van een tragedy of the commons. Eigendomsrechten bieden een oplossing voor de tragedy of the commons. Wanneer de vijver een eigenaar zou hebben, dan zou de eigenaar er baat bij hebben de visstand te onderhouden, om zo op lange termijn de opbrengsten te maximaliseren. Niet alleen de eigenaar van de visvijver, maar ook de rest van de samenleving heeft daar op termijn baat bij, is het idee.

In alle drie de gevallen is sprake van een situatie die individuen onderling niet op kunnen lossen. De staat vergroot de vrijheid van alle burgers door deze taken op zich te nemen. Er is sprake van een gedeeld belang en deze taken kunnen dientengevolge rekenen op vrij brede instemming onder politiek filosofen. Overeenstemming geldt zeker niet voor een eventuele vierde overheidstaak, namelijk herverdeling. Er zijn veel verschillende theorieën op het gebied van inkomensverdeling, met sterk verschillende conclusies. Aan de ene kant van het spectrum (*links*) zijn er theorieën die stellen dat inkomens volledig gelijk moeten zijn voor iedereen, zoals het egalitarisme. Aan de andere kant (*rechts*) zijn er theorieën die met evenveel vuur stellen dat het een groot onrecht is inkomens te herverdelen binnen een gemeenschap, zoals het libertarisme. Tussen deze twee uitersten zijn veel andere posities te plaatsen die in meer of mindere mate herverdeling bepleiten. Waarin herverdeling verschilt van de drie eerder beschreven overheidstaken, is dat geen sprake is van rationeel eigenbelang voor ieder individu[11]. Sommige individuen gaan er namelijk door herverdeling op achteruit, doordat zij meer belasting moeten betalen dan de herverdeling oplevert. Herverdeling kan daarom niet op eenzelfde wijze gelegitimeerd worden als de andere overheidstaken (namelijk als rationeel eigenbelang). Om herverdeling als overheidstaak te accepteren, is een verdediging nodig waarom de overheid meer moet zijn dan enkel vervuller van individuele belangen.

Het systeem van eigendomsrechten, dat de tragedy of the commons oplost, leidt tot economische ongelijkheid, wanneer de staat het volledig ongemoeid laat. Sommigen zullen investeren, andere consumeren et cetera. Doordat de prestaties die mensen leveren ongelijk zijn, en doordat de geleverde prestaties ongelijk beloond worden, krijgen sommigen meer en anderen minder. Dat een overheid mag herverdelen kan verdedigd worden door te stellen dat met het aangaan van een verbintenis individuen ook bepaalde verplichtingen hebben aanvaard naar elkaar toe. De verbintenis is meer dan een individuele puur rationele handeling, het heeft een gemeenschap gecreëerd. De samenleving mag van succesvolle personen eisen dat zij bijdragen aan de

[11] Bepaalde vormen van herverdeling kunnen als individueel rationeel vangnet beargumenteerd worden, bijvoorbeeld een werkloosheidsuitkering. Deze verschillen echter omdat de staat niet de enige partij is die het zou kunnen realiseren. Ook verzekeringen kunnen het bijvoorbeeld doen, waardoor het geen overheidstaak hoeft te zijn.

gemeenschap door mensen die minder succesvol zijn te steunen. Dat het voor een overheid opportuun is de inkomensverdeling aan te passen, veronderstelt kortom dat de overheid meer is dan verdediger van individuele belangen zoals tot nog toe is aangenomen. Het eigendomssysteem maakt niemand strikt genomen slechter af dan ze zouden zijn zonder overheid. De profijten van het systeem worden echter ongelijk verdeeld. Dat een overheid mag herverdelen, veronderstelt daarom het bestaan van een gemeenschap, waarin een zekere gelijkheid gewenst is en afgedwongen mag worden. Wat een rechtvaardige verdeling inhoudt, heeft dus te maken met welke taken de overheid heeft te vervullen.

Zo zijn er twee posities te onderscheiden betreffende het takenpakket van de overheid. De overheid kan de situatie die voortkomt uit eigendomsrecht ongemoeid laten of aanpassen. In het eerste geval legitimeren we de maatschappij als een samenwerkingsverband tussen losse individuen. Daarin is voor iedereen een bepaalde winst weggelegd ten opzichte van het eenzame bestaan. De winst die mensen uit de samenleving mogen halen is gerelateerd aan de bijdrage die zij leveren aan het samenwerkingsverband. Van rechtvaardigheid is sprake wanneer de uitkomst een reflectie is van de input van de verschillende deelnemers. In het tweede geval is de gedachte dat rechtvaardigheid juist niet de particuliere inbreng van ieder afzonderlijk meeweegt in waar zij recht op hebben. We moeten een onpartijdig gezichtspunt op de maatschappij nemen en bekijken waar iedereen vanuit dit gezichtspunt recht op heeft. In principe is een rechtvaardige samenleving er een waarin iedereen in gelijke mate profiteert, ten opzichte van een gelijk nulpunt. Deze twee visies op een samenleving komen overeen met wat Brian Barry respectievelijk *justice as mutual advantage* en *justice as impartiality* noemt (Barry, 1989, p. 269). Barry gebruikt de termen *baseline-dependence* en *threat advantage* als specifieke eigenschappen die justice as mutual advantage onderscheiden van justice as impartiality. Ik zal deze visies nu uitwerken en het libertarisme en egalitarisme indelen.

De samenleving wordt bij de eerste positie, justice as mutual advantage, beschouwd als een samenwerkingsverband van in ultimus individuen, die bepaalde rechten en plichten hebben in een samenleving voor zover dat voor iedereen gunstig is. De individuen werken samen waar dit voor iedereen rationeel is, maar dragen zelf verantwoordelijkheid voor hun leven. De overheid heeft tot doel de individuele belangen zo ver mogelijk te behartigen, in gevallen waar individuen daar zelf niet toe in staat zijn. De overheid vervult die taken die ieders belang dienen en zodoende op unanieme goedkeuring zouden kunnen rekenen. In deze visie moet een overheid proberen individuele rechten zoveel mogelijk te maximaliseren. In feite is dit een passieve taak: de overheid moet er op toezien dat mensen er zelf het beste van kunnen maken. Wanneer men deze positie aanhangt, heeft de overheid niet veel meer taken dan de drie taken die hierboven aan bod zijn gekomen.

Nozicks libertarisme kan tot justice as mutual advantage gerekend worden. Individuen hebben los van de maatschappij bepaalde eigendomsrechten, die binnen de maatschappij gerespecteerd moeten worden. In de maatschappij komen individuen samen om onderling te handelen. De overheid reguleert, maar er is geen ruimte voor herverdeling, omdat herverdeling inbreuk zou maken op individuele eigendomsrechten. Individuele rechten hebben prioriteit over gemeenschappelijke doelen. De eerste benadering beziet een individu en verwacht dat deze een deel krijgt dat grofweg naar rato is met zijn bijdrage of productie voor de maatschappij. De samenleving is weinig meer dan een geheel van individuele vrijwillige transacties. Er is niemand een onrecht aangedaan wanneer niet iedereen gelijk krijgt. Iedereen profiteert van de samenleving, zoveel als ze er aan bijdragen. Het beginsel wordt goed uitgedrukt door Locke, inspirator van Nozick:

> "The great and chief end, therefore, of men's uniting into commonwealths, and putting themselves under government, is the preservation of their property." (Locke, 1980 [1689], sect. 124)[12]

De staat begint en eindigt als beschermer van het individuele belang. Door verder te gaan zouden de belangen van sommigen geschonden worden.

Binnen de tweede visie wordt de samenleving beschouwd als een collectief van mensen, met gezamenlijke doelen en verplichtingen. Het is een gemeenschap. Deze groep mensen moet gezamenlijk de voor- en nadelen van het samen leven verdelen. Ieders rechten en plichten moeten overeenstemmen met wat bepaald zou worden vanuit het oogpunt van een onpartijdige observant (Barry, 1989, p. 362). De individuele contributies zijn vanuit dit standpunt minder relevant, omdat het logisch is dat de sterkste schouders de zwaarste lasten moeten dragen. In dit geval heeft de overheid een veel sterkere taak. Ongelijkheid die geen morele basis heeft moet door een overheid ongedaan gemaakt worden.

Justice as impartiality is het uitgangspunt van onder meer egalitaristen. Egalitaristen leggen nadruk op de morele gelijkwaardigheid van individuen in de samenleving. Hoewel mensen in productiecapaciteit verschillen, zijn deze verschillen meestal niet te wijten aan persoonlijke falen of presteren. Dientengevolge zouden deze verschillen niet tot verschillen in inkomen moeten leiden tussen mensen. Volgens de tweede benadering moet verdeling plaatsvinden op basis van een neutraal gezichtspunt. De bijdragen van individuen zijn weliswaar ongelijk, maar dit is geen reden om geld ongelijk te verdelen, omdat de bijdragen niet het gevolg zijn van verschillen in morele waarde, maar veeleer van ongekozen verschillen in capaciteiten. De samenleving verdient, de samenleving verdeelt. De basis van deze tweede positie wordt goed uitgedrukt door Rawls:

---

[12] *Property* wordt door Locke overigens opgevat als leven, vrijheid en bezittingen, dus breder dan de betekenis die gewoonlijk aan property wordt gegeven.

> "The difference principle represents, in effect, an agreement to regard the distribution of natural talents as in some respects a common asset and to share in the greater social and economic benefits made possible by the complementarities of this distribution." (Rawls, 1999, p. 87)

De vraag die aan de vraag 'wat is een rechtvaardige inkomensverdeling?' voorafgaat, is dus 'welke taken heeft een overheid?'. Deze vraag wat de overheid tot doel heeft is relevant, omdat de fundamenteel verschillende visies over de overheid sterk beïnvloeden welke verdelingen wenselijk worden geacht. Is de samenleving een voortzetting van individuele belangen in gemeenschappelijke vorm, waarin de overheid enkel faciliteert? Of vormen mensen een gemeenschap en hebben zij geen individuele claims los van die gemeenschap? In dat geval heeft de overheid veel meer taken. De taken die aan een overheid worden toegeschreven, zijn dus essentieel voor de uitkomsten wat betreft rechtvaardigheid. Dit maakt het opmerkelijk dat weinig filosofen hier aandacht aan besteden. Dworkin stelt bijvoorbeeld dat een overheid gelijke zorg (equal concern) voor al haar burgers moet tonen en dat zijn theorie hieruit volgt. Andere denkers zullen gelijke zorg als overheidstaak best accepteren, maar niet Dworkins invulling van dit begrip. Dworkin vat gelijke zorg namelijk op als het minimaliseren van ongekozen ongelijkheden. Deze invulling is enkel acceptabel voor mensen die eenzelfde visie op de samenleving hebben. Daardoor zijn de argumenten van veel filosofen enkel geldig nadat een specifieke invulling aan rechtvaardigheid is gegeven.

Als de gedachtegang tot dusver correct is, volgt dat bepaald zou kunnen worden welke van de twee vormen, justice as impartiality of justice as mutual advantage, de juiste taak van een overheid is:

> "People may disagree as to whether their society more closely resembles a competitive ma[r]ket or a solidaristic community, and this disagreement may issue in a radical divergence in conceptions of social justice." (Miller, 1992, p. 589)

Hoewel het op het eerste gezicht wellicht een feitelijke, historische vraag lijkt, is het vooral een morele kwestie. Hoe nauw zijn onderlinge relaties van individuen binnen een samenleving in morele zin? Voor deze scriptie is vooral de constatering relevant dat veel verschillende opvattingen over distributieve rechtvaardigheid te herleiden zijn tot deze vraag. Toch zal ik in de volgende alinea kort enkele argumenten weergeven.

Dat hun opvatting over overheidstaken de moreel juiste is, wordt door aanhangers van justice as mutual advantage vaak beargumenteerd middels een vergelijking met een *natuurtoestand*. In de imaginaire natuurtoestand leven individuen buiten een samenleving. Een samenleving moet een verbetering bieden ten opzichte van deze toestand. Bij justice as impartiality moeten individuen echter vaak bepaalde vrijheden inleveren ten opzichte van hun 'natuurlijke' vrijheid. Nozick laat

daarnaast zien dat justice as impartiality enkele vreemde eigenschappen heeft. Rawls' theorie is organisch en niet-aggregatief (Nozick, 1974, p. 209). Het eerste houdt in dat de verdeling veranderd moet worden zodra bepaalde individuen uit de samenleving zouden weggehaald worden. Het tweede betekent dat wanneer twee eerlijke verdelingen samengevoegd worden, de resulterende verdeling niet noodzakelijk rechtvaardig is. Wat rechtvaardigheid inhoudt is in het geval van justice as impartiality sterk afhankelijk van wat anderen bezitten. Volgens Nozick is dit problematisch. Omgekeerd proberen aanhangers van justice as impartiality hun ideeën te verdedigen. Barry stelt dat het idee dat mensen bij rechtvaardigheid hebben, uitgaat van onpartijdigheid. Justice as mutual advantage gaat in tegen de intuïtie dat rechtvaardigheid niet afhankelijk zou moeten zijn van feitelijke krachtverhoudingen (Barry, 1995, p. 40). Als er grote verschillen zijn tussen mensen, dan leidt dit bij justice as mutual advantage ook tot grotere verschillen in een *rechtvaardige* oplossing. Het probleem is het duidelijkst bij zwaar gehandicapten; omdat zij geen bijdrage kunnen leveren, hebben anderen er geen baat bij met hun samen te werken, en vereist justice as mutual advantage voor hen dus geen enkele hulp (Barry, 1995, p. 42), zoals het geval is bij Nozick.

Welk type rechtvaardigheid moreel juist is, is voor het doel van deze scriptie niet zo relevant. Wat belangrijk is, is dat het type rechtvaardigheid dat men aanhangt in sterke mate bepaalt welke overheidsinstituties legitiem zijn. Deze constatering is relevant voor deze scriptie omdat het een belangrijk aspect is in de verklaring van de kloof tussen het egalitarisme en de maatschappij. Het egalitarisme kenmerkt zich doordat het justice as impartiality volledig omarmt, oftewel de samenleving volledig als collectief ziet. De maatschappelijk dominante positie lijkt veel meer een tussenpositie, waardoor gedeeltelijk sprake kan zijn van herverdeling, gedeeltelijk van bezit, zoals beschreven in de paragraaf over het libertarisme.

Stap 2 – mate van herverdeling

De eerste bouwsteen van een visie op verdelende rechtvaardigheid is dus een antwoord op de vraag of een overheid überhaupt mag herverdelen. De volgende vraag die gesteld kan worden is welke mate van herverdeling de juiste is, als men herverdeling toestaat. Welke inkomensongelijkheden zijn acceptabel en welke niet? Bij deze vraag komen de inhoudelijke argumenten van egalitaristen pas aan bod. Dit laat zien dat de egalitaristische redenering niet zo simpel is als deze in de inleiding werd voorgesteld. Het is mogelijk te erkennen dat bepaalde ongelijkheden gevolg zijn van toeval, maar toch te menen dat het niet aan een overheid is financiële gelijkheid tussen burgers te realiseren.

Bij de eerste vraag heb ik aangegeven dat er verschillen in opvatting over de doelen van een samenleving bestaan. Waarom verschillen de meningen over de mate waarin herverdeeld moet worden? Welvaartsverschillen tussen personen hebben grote invloed op de mogelijkheden die individuen hebben om hun leven naar wens in te vullen. Meningsverschillen gaan over de vraag in

hoeverre individuen daadwerkelijk verantwoordelijk gehouden kunnen en mogen worden voor de verschillen in welvaart. Wanneer mensen zelf verantwoordelijk zijn voor minder welvaart, is herverdeling ongewenst. Bepalen voor welke prestaties individuen verantwoordelijk zijn, is ingewikkeld omdat burgers niet gelijk zijn in hun vermogens. Tussen individuen in een samenleving bestaan grote ongelijkheden in capaciteit tot het vergaren van vermogen. Maar wat heeft geleid tot deze ongelijkheden? Dit kunnen natuurlijke of sociale ongelijkheden zijn, maar ook verschillen in doorzettingsvermogen of ambitie. Sommige aspecten worden als ongewenste oorzaak van welvaartsverschillen gezien. De overheidstaak iedereen als gelijken te behandelen kan een reden zijn in te grijpen. De overheid kan er voor zorgen dat mensen gelijkere welvaart hebben, waardoor bepaalde ongelijkheden minder invloed hebben op ieders inkomen.

Welke argumenten voor of tegen de acceptatie van specifieke ongelijkheden zijn er? Kortgezegd wordt vaak onderscheid gemaakt tussen meerdere soorten ongelijkheden, waaronder natuurlijke en sociale. Het belangrijkste twistpunt blijkt het bestaan van natuurlijke ongelijkheden tussen individuen te zijn. Welke vormen van ongelijkheid in aanmerking komen voor compensatie is afhankelijk van de aard van de ongelijkheid. Uiteindelijk voert dit veelal terug op het onderscheid tussen omstandigheden en keuzes. Ongelijkheden die volledig gevolg zijn van omstandigheid worden vaker onwenselijk geacht dan ongelijkheden die gedeeltelijk op omstandigheden zijn gebaseerd. Ongelijkheid is niet verkeerd als deze voortkomt uit autonome keuzes. Doordat geen enkel feitelijk systeem in staat is keuzes en omstandigheden volledig te onderscheiden, worden bepaalde ongelijkheden geaccepteerd, ondanks dat deze niet volledig aan keuzes te danken zijn. Als men natuurlijke ongelijkheden als moreel onwenselijk betitelt, zal herverdeling veel strikter zijn dan wanneer men dit niet doet. In de maatschappij worden vrij veel natuurlijke ongelijkheden als moreel relevant beschouwd. Daardoor mogen die een rol spelen in de inkomensverdeling.

Men kan echter ook de meer fundamentele vraag stellen of het feit dat iets een omstandigheid betreft altijd voldoende aanleiding geeft voor herverdeling. De kernthese van het egalitarisme is dat zodra persoonlijke eigenschappen afhankelijk zijn van toeval, ze moreel irrelevant zijn en daarmee geen invloed mogen hebben op de verdeling van goederen. Aangeboren eigenschappen zijn bijvoorbeeld toevallig en mogen om die reden niet tot differentiatie in inkomen leiden. Er blijkt wel het een en ander aan te merken op de gedachte dat toeval en moreel onrecht zo direct samenhangen.

Laten we ons daarom richten op de vraag of zaken die toevallig zijn, per definitie ook moreel irrelevant zijn. Toeval houdt een onverwachte situatie in waarover iemand geen controle over heeft (Latus, 2003, pp. 464-465). In de politieke filosofie wordt verantwoordelijkheid vaak gelijkgesteld aan controle, en gebrek aan verantwoordelijkheid aan het ontbreken daarvan. Egalitaristen passen deze

logica toe op aangeboren capaciteiten. Omdat deze capaciteiten buiten de controle van individuen vallen zijn zij er niet verantwoordelijk voor. Dit betekent dat iemand er geen hinder van mag ondervinden, maar ook geen baten van mag hebben. Het is volgens egalitaristen een volgende stap in de logica over toeval.

Niet alle filosofen delen de opvatting dat toeval eigenschappen moreel irrelevant maakt. In sommige gevallen zou sprake zijn van *moral luck*. De term moral luck houdt in dat zaken weliswaar toevallig zijn, maar desondanks moreel relevant (Nagel, 1979). Het debat over moral luck is tot gang gekomen door invloedrijke artikelen van Williams (1976) en Nagel (1979). Deze auteurs menen dat bepaalde vormen van toeval een grote rol spelen binnen de verantwoordelijkheid van mensen. Binnen moral luck kijken we dan weer naar constitutive luck, het toeval met bepaalde gunstige of ongunstige eigenschappen geboren te worden (Nelkin, 2008). De capaciteiten waarmee iemand geboren wordt zijn voor de betrokkene willekeurig, maar dit hoeft niet automatisch te betekenen dat ze niet relevant zijn. Het idee dat mensen alleen verantwoordelijk zijn voor zaken waar ze controle over hebben, blijkt in de praktijk niet te kloppen. Er zijn voldoende zaken die (gedeeltelijk) op toeval berusten, maar toch morele invloed hebben.

Een bekend voorbeeld is dat van de dronken automobilist (bv. Greco, 1995). Stel dat een automobilist dronken over de weg scheurt, de macht over het stuur kwijtraakt en daardoor van de weg raakt. Er zijn twee verschillende scenario's denkbaar. In het eerste scenario bevindt zich niemand naast de weg, waardoor het ongeluk geen gevolgen heeft. In het tweede geval bevindt zich ten tijde van het ongeluk een voetganger naast de weg, die wordt aangereden en overlijdt. Deze twee scenario's verschillen fundamenteel van elkaar, namelijk in de gevolgen van het ongeluk. Er is echter geen verschil in het handelen van de automobilist. Het verschil tussen de situaties is de aan- of afwezigheid van een voetganger naast de weg. Of deze persoon zich daar bevindt, valt buiten de invloed van de dronken chauffeur. Als we stellen dat mensen alleen verantwoordelijk zijn voor datgene waar ze zelf controle over hebben, dan kan de automobilist enkel het roekeloos rijden aangerekend worden. De dood van de voetganger is volgens deze redenering niet zijn schuld (in morele zin, wel in causale). In de praktijk wordt een dronken automobilist die dodelijk letsel veroorzaakt echter veel zwaarder bestraft dan een dronken automobilist die zijn auto niet in bedwang houdt. In de beschreven situatie lijkt dat niet onterecht. De veroordeling is dan in belangrijke mate afhankelijk van toeval.

Een ander voorbeeld van een situatie waar toeval moreel relevant is, is de volgende. Als iemand een boom in zijn achtertuin heeft, die altijd goed verzorgt, maar deze valt op een gegeven moment om, op het huis van de buren, dan wordt hij verantwoordelijk gehouden. Het spreekt voor zich dat het niet de schuld is van de persoon dat de boom omvalt, maar toch is hij er verantwoordelijk voor.

Uit het voorgaande blijkt dat er situaties bestaan waarin toeval en verantwoordelijkheid wel samenhangen. De conclusie van Williams en Nagel is dat verantwoordelijkheid zich niet altijd beperkt tot situaties waarin sprake is van volledige controle. Eenzelfde rol zou moral luck kunnen hebben in het geval van aangeboren kwaliteiten. Talenten zijn weliswaar niet gekozen, maar toch worden ze niet als toevallig en irrelevant gezien. Het concept van moral luck is echter sterk betwist. Sommige auteurs beweren dat het gehele concept niet aanwezig is, en dat de morele verantwoordelijkheid van de dronken chauffeur altijd gelijk is, ongeacht het aantal slachtoffers (Enoch & Marmor, 2007). Anderen trekken specifiek constitutive luck in twijfel (Hurley, 2002). Een algemeen probleem is dat er enkel een indicatie is gegeven voor moral luck, maar geen verdediging.

Het concept van moral luck vertoont overeenkomsten met Dworkins onderscheid tussen brute en option luck. Brute luck is moreel ongewenst: het mag volgens Dworkin geen effecten hebben. Moral luck valt in feite onder option luck. Als iemand gaat gokken met zijn geld, legt hij zijn geld in handen van het toeval. Toch stellen we dat de gok binnen de verantwoordelijkheid valt, ondanks dat het toeval is of hij of zij wint of verliest. Dit biedt een andere kijk op het probleem van de dronken chauffeur: wie dronken de weg op gaat neemt het option luck iemand dood te rijden, en daarmee streng gestraft te worden. Omgekeerd werkt de redenering echter niet. Wie ’s avonds laat over de stoep loopt, is er niet verantwoordelijk voor wanneer hij of zij doodgereden wordt (Otsuka, 2002; Sandbu, 2004). Door de straat op te gaan, had deze persoon in zekere zin het risico op dit incident genomen. Hier blijkt dat verantwoordelijkheid een complexe situatie is, waarbij toeval in sommige gevallen wel en in andere geen rol speelt.

Wie gehandicapt is, heeft (nemen wij aan) echter nooit een gok gemaakt. In die zin is natuurlijke aangeboren ongelijkheid veel fundamenteler dan de genoemde voorbeelden. Constitutive luck heeft al plaatsgevonden, waardoor alleen achteraf besloten kan worden hoe het te behandelen. Dworkin beeldt achteraf in hoe de situatie er uit zou hebben gezien als omstandigheden vooraf een kwestie van gokken waren geweest. Dit is echter een vreemde zet, het behandelt brute luck als option luck. Het feit dat uitkomsten het resultaat zouden kunnen zijn geweest van een loterij maakt de situatie enkel rechtvaardig als die loterij ook daadwerkelijk heeft plaatsgevonden. Talenten zijn wel een combinatie van keuzes en toeval, waardoor het wellicht wel onder moral luck valt.

Bij moral luck geldt dat het toekennen van verantwoordelijkheid individuen autonomie verschaft. Individuen zijn verantwoordelijk voor de keuzes die ze maken. Onder filosofen bestaat grote overeenstemming dat autonomie een voorwaarde is voor een waardevol leven. Mensen moeten zelf beslissingen kunnen nemen en daarvan de gevolgen ervaren. Als we personen alleen keuzes laten maken waar zij volledige vrijheid hebben, dan beperken we hun autonomie eerder dan dat we deze verschaffen met inkomensgelijkheid. Verantwoordelijkheid is niet zozeer een feitelijke toestand

waarin iemand volledige controle heeft, maar eerder een status die we aan iemand toekennen. Door iemand verantwoordelijkheid te geven, geven we hem vrijheid zelf beslissingen te nemen, zo goed en zo kwaad als het gaat.

Zoals met veel politiek filosofische vraagstukken lukt het niet een definitief antwoord te geven op de vraag of de door het egalitarisme aangewezen omstandigheden echt moreel irrelevant zijn. De discussie toont wel aan dat dit zeker geen vanzelfsprekendheid is. Is het belangrijker om iedereen volledig gelijke mogelijkheden te geven, en is dit wel realistisch, of is het beter iedereen zo veel als mogelijk autonoom te maken? En vereist het verschaffen van autonomie dat we mensen ook verantwoordelijk maken voor keuzes waar zij niet geheel controle hebben gehad? Dit lijken vragen te zijn waarop mensen naar eigen inzicht een antwoord moeten formuleren.

De egalitaristische gedachtegang kent twee stappen. In de eerst stap wordt gesteld dat een overheid tot taak heeft alle morele willekeur op te heffen. De tweede stap is dat zaken die toevallig zijn, moreel geen betekenis hebben. De eerste vraag heb ik in de eerste paragraaf behandeld. In deze paragraaf heb ik de tweede vraag behandeld. Betekent het feit dat een eigenschap niet gekozen maar aangeboren of door anderen aangeleerd is, dat deze moreel geen waarde meer kan hebben? Ook deze tweede stap in het formuleren van een visie op verdelende rechtvaardigheid was relevant voor deze scriptie. Het dilemma dat rond natuurlijke ongelijkheden speelt is duidelijk: deze ongelijkheden zijn zeer fundamenteel. Eigenlijk zouden we er iets aan willen doen, maar de ongelijkheid zelf is vaak onvermijdelijk. Het is de vraag of het redelijk is iets anders, de verdeling van welvaart, die wel aan natuurlijke ongelijkheid gerelateerd is, te wijzigen. Wederom blijkt dat het egalitarisme volledig kiest voor één positie. Elk toeval wordt als moreel irrelevant beschouwd, terwijl de praktijk is dat in veel gevallen een bepaalde mate van toeval toch tot verantwoordelijkheid kan leiden, zoals uit de voorbeelden van moral luck bleek.

Resulterende systemen

In de voorgaande paragrafen zijn de twee aspecten waarvan het samenstellen van het systeem van inkomensverdeling afhangt uiteengezet, namelijk een visie op overheidstaken en argumenten over de morele (ir)relevantie van omstandigheden. Afhankelijk van de visies op de overheid en omstandigheden kunnen verschillende visies geformuleerd worden (2x2). Deze staan in Tabel 10.

Tabel 10 - Mogelijke visies op rechtvaardigheid

	Justice as mutual advantage	**Justice as impartiality**
Natuurlijke omstandigheden moreel irrelevant		Egalitarisme
Natuurlijke omstandigheden moreel relevant	Libertarisme	Meritocratie

In het libertarisme wordt gebruik gemaakt van justice as mutual advantage en zijn natuurlijke verschillen moreel relevant. Daardoor is er veel ruimte voor ongelijkheid, maar ook veel individuele vrijheid. Het egalitaristisch standpunt is tegenovergesteld. Het veronderstelt in de eerste plaats dat inkomensverdeling een taak van de overheid is. Ten tweede veronderstelt het dat de verdeling die natuurlijkerwijs ontstaat onrechtvaardig is. In het vak rechtsonder introduceer ik de meritocratie, beloning naar verdienste. Natuurlijke verschillen worden in een meritocratie als moreel relevant gezien, maar toch geldt justice as impartiality. In hoofdstuk 7 zal blijken dat maatschappelijk dominante stelsel erg lijkt op een meritocratie.

In de cel linksboven zou wellicht de original position van Rawls geplaatst kunnen worden, omdat deze een onderhandelingsproces simuleert. De original position wijkt echter erg af van de basisprincipes van justice as mutual advantage (Barry, 1989). De capabilities approach is niet ingedeeld in de tabel. De capabilities approach lijkt een prioriteit aan te geven in types van rechtvaardigheid. In principe is justice as impartiality van hoger belang dan justice as mutual advantage, maar nadat iedereen in capabilities is voorzien, hoeft de verdere verdeling van goederen niet langer in ieders belang te zijn. In de capabilities approach zijn natuurlijke ongelijkheden irrelevant.

Figuur 3 - Mogelijke inkomensverdelingen

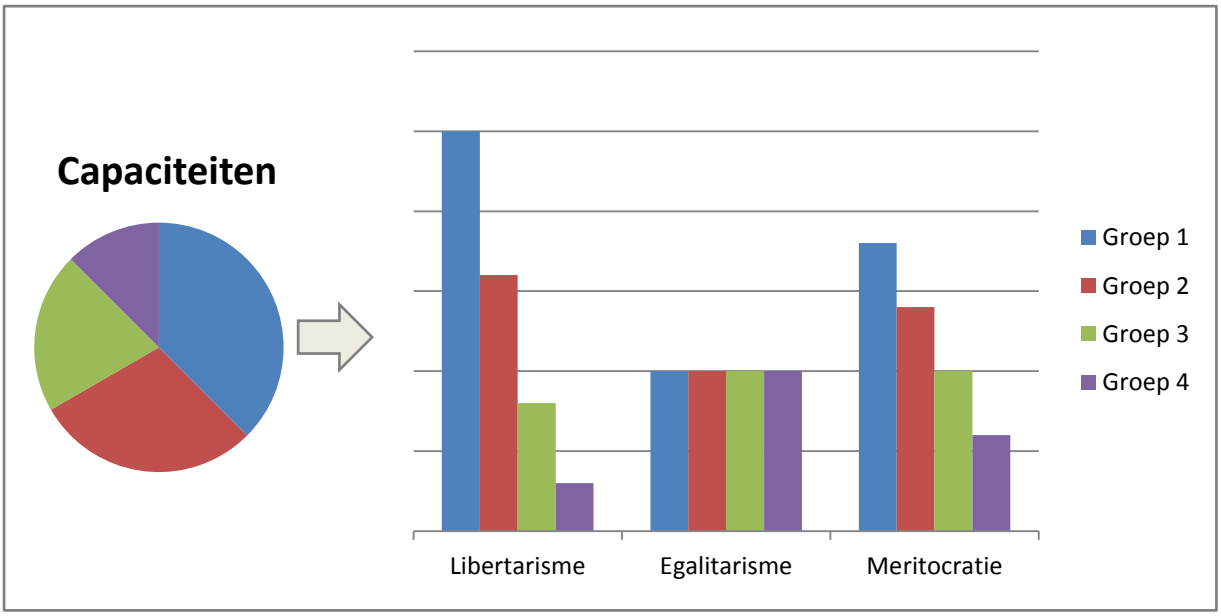

Figuur 3 hierboven illustreert de verschillende mogelijke posities. Daarbij stellen we ons voor dat in alle situaties de samenleving uit vier groepen bestaat, waarin de feitelijke verdeling van kwaliteiten ongelijk is, zoals in het taartdiagram te zien. De volgende drie grafieken laten mogelijke inkomensverdelingen zien die daaruit volgen. Voor zover het mogelijk is de verdeling van kwaliteiten metrisch uit te drukken, zal dit een schaal zijn die niet te vergelijken is met een financiële. In welke mate inkomensverschillen samenhangen met verschillen in capaciteiten is niet objectief vast te stellen. In hoeverre inkomensverschillen en kwaliteiten overeenkomen is cultureel bepaald. De grafieken geven echter wel een indicatie van de gepercipieerde verdeling. De tweede tabel laat de verdeling zien die ontstaat in het geval van het libertarisme. In het geval van het libertarisme worden mensen volledig vrijgelaten hun capaciteiten te gebruiken. Dit stelt mensen in staat geld te accumuleren, waardoor de ongelijkheid in welvaart groter is dan de ongelijkheid in capaciteiten. De marktwerking zorgt er voor dat mensen ongelijke inkomens vergaren, waarbij de ongelijkheid groeit ten aanzien van de verdeling aan kwaliteiten. De meest bevoordeelde groep is in staat veel meer winst te behalen uit het marktsysteem dan de onderste groep. De tweede grafiek stelt het egalitarisme voor. Het egalitarisme bepleit volledige gelijktrekken van inkomens tussen groepen. Binnen groepen kunnen nog wel verschillen bestaan, zoals bij Dworkin. De derde tabel laat de in een meritocratie gewenst geachte verdeling zien. In een meritocratie moet de verdeling van inkomens de verdeling van kwaliteiten zo nauw mogelijk reflecteren.

Als illustratie van de verschillende systemen geef ik als laatste kort een syllogistische verdediging van het egalitarisme en het libertarisme. Het blijkt dat beide vragen die hierboven aan bod zijn gekomen inderdaad terugkomen in de rechtvaardiging van een distributief stelsel. Voor het egalitarisme kan de volgende redenering gegeven worden:

1. “Holdings ought to be equal, unless there is a (weighty) moral reason why they ought to be unequal.
2. People do not deserve the ways in which they differ from other persons in natural assets; there is no moral reason why people ought to differ in natural assets
3. If there is no moral reason why people differ in certain traits, then their actually differing in these traits does not provide, and cannot give rise to, amoral reason why they should differ in other traits (for example, in holdings).

Therefore

4. People’s differing in natural assets is not a reason why holdings ought to be unequal.

5. People's holdings ought to be equal unless there is some other moral reason (such as, for example, raising the position of those worst off) why their holdings ought to be unequal." (Nozick, 1974, p. 222)[13]

Deze redenering veronderstelt in punt 1 al dat een overheid tot taak heeft een bepaalde verdeling te realiseren en de inkomensverdeling niet ongemoeid te laten (Nozick, 1974, p. 223). Hier blijkt dat het uitgangspunt van justice as impartiality de basis vormt. Het antwoord op de tweede vraag is veel explicieter. Dit valt terug te zien in punt 4. Nozick verwerpt beide assumpties, en geeft er een ander verdediging voor in de plaats. Een argumentatie voor het libertarisme zou als volgt kunnen zijn:

1. Individuen hebben bepaalde fundamentele rechten.
2. Eén van die rechten is het verwerven van volledig bezit, waardoor individuen vrij zijn onderling bezittingen te ruilen.
3. Het geheel van economie is de som van individuele ruil van goederen.
4. De overheid heeft tot taak individuele rechten te beschermen.

Daarom

5. Mensen hebben de vrijheid tot vrije uitwisseling van goederen, zonder tussenkomst van een overheid.

Ook deze redenering is geldig vanuit een bepaald systeem. Zoals de eerdere redenering veronderstelde dat de overheid de inkomensverdeling mag beïnvloeden, zo veronderstelt deze dat het individu prioriteit heeft boven de samenleving. Uit de syllogismen blijkt eens te meer dat justice as impartiality en justice as mutual advantage zeer fundamenteel zijn voor het verklaren van visies op verdelende rechtvaardigheid.

In dit hoofdstuk zijn de fundamenten van verschillende visies op distributieve rechtvaardigheid blootgelegd. De constateringen uit dit hoofdstuk stellen mij in staat in het volgende hoofdstuk kritiek te leveren op het egalitarisme, om zodoende het tweede deel van de hoofdvraag te beantwoorden.

[13] Deze redenering is afkomstig van Nozick, die de argumentatie verwerpt. Mijns inziens is het een accurate weergave van de logica van het egalitarisme en daarom hier bruikbaar.

6. Kritiek op egalitarisme

In de inleiding heb ik tot doel gesteld kritiek te formuleren op de dominante politiek filosofische stroming, het egalitarisme. Nu verschillende alternatieve posities uitgewerkt zijn en duidelijk is waar deze posities op gefundeerd zijn, kan ik deze kritiek formuleren. Ik zal de kritiek op het egalitarisme met name opbouwen vanuit de maatschappelijk dominante positie. Door dit te doen kan enerzijds een verklaring worden gezocht voor het verschil tussen de maatschappij en het egalitarisme en kunnen anderzijds problematische aspecten van het egalitarisme blootgelegd worden. Juist door het maatschappelijk standpunt als uitgangspunt te nemen kan goede kritiek op specifieke aspecten uit het egalitarisme geleverd worden, zoals uitgelegd in de inleiding. Doordat ik de situatie bekijk vanuit de maatschappelijk dominante positie, neem ik bepaalde standpunten waarover acceptatie bestaat tussen de twee posities voor lief. Anderen hebben hier vaak al kritiek op geleverd vanuit hun positie, zoals Nozick vanuit het libertarisme.

Om te beginnen kunnen op basis van het vorige hoofdstuk twee algemene kritiekpunten worden geformuleerd ten aanzien van het egalitarisme, voordat ik kijk naar de specifieke verschillen tussen het egalitarisme en de maatschappelijk dominante positie. In de eerste plaats is het egalitarisme een complexere theorie dan in de inleiding is geschetst en complexer dan veel egalitaristen haar voorspiegelen. Egalitaristen gaan er vanuit dat de overheid naar believen mag herverdelen, kortom volledige justice as mutual advantage. Deze aanname blijft vaak impliciet, zonder verdediging. Deze aanname zou wel verdedigd moeten worden, omdat de keuze niet vanzelfsprekend is. Egalitaristen lijken aan te nemen dat het feit dat er grote ongelijkheden zijn tussen individuen logischerwijs vereist dat een overheid ook moet proberen de ongelijkheden te minimaliseren. Ik denk echter dat het wel degelijk mogelijk is vol te houden dat bepaalde ongelijkheden buiten de verantwoordelijkheid van individuen vallen, maar dat het niet aan de overheid is om inkomensverschillen als gevolg ervan te herstellen. Voor een verdediging van het egalitarisme is dus meer nodig dan het aantonen van de toevalligheid van bepaalde inkomensverschillen.

Een tweede probleem, dat samenhangt met het eerdere, is dat het egalitarisme een zeer extreme theorie is. De theorie bevindt zich volledig aan het einde van het spectrum op beide vragen die in het vorige hoofdstuk aan de orde komen. Op het eerste aspect kiest het volledig de kant van justice as mutual advantage. Op de tweede vraag worden alle ongekozen ongelijkheden verworpen als grond voor inkomensverschillen. Dit is een vrij radicale positie. In principe is het feit dat de positie radicaal is geen probleem, maar dit maakt mogelijke problemen met de positie wel extra groot. In het egalitarisme wordt distributieve rechtvaardigheid namelijk volledig vanuit één gezichtspunt bekeken. Dit gezichtspunt is de vraag hoeveel inkomen individuen verdienen, puur en alleen op basis van hun moreel handelen. Het is de vraag of moreel handelen wel volledig bepalend moet zijn voor een

inkomensverdeling. Het probleem van rechtvaardige inkomens wordt in het egalitarisme enkel gezien als een verdelingsvraagstuk, waarbij een pot geld over een groep mensen zonder eerdere aanspraak wordt verdeeld. Wanneer het probleem als zodanig voorgesteld wordt, is het logisch dat men uitkomt bij een (bijna) gelijke verdeling. Er is geen aandacht voor de bijdrage die individuen in objectieve zin leveren aan een samenleving. Wellicht is zoals Nozick (1974) stelt sprake van een *herverdelings*vraagstuk, waarin individuen al aanspraak kunnen maken op bepaalde bezittingen voordat de gewenste verdeling gemaakt wordt. Een element van justice as mutual advantage dus. Specifieke personen leveren een grotere bijdrage aan de maatschappij dan anderen, en krijgen in ruil daarvoor meer betaald. Op sommige goederen kunnen personen een individuele claim maken, omdat zij meer dan anderen een rol hebben gespeeld in het ontstaan van deze goederen. Het egalitarisme neemt dit soort argumenten niet in overweging en focust enkel en alleen op het aspect van morele waarde. Of het reëel is verdelingsvraagstukken enkel op basis van morele waarde te beantwoorden, wordt niet kritisch overwogen.

In algemene zin heeft de overheid binnen het egalitarisme dus een sterke rol om een rechtvaardige inkomensverdeling te bewerkstelligen, waarbij enkel morele kwaliteiten van individuen als criterium worden gebruikt. Ik zal nu enkele specifieke kritiekpunten leveren op het egalitarisme, waarin duidelijk wordt dat deze vergaande keuzes lastig te verdedigen zijn. Daarbij keer ik terug naar de verschillen die in hoofdstuk 3 zijn vastgesteld tussen het egalitarisme en de maatschappelijk dominante positie.

In hoofdstuk 3 constateerde ik dat er op belangrijke punten overeenstemming is tussen het egalitarisme en de maatschappelijk dominante positie. Om te beginnen delen ze dat sociale omstandigheden geen invloed mogen hebben op iemands kansen op succes. Verder is er overeenstemming dat negatieve omstandigheden, handicaps, zoveel mogelijk door de overheid gecompenseerd moeten worden.

De belangrijkste kloof tussen het egalitarisme en de maatschappelijk dominante opvatting bevindt zich in een onderscheid tussen positieve en negatieve omstandigheden. Volgens het egalitarisme zijn positieve en negatieve omstandigheden twee kanten van dezelfde medaille. Het zou zowel onrechtvaardig zijn als personen zouden profiteren van een talent, als wanneer ze lijden onder een handicap, in financiële zin. Beloning naar verdienste is om die reden ongewenst. Doordat mensen niet dezelfde mogelijkheden (natuurlijke en aangeleerde capaciteiten) hebben om bepaalde prestaties te leveren, hebben ze ook ongelijke kansen een gelijk inkomen te verdienen. Dat creëert een fundamentele ongelijkheid, waarbij sommigen door hun kunnen en niet door hun inzet meer verdienen dan anderen. In de maatschappelijk dominante positie wordt beloning naar talent juist

geaccepteerd en moeten enkel handicaps gecompenseerd worden. Welke kritiek kan geleverd worden op het egalitarisme?

Om de discussie te verscherpen, richt ik mij naast financiële beloning ook op waardering van talent. Uit de egalitaristische argumentatie volgt dat getalenteerde mensen niet meer mogen verdienen dan anderen, maar ook niet hoger gewaardeerd mogen worden. Ik betwijfel of dit mogelijk is en zal hier argumenten tegen geven. Als het niet waarderen van talenten problematisch is, zal ook het niet belonen van talent dit zijn. Maar als we de vraag verbreden naar het waarderen van talent, komt er een mogelijk probleem te voorschijn. Filosofen zullen stellen dat waardering niet 'herverdeeld' kan worden, omdat dit binnen het privédomein van mensen valt. De staat mag niet bepalen hoe burgers elkaar waarderen. Dit is een van de redenen waarom vaak gekeken wordt naar inkomensverdeling. Inkomens worden door de meeste auteurs gezien als iets waar het opportuun is om als overheid in te grijpen en te herverdelen (al heb ik laten zien dat dit een fundamentele aanname is). Voor het waarderen of niet waarderen van mensen geldt over het algemeen dat dit geplaatst wordt binnen de persoonlijke autonomie van mensen. Het is niet aan een overheid of andere instelling om te bepalen of een individu een ander wel of niet waardeert. Hoewel dit terecht is, is het goed om te kijken of het moreel goed of slecht is dat mensen dit –binnen hun autonomie– doen. Aan de waardering zelf kan niks gedaan worden, maar deze hangt sterk samen met inkomens.

Het is daarnaast goed onderscheid te maken tussen waardering van talenten en waardering van de bezitters van die talenten (de *getalenteerden*). Waardering voor talenten houdt in dat puur de waarde van een talent erkend wordt. Waardering voor getalenteerden houdt in dat sommige individuen zeer gewaardeerd worden als gevolg van het hebben van een bepaald talent. In sommige gevallen zal ruiterlijk erkend worden dat iemand gewaardeerd wordt omdat hij of zij een bepaald talent heeft, terwijl in andere gevallen minder duidelijk is of dat talent de persoon meer gewaardeerd maakt dan anderen. Het is abstract om talent los te zien van de drager daarvan, maar wel nuttig. Dit blijkt als we kijken welk nut talenten hebben.

Het nut van talenten kunnen we vanuit de maatschappij bekijken en vanuit afzonderlijke individuen. Vanuit de maatschappij is verscheidenheid in talenten een belangrijk goed. Dit heeft zowel een functionele als een 'esthetische' grond. Functioneel gezien is het prettig dat mensen verschillende capaciteiten hebben, omdat er ook verschillende functies zijn die vervuld dienen te worden (Goodwin, 1992)[14]. Daarnaast wordt verscheidenheid door velen als waardevol gezien in niet-functionele zin. Het is prettig dat er mensen zijn die muziek kunnen maken, terwijl anderen andere kwaliteiten hebben. De pluriformiteit van de samenleving is een gevolg van allerlei ongelijkheden. Dit gaat dan niet alleen om eigenschappen die als 'talent' worden aangemerkt, maar om alle verschillen

[14] Al is het aannemelijk dat de verschillende posities in de maatschappij juist ook een antwoord zijn op de verscheidenheid in kwaliteiten in de samenleving.

tussen individuen. Het is positief dat niet iedereen exact hetzelfde is. Daarin speelt 'morele willekeur' een grote rol. De fysieke kwaliteiten van mensen worden bij geboorte door toeval bepaald. De pluriformiteit is dus een gevolg van toeval, maar wel positief. Verscheidenheid is het gevolg van toeval, en in die zin niet oneerlijk. Talenten zijn positieve eigenschappen, die de maatschappij een bepaald nut opleveren. Zodoende is het begrijpelijk dat talenten gekoesterd worden, vanuit het oogpunt van de maatschappij.

De pluriformiteit op niveau van de maatschappij betekent ook dat er verschillen zijn tussen individuen. Sommige individuen hebben meer kwaliteiten die van pas komen dan anderen. Een talent stelt iemand in staat bepaalde dingen beter te doen dan anderen dat kunnen. In die zin is het een kwaliteit. Een talent is volgen egalitaristen geen morele kwaliteit in de zin van een positieve eigenschap die de betreffende persoon tot een beter mens maakt. De drager heeft er immers niet veel aan kunnen doen. Gelijkheidsdenkers willen niet de uniekheid van mensen weghalen, maar wel de voordelen die zij daaruit halen. Egalitaristen erkennen het belang van pluriformiteit en talenten als zodanig. Zij stellen echter dat aangezien de talenten niet moreel aan de persoon toekomen, ze de maatschappij moeten dienen. Het gaat er om dat enkel het talent gewaardeerd mag worden, maar niet de 'drager' van dit talent. Hier komt het verschil tussen de maatschappelijk dominante positie en het egalitarisme naar voren. In de maatschappelijk dominante positie is het namelijk wel geaccepteerd een getalenteerde als persoon meer te waarderen (Sen, 2000, p. 12). Niet alleen het talent, ook de persoon wordt gewaardeerd.

Is het reëel om te stellen dat mensen getalenteerden niet moeten waarderen? Het toekennen van de positieve eigenschap aan de persoon die dat talent heeft, is wellicht oneerlijk, maar misschien ook moeilijk te vermijden. Talenten zijn goede eigenschappen die personen hebben. Deze worden gewaardeerd door anderen en daarom ook beloond. Er is een aantal argumenten te geven waarom talenten gewaardeerd mogen worden.

Een eerste kritiek op het egalitarisme is dat het praktisch niet mogelijk is talenten en handicaps als gelijken toe te passen. Het is wanneer iemand succes heeft niet mogelijk aan te tonen dat dit voortkomt uit talent, en niet uit inzet. Omgekeerd is wel aantoonbaar wanneer negatieve omstandigheden groot effect hebben, omdat deze vaak de mogelijkheid tot inzet ontnemen. In dat geval is voor discussie weinig ruimte meer: er is duidelijk sprake van pech en niet van verkeerde keuzes. Op basis van pragmatisme kan gekozen worden voor een afwijkende aanpak. Handicaps en talenten verschillen dus in de mate waarin ze onveranderlijk zijn. Met name lichamelijke handicaps zijn in veel gevallen onveranderlijk. Een talent daarentegen is er niet zomaar. Het hebben van een talent is één, maar het ontwikkelen en inzetten ervan een tweede. Voordat een talent echt maatschappelijke waarde heeft, moet dit ontwikkeld worden met veel inzet. Talenten zijn daardoor

veel meer een persoonlijke eigenschap dan handicaps. Met een handicap zit iemand opgescheept, een talent is enkel het begin van iemands mogelijkheden. Dat dit onderscheid tussen talenten en handicaps een rol speelt blijkt uit het feit dat 'harde' handicaps eerder in aanmerking komen voor compensatie dan minder fysiek onvermijdelijke handicaps, zoals psychische problemen.

Ook Dworkin erkent dat het niet mogelijk is exact te bepalen in hoeverre een prestatie gevolg is van inzet of talenten. Het bovengenoemde probleem kan daardoor niet verklaren waarom de maatschappelijk dominante positie veel minder egalitair is dan het egalitarisme. Om dat te doen moet principieel bezwaar gemaakt worden tegen het gelijkstellen van elk soort natuurlijke omstandigheid. Dan komen we bij een tweede argument; het niet waarderen van talenten is erg lastig voor te stellen. Talenten lijken een zeer fundamenteel onderdeel van het mens-zijn. Veel egalitaire theorieën schenken weinig aandacht aan het feit dat talent zo fundamenteel is en nemen zonder meer aan dat het mogelijk is talent buitenspel te zetten. Uit egalitaire theorieën komt een beeld naar voren dat talenten eigenlijk niet moreel relevant zijn. Dit heeft echter vreemde gevolgen. Scheffler verwoordt die visie op talenten als volgt:

> "For example, if I have a less successful career as a philosopher than you do because your superior philosophical gifts enable you to refute all my arguments, then, contrary to what the generalized claim might lead us to expect, most people would not regard that as unfair. Nor would most think it unfair if a naturally gifted professional athlete were offered a more lucrative contract than his less talented teammate." (Scheffler, 2003, p. 33)

Scheffler laat zien dat het in concrete gevallen volstrekt logisch is dat talenten een rol spelen. Het niet waarderen van talenten lijkt tegennatuurlijk, of is in ieder geval erg moeilijk voor te stellen. In politiek theoretische kringen bestaat grote waardering voor denkers als John Rawls. Zijn werk is zeer goed doordacht en heeft veel invloed gehad op anderen. Hoewel het uiteenzetten van een morele theorie als justice as fairness veel werk vereist, is talent een onmisbare factor. Het schrijven van een invloedrijk werk is niet enkel een kwestie van zo hard mogelijk werken, maar vooral ook afhankelijk van het hebben van de juiste ideeën en een goed verstand. Het is niet voor iedereen weggelegd een nieuwe *theory of justice* te schrijven, hoezeer ze ook hun best doen. Zou het nu logisch zijn Rawls gelijk te waarderen als anderen die een veel mindere prestatie aan het debat hebben geleverd? We doen niemand tekort door te erkennen dat Rawls een grotere prestatie heeft geleverd dan veel andere politiek filosofen die minder aanleg hadden.

De egalitaristische notie dat mensen weliswaar meer kwaliteiten kunnen hebben, maar dat deze moreel irrelevant zijn wanneer ze voortkomen uit omstandigheden is in haar uitwerking daarom niet intuïtief. Dit blijkt zowel bij de theorie van Rawls als die van Dworkin. In justice as fairness wordt de grotere bijdrage van bepaalde mensen aan de samenleving erkend. Zij worden hier zelfs voor

beloond, maar enkel omdat iedereen daar beter van kan worden. In een luck egalitaristische samenleving zouden de hardste werkers het meest verdienen. Niet de mensen met de meeste talenten, maar de mensen met de meeste inzet zouden de meeste waardering krijgen. Hoewel dit an sich niet vreemd klinkt, laten praktijkvoorbeelden zien dat het onwerkelijk is. Het zou betekenen dat niet de sporter die het eerst over de streep komt de winnaar is, maar de sporter die zich het meest heeft ingezet, maar wellicht toch laatste is geworden. Dit is vergelijkbaar met de situatie van een kind dat een knutselwerk heeft gefabriceerd. De ouders zullen gewoonlijk zeggen "oh, wat mooi", niet noodzakelijk omdat het echt mooi is, maar omdat het gezien de nog niet volledig ontwikkelde kwaliteiten van een kind een behoorlijke prestatie is iets dergelijks te maken. Het eerste argument voor het waarderen van talenten is dus dat het tegengestelde erg onnatuurlijk is. Vooral voor justice as fairness is dat een probleem, omdat John Rawls er juist naar streeft principes van rechtvaardigheid en intuïties in balans te brengen. Onze *considered judgements* wijken bij talenten echter af van egalitaristische principes.

In aanvulling op het bovenstaande is een punt dat wat talenten en handicaps zijn sociaal bepaald wordt (Smith, 2001)**.** Er zijn verschillen in capaciteiten tussen mensen, maar wat als voordelige en wat als nadelige eigenschappen worden beschouwd, is onderdeel van een cultuur. Aan bepaalde capaciteiten worden positieve kwalificaties gekoppeld, talenten. Aan andere capaciteiten worden negatieve kwalificaties gekoppeld, handicaps. In de begrippen talent en handicap zelf is al een positieve of negatieve connotatie verwerkt. Bepaalde kwaliteiten zijn uniek bij de gratie dat ze het gevolg zijn van gelukkige omstandigheden. Als iedereen met hard trainen de honderd meter in minder dan tien seconden zou kunnen lopen, zou er minder waardering zijn voor de paar uitslovers die hun week besteedden om hier voor te trainen (vgl. Dworkin, 2000, p. 92). Het egalitaristische ideaal gaat dus niet alleen over distributie, maar vereist een wezenlijk andere maatschappij. Binnen deze maatschappij wordt niemand beoordeeld op basis van zijn of haar kwaliteiten en bestaan daardoor geen talenten of handicaps. Omdat zoveel menselijke eigenschappen in hun basis toevallig zijn is dit echter ook een nogal lege maatschappij.

Een derde en laatste argument tegen de egalitaristische argumentatie is vrij technisch. Egalitaristen stellen dat talenten toeval zijn. De dragers van dit talent hebben daarom moreel gezien geen legitimatie om van hun talent te profiteren. Hoewel dit wellicht zo is, stellen egalitaristen vervolgens dat de uit talenten behaalde winst *daarom* in gelijke mate moet toekomen aan iedereen in de gemeenschap. Dit volgt echter niet vanzelf. Als het profijt van omstandigheden niet toekomt aan een individu, omdat het toevallig is, waarom zou het dan wel toekomen aan de gemeenschap? Het uitgangspunt van gelijkheid is niet 'natuurlijk' (Hurley, 2001). Eigenlijk is de redenering die egalitaristen gebruiken eerder andersom. Omdat alles toekomt aan de gemeenschap, tenzij iemand moreel recht heeft op meer, komen talenten aan de gemeenschap toe. Deze omgekeerde redenering

maakt echter de zeer sterke claim dat een overheid alle welvaart in principe gelijk moet verdelen over alle burgers.

Al met al denk ik dat er redenen zijn waarom talenten eerder op waardering kunnen rekenen, ook al speelt er onmiskenbaar een element van willekeur in hun 'toewijzing' aan individuen. De stelling van het egalitarisme dat de toevalligheid van talent betekent dat talenten moreel geen enkele betekenis hebben, is niet goed doordacht. Talenten zijn zo fundamenteel dat de egalitaristische argumentatie te simplistisch en niet houdbaar is. Sommige mensen hebben unieke kwaliteiten. Als je bepaalde kwaliteiten zelf niet hebt, is het logisch iemand te waarderen die iets beter kan dan jezelf. Dat de ander die kwaliteiten niet als gevolg van inzet heeft, doet er niet aan af, dat is in feite juist wat het bijzonder maakt.

Zoals gezegd is het al dan niet waarderen van talenten echter een individuele beslissing, binnen persoonlijke vrijheid. Wellicht is het voor een overheid wel mogelijk de koppeling tussen waardering en beloning te stoppen, in welk geval luck egalitarianism of gelijkende stromingen nog steeds uitgevoerd zouden kunnen worden. Daarvoor moeten we onderscheid maken tussen waardering voor een prestatie an sich, en het geldelijk belonen van die prestatie als niet toegestane extra (Swift, 2006, p. 44). Voor een echte gelijkheidsdenker zou salaris enkel gebaseerd moeten zijn op keuzes en niets anders dan dat. Dit zou echter eveneens buitengewoon onwerkelijke situaties opleveren. Mensen die exact hetzelfde werk doen zouden ongelijk beloond worden, omdat het voor de een zwaarder is dan voor de ander. Als we aannemen dat mensen die hetzelfde makkelijker afgaat dit doen omdat ze meer natuurlijke capaciteiten hebben, zou het betekenen dat mensen in feite betaald krijgen om fouten te maken. Alleen als mensen zouden aanvaarden dat talenten pure willekeur zijn, zou het mogelijk zijn een beloningsysteem hier op te baseren.

Naast talenten waren giften een ander belangrijk twistpunt. Giften zijn binnen het egalitarisme niet aanvaard, en in de maatschappelijk dominante positie wel. In het geval van giften is sprake van een inconsistentie binnen egalitaristische theorieën. Luck egalitaristen verdedigen het respecteren van keuzes. Het weggeven van vermogen valt in principe ook onder keuzes die gerespecteerd zouden moeten worden. Egalitaristen kunnen giften echter niet volledig accepteren, omdat ze aan de kant van de ontvanger tot ongekozen ongelijkheid kunnen leiden. Mocht iemand er voor kiezen structureel de helft van zijn inkomen aan een ander te geven, dan is dat niet toegestaan omdat die ander structureel vijftig procent meer verdient dan waar hij of zij recht op heeft. Het verbieden van giften is incoherent met het toestaan van keuzes voor het egalitarisme. Op het niveau van onderlinge sociale relaties komen egalitaristische theorieën vaak in de knel (Lazenby, 2010).

Dit toont wederom aan dat het egalitarisme een heel extreme positie is. Veel afwijkingen van gelijkheid zijn moreel onacceptabel, zelfs als alle betrokkenen de ongelijkheid wenselijk vinden[15]. Stel dat een uitgangspunt van gelijke welvaart is gerealiseerd tussen vier personen, A, B, C en D. Wanneer persoon A zijn bezit vrijwillig afstaat aan persoon B, is volgens het egalitarisme sprake van onrechtvaardigheid ten opzichte van persoon C en D. C en D bezitten, na de vrijwillige transactie tussen A en B, immers allebei door omstandigheden de helft van persoon B. Persoon C en D zijn er echter niet op voor- of achteruit gegaan, dus is het vreemd dat hen onrecht is aangedaan.

Zowel de tegengestelde visie op giften als de acceptatie van natuurlijke verschillen kunnen gezien worden als een wens mensen autonomie te geven. Autonomie houdt in dat individuen hun eigen leven mogen inrichten op basis van eigen redenen en motieven, zonder gedwongen inmenging van anderen. Het egalitaristisch ethos is hier een bedreiging voor. Het behandelt mensen als slachtoffer van omstandigheden. Hoewel feitelijk veel zaken door omstandigheden bepaald worden, is het vanwege de sterke samenhang tussen omstandigheden en keuzes niet mogelijk omstandigheden in te perken zonder de keuzevrijheid ook te beperken. Een keuze voor het minimaliseren van de invloed van omstandigheden betekent daarmee ook een keuze voor een bepaalde vorm van verminderde persoonlijke vrijheid. Willen we autonomie in stand houden, dan betekent dit automatisch ook dat bepaalde ongelijkheden geaccepteerd moeten worden.

In dit hoofdstuk heb ik vastgesteld dat er problemen zijn met het egalitarisme. In de kern is de reden dat het onderscheid tussen omstandigheden en keuzes uit het egalitarisme in de praktijk niet te maken is. Het is niet mogelijk alle toevallige omstandigheden weg te nemen, maar wel keuzes te respecteren. Desondanks toch aan het uitgangspunt van gelijkheid vasthouden is geen goede oplossing. Een ideaal van volledige gelijkheid is namelijk niet te realiseren, tenzij de autonomie van individuen sterk wordt ingeperkt. Het egalitaristisch ideaal is utopisch, omdat er geen mogelijkheden zijn om het uit te voeren. Het niettemin toch uitvoeren van een niet-toepasbare utopie zal zeker niet de effecten hebben die ervan verwacht worden. We moeten erkennen dat talenten wel degelijk morele relevantie hebben.

Na de kritiek op het egalitarisme uit dit hoofdstuk, zal ik in het volgende hoofdstuk dieper ingaan op het systeem dat in de Nederlandse publieke opinie het meest gewenst wordt. Op basis van alles wat tot nog toe aan bod is gekomen, kan dit een hoger niveau hebben dan wat in het eerdere hoofdstuk over het huidige stelsel aan bod kwam.

[15] Het Wilt Chamberlain-voorbeeld van Nozick (1974, pp. 161-163) is hier een bekende illustratie van.

7. De samenleving, een bijna-meritocratie

In hoofdstuk 2 noemde ik de Nederlandse samenleving een verzorgingsstaat, een typering die door velen gemaakt wordt. Nu kom ik terug met een betere indeling van het systeem dat in de maatschappij het meest geaccepteerd is, op basis van het schema dat ik in hoofdstuk 5 heb gemaakt. Het ideaal is in bepaalde opzichten inderdaad een verzorgingsstaat, maar het uitgangspunt van meritocratie speelt mijns inziens een grotere rol. Laten we daarom eerst kijken wat een meritocratie precies inhoudt:

> "Today the eminent know that success is just reward for their own capacity, for their own efforts and for their own undeniable achievement." (Young, 1958, p. 86)

> "If a man won a good job after having fought his way up the educational ladder and received a large salary for doing it, why then he probably deserved it–good luck to him." (Young, 1958, p. 123)

Deze citaten komen uit *The rise of the meritocracy* van Michael Young (1958). Young schetst een zeer negatief beeld van een almaar groeiende meritocratie. Meritocratie staat voor een ordeningsvorm waarin personen naar verdiensten beloond worden. De algemene betekenis van meritocratie, beloning naar verdienste, geeft niet aan wat *meritum*, verdienste precies inhoudt (Sen, 2000, p. 5). Young definieert verdienste in zijn boek als kwaliteiten-plus-inzet (Young, 1958, p. 74). Kenmerkend voor een meritocratie is dat degenen die de grootste bijdrage aan de maatschappij leveren ook het meeste terugkrijgen. De meest capabelen krijgen het beste onderwijs en de beste salariëring omdat en opdat zij beter presteren dan minder capabelen. Ondanks de negatieve betekenis die Young met het woord voor ogen had, wordt een meritocratie tegenwoordig vaak als positief gezien. In hoofdstuk vijf deelde ik de meritocratie al in. Ter herinnering, de indeling was als volgt. Een basisnotie van rechtvaardigheid bleek uit het gebruik van justice as impartiality, terwijl natuurlijke ongelijkheden geaccepteerd zijn als basis voor inkomensongelijkheden.

Als we Youngs beschrijving vergelijken met de dominante maatschappelijke positie, dan is het Nederlandse ideaal in belangrijke opzichten meritocratisch. Net als in een volledige meritocratie wordt in de dominante maatschappelijke visie beloning naar prestatie op basis van natuurlijke kwaliteiten wenselijk geacht. Natuurlijke kwaliteiten worden gezien als moreel relevant criterium van beloning. Dit blijkt bijvoorbeeld wanneer gesteld wordt dat chirurgen meer mogen verdienen dan anderen. Chirurgen doen ingewikkeld en verantwoordelijk werk, dat bovendien van groot nut voor de maatschappij is. Van anderen, zoals bankdirecteuren, wordt het werk van minder belang beschouwd voor de maatschappij en zij mogen dus niet te veel verdienen. Daarnaast wordt sociale ongelijkheid

niet geaccepteerd, omdat dit geen intrinsieke kwaliteiten weerspiegelt. Sociale ongelijkheden doen juist afbreuk aan het principe dat personen met de meeste kwaliteiten het best kunnen presteren.

Een meritocratie wordt door velen dus als een gewenst systeem gezien. Het ideaal is echter niet volledig meritocratisch. De belangrijkste afwijking is de herverdeling die plaatsvindt naar personen in een negatieve situatie. Herverdeling is in een meritocratie minder belangrijk. Het ideaal ligt dus in de buurt van de meritocratie, ware het niet dat niet alle natuurlijke ongelijkheden worden geaccepteerd, wat in een meritocratie wel het geval is.

In het vorige hoofdstuk heb ik kritiek geleverd op het egalitarisme. Ook op het maatschappelijk dominante stelsel kan kritiek geformuleerd worden. Dat het egalitarisme problemen kent, wil vanzelfsprekend niet zeggen dat de positie vanuit waar de kritiek geformuleerd is dat wel is. Ik zal echter geen kritiek formuleren, omdat anderen dit al gedaan hebben, met name egalitaristen. Veel van de kritiek is wellicht relevant, maar voor deze scriptie niet. Het doel van deze scriptie was een kritiek te formuleren op het egalitarisme en dat is gebeurd. In dit hoofdstuk komt nog wel iets anders aan bod. Ik geef in de rest van dit hoofdstuk een (mogelijke) verklaring waarom het beschreven dominante ideaal zo populair is.

Men zou zich kunnen afvragen waarom een stelsel zo populair is terwijl het wellicht niet perfect is. Het is bovendien niet alleen in Nederland, maar ook in andere landen het geaccepteerde systeem. De mate van herverdeling verschilt per land, maar in elk westers land zijn de basisprincipes hetzelfde. Waarom is er zoveel overeenstemming binnen pluralistische samenlevingen? Een belangrijke reden waarom het ideaal vrij breed geaccepteerd wordt, is dat het zowel voor mensen met een meer linkse als voor mensen met een meer rechtse oriëntatie gedeeltelijk voldoet aan de verwachtingen. De dominante maatschappelijke positie wordt geaccepteerd door mensen met verschillende uitgangspunten. In deze paragraaf bespreek ik waarom meer links (meer egalitair) georiënteerde personen het systeem wellicht veranderd zouden willen zien, maar niet volledig op de kop zouden willen zetten. Ditzelfde kan getoond worden voor meer rechts (meer libertair) georiënteerden. Naast een door sommige mensen op zichzelf als wenselijk geacht systeem, is het ook een goed compromis tussen verschillende posities. Dit zal ik nu laten zien.

Voor mensen met een meer egalitair uitgangspunt is de meritocratische acceptatie van natuurlijke omstandigheden als moreel relevant problematisch (Barry, 2005, pp. 109-116). In een volledige meritocratie hebben de personen met de minste capaciteiten een zeer laag inkomen. Dit probleem blijkt in de Nederlandse maatschappij ook te leven. Het gebrek aan kansen van de minst bedeelden was een van de redenen waarom het libertarisme werd afgewezen. Het wordt ondervangen doordat het maatschappelijke ideaal niet dat van een volledige meritocratie is. Natuurlijke ongelijkheden zijn in de maatschappelijk dominante positie niet in alle gevallen geaccepteerd, zoals al eerder aan is bod

gekomen. In het geval van handicaps bijvoorbeeld is wel sprake van compensatie. De Nederlandse verzorgingsstaat bevindt zich daardoor tussen een meritocratie en het egalitarisme in.

Er is nog een reden waarom een meritocratie acceptabel is voor meer links georiënteerde personen. Een voordeel van een meritocratie is dat dit een redelijk efficiënt systeem is. Er is sprake van sterke drijfveren tot maximale prestaties, waardoor de economische mogelijkheden van mensen goed worden benut. Deze constatering kan helpen om egalitaristen toch achter het stelsel te krijgen. Naast de vraag welke verdeling het meest rechtvaardig is, speelt in sommige gevallen ook de wens van efficiëntie een rol. Een gelijke verdeling kan zich op elk welvaartsniveau bevinden. Een hoger welvaartsniveau is wenselijker dan een lager welvaartsniveau. De manier van verdeling heeft zelf ook invloed op de hoogte van het welvaartsniveau. Het idee is dat niet alleen de verdeling, maar ook de grootte van de 'koek' (het totaal aan goederen) van belang is, en dat de verdeling bovendien de grootte kan beïnvloeden. Een efficiënt stelsel is in dit geval een systeem dat de grootst mogelijke totale welvaart creëert.

> "Hume and Bentham both rejected an equal distribution, however, on the ground that, although it is best from a static viewpoint, it would be bad when viewed dynamically. And their economist successors have almost without exception shared their assumption that, as soon as we take account of the need to stimulate production, we must underwrite inequality." (Barry, 1989, p. 177)

Theorieën waarin herverdeling geen plaats heeft, worden ook gezien als het summum van efficiëntie. Het financiële stelsel van privébezit moedigt mensen aan tot inzet. Het loont om te werken. Het loont bovendien meer naarmate men harder werkt**.** In een perfecte vrije markt wordt Pareto-efficiëntie behaald, doordat vraag en aanbod perfect op elkaar afgestemd raken. Pareto-efficiëntie houdt in dat niemand beter af kan worden zonder dat een ander slechter af wordt. Een systeem van herverdeling ten behoeve van nivellering wordt als minder efficiënt gezien, omdat er een minder sterk beloningssysteem is voor prestaties. Er zijn sociale vangnetten, presteren is geen vereiste voor succes et cetera. De totaal gecreëerde welvaart zal daardoor kleiner zijn. Op deze manier wordt egalitarisme geassocieerd met 'levelling down' (Barry, 1989, p. 79). Gelijkheid wordt bij levelling down niet bereikt door de welvaart op een andere manier te verdelen, maar doordat de extra inkomens van de topverdieners in rook opgaan. Levelling down wordt veelal als ongewenst gezien, omdat weliswaar gelijkheid gerealiseerd wordt, maar in absolute zin er alleen mensen op achteruit gaan (ten opzichte van de ongelijke situatie). Om deze problemen te voorkomen is het gebruikelijk het morele systeem en het efficiënte systeem op een of andere manier te integreren. Er zijn wel egalitaristen die menen dat een systeem van volledige gelijkheid efficiënt kan functioneren (bv. Cohen, 1991; Cohen, 1995), wanneer mensen maar de juiste motivatie hebben om hard te werken, maar dit is overtuigend

weerlegd (Green, 1988), waardoor praktische egalitaristen toch iets met de markt zullen moeten doen.

Wanneer rechtvaardige uitkomsten wenselijk geacht worden, dan lijkt het logisch de markt met enige argwaan te benaderen. Het kan een efficiënt middel zijn, maar alleen als de kosten tegen de baten opwegen. Uiteindelijk is de situatie voor egalitaristen dus een balans. Enerzijds is er de efficiëntie van het systeem van beloning naar prestatie, met een op de markt gebaseerd systeem dat vraag en aanbod aan elkaar afstemt. Anderzijds is er de constatering dat dit leidt tot een verdeling van inkomen die niet gebaseerd is op moreel relevante criteria van prestaties. Mensen die veel verdienen in objectieve zin zijn niet noodzakelijk mensen die veel verdienen in morele zin. Daarom vindt er in bepaalde mate herverdeling plaats. Het moreel rechtvaardige systeem wordt gedeeltelijk geïmplementeerd. Uiteindelijk komen we op die manier ook weer bij een verzorgingsstaat uit.

Dit zadelt egalitaristen met een dilemma op. De principes die zij als meest rechtvaardig beschouwen, zijn niet noodzakelijk ook de meest efficiënte systemen van verdeling. Tussen rechtvaardigheid en efficiëntie moet een balans gevonden worden. De samensmelting van markt en rechtvaardigheid is een problematische. Aan de ene kant vereist efficiëntie dat van een marktsysteem gebruik gemaakt wordt. Aan de andere kant mogen principes van rechtvaardigheid niet te veel genegeerd worden ten faveure van efficiëntie. Rawls vindt de balans tussen deze twee belangen in een systeem waarbij efficiëntie aangewend wordt om de minst bedeelden zo goed mogelijk te helpen.

Het meritocratische systeem kan ook vanuit efficiëntie-perspectief bekeken worden. Het niet herstellen van alle natuurlijke ongelijkheden wordt dan gezien als noodzaak voor efficiëntie, binnen een op egalitarisme gestoeld systeem. Omdat de verzorgingsstaat zoals wij die kennen niet alleen een imperfecte meritocratie is, maar ook een invulling van een verzorgingsstaat, zijn de feitelijke politieke verschillen tussen politieke partijen niet zo groot. Linkse mensen streven naar meer herverdeling binnen de verzorgingsstaat, zodat de eindsituatie dichter bij gelijkheid uitkomt, zonder efficiëntie op te geven. De noodzaak van efficiëntie maakt dat individuen met een meer linkse grondhouding het systeem in hoofdlijnen kunnen accepteren. Ze zullen hooguit beargumenteren voor meer herverdeling.

Een vergelijkbare redenering kan opgebouwd worden voor mensen die meer libertair ingesteld zijn. Een aspect dat hiervoor van belang is, is dat natuurlijke ongelijkheden tussen mensen geen vaststaande omvang hebben. Eerder heb ik gesteld dat het bestaan van deze ongelijkheden reden is voor de onenigheid over herverdeling. Als het mogelijk is deze ongelijkheden weg te nemen, dan kunnen de filosofen op één lijn komen. Het libertarisme kan gezien worden als een ethos van verantwoordelijkheid, van eigen keuzes en autonomie. Dit is een aantrekkelijk ideaal, maar het is

problematischer waar grote verschillen bestaan in kansen. Het egalitarisme is juist een ethos van gelijke uitkomsten. Omdat mensen geen gelijke mogelijkheden hebben, is de beste oplossing volgens egalitaristen om iedereen van eenzelfde welvaart te voorzien. Daardoor wordt persoonlijke vrijheid mogelijkerwijs beperkt. Een oplossing om het beste van de twee theorieën te combineren, zou het opheffen van de natuurlijke en sociale ongelijkheden tussen mensen zijn. John E. Roemer draagt die die oplossing aan (Roemer, 2000). Hij biedt daarmee op het eerste gezicht een oplossing voor de eerder geschetste problemen. In zijn werk beschrijft hij de mogelijkheid tot volledige kansengelijkheid.

Zijn betoog is dat de overheid het onderwijsbudget zo kan en moet besteden dat iedereen er met gelijke kwaliteiten uitkomt. Dit werkt op de volgende wijze. Leerlingen worden verdeeld in groepen, op basis van criteria die op opleidingsniveau geen invloed zouden moeten hebben, maar dat feitelijk wel doen. Bijvoorbeeld op basis van geslacht, huidskleur, sociale klasse et cetera. Voor elke groep worden de prestaties gemeten. Als een groep minder presteert, wordt het budget voor deze groep verhoogd. Dit proces gaat door totdat alle groepen gelijk presteren[16]. De financiering van het onderwijs wordt daarmee zo ingericht dat alle groepen gemiddeld gelijke prestaties gaan leveren. In de praktijk betekent dit bijvoorbeeld dat het onderwijsbudget voor zwarte Amerikanen veel hoger moet zijn dan dat voor blanke Amerikanen, omdat de onderwijsprestaties van deze twee groepen op dit moment verschillen. Door meer te besteden aan de achtergestelde groep, zullen ze op een gelijk niveau uitkomen. Wanneer alle kinderen uiteindelijk op hun achttiende een gelijk niveau bereikt hebben, dan is van volledige kansengelijkheid sprake.

Roemer betoogt dat zijn idee losstaat van alle vormen van politieke ideologie. In feite is dit het geval. Als inderdaad iedereen op een gegeven moment, op wat Roemer de startstreep noemt, exact gelijke kwaliteiten heeft, dan zouden zowel het egalitarisme als het libertarisme over de uiteindelijke uitkomst tevreden kunnen zijn. Het libertarisme zou tevreden zijn omdat er geen herverdeling meer hoeft plaats te vinden vanaf dat moment. Het egalitarisme zou tevreden zijn omdat iedereen naar inzet wordt beloond en er niemand lijdt onder mindere kansen (Dworkin, 2000, p. 84). De oplossing is eigenlijk ideaal. We creëren een gelijke race, waardoor iedereen op hetzelfde punt start en elke uitkomst van die race rechtvaardig is.

Het probleem van de gelijke kansen-theorie van Roemer is dat volledige uitvoering in de praktijk onmogelijk is. De natuurlijke ongelijkheden kunnen met ongelijke onderwijsgelden verminderd worden, maar in tegenstelling tot wat Roemer suggereert, nooit opgeheven worden. Het is onmogelijk om iedereen universitair onderwijs op het huidige niveau te laten volgen, ongeacht de bedragen die uitgegeven worden. Het ontbreekt bepaalde mensen simpelweg aan het benodigde

[16] Door groepen te vergelijken en niet individuen, wordt voorkomen dat de hoogte van onderwijsgeld ook afhankelijk is van verschillen in inzet.

cognitieve niveau. Dit kan niet ongedaan gemaakt worden. De enige manier daarvoor zou levelling down zijn, doordat niemand bijvoorbeeld universitair onderwijs meer zou mogen volgen. Levelling down is net als in het eerdere geval ongewenst, omdat gelijkheid in dat geval bereikt wordt door het totaal aan welvaart te beperken. Omdat er geen acceptabele manier is om iedereen gelijke capaciteiten te geven, zullen individuen altijd met ongelijke kansen aan de startlijn verschijnen. Daardoor zal er ook altijd een theorie nodig zijn die aangeeft wat in die situatie de meest rechtvaardige verdeling is.

De theorie van Roemer is belangrijk omdat het uitgangspunt, dat wanneer mensen gelijke kansen hebben de uiteindelijke uitkomst aanvaardbaar is, wordt gedeeld. Er is brede overeenstemming dat overheid tot taak heeft iedereen een goed niveau van onderwijs aan te bieden. Zodra iedereen onderwijs heeft genoten, is sprake van een gelijke race en is een meritocratie het geaccepteerde systeem. Roemer stelt dat de onderwijsgelden hoger moeten zijn voor groepen die lager scoren. In de samenleving is het voldoende wanneer iedereen de kans heeft gehad het beste onderwijs te vormen. Belangrijk aan onderwijs is dat ook individuen met een meer libertair uitgangspunt zich hier vaak in kunnen vinden. Mensen met een meer rechtse oriëntatie accepteren de verzorgingsstaat ook, zolang deze zich met name richt op het gelijktrekken van kansen in de jeugd, en niet zozeer op inkomensverdeling tijdens het latere leven. Rawls spreekt in deze van een systeem van liberal equality (Rawls, 1999, p. 57). Daarin is sprake van formele kansengelijkheid en worden sociale ongelijkheden weggepoetst, maar natuurlijke ongelijkheden blijven grotendeels ongemoeid. De verzorgingsstaat als bijna-meritocratie is dus ook een compromis met het libertarisme.

Zo kan verklaard worden waarom één maatschappelijk standpunt zo dominant is. Interessant is dat het een afspiegeling vormt van het pluralisme in de maatschappij. Zowel mensen die zich meer links als mensen die zich meer rechts bevinden, kunnen delen van het systeem accepteren en eisen met name aanpassingen en geen gehele omverwerping van het systeem. Al met al betreft de politieke tegenstelling vooral in hoeverre sprake is van gelijke kansen en niet zozeer de grote tegenstelling tussen egalitarisme en libertarisme. Iedereen kan zich vinden in het principe van kansengelijkheid, de invulling daarvan verschilt echter (Claassen, 2011, pp. 45-48). Nu dit laatste punt is aangetoond, zullen in het volgende hoofdstuk conclusies worden getrokken als afsluiting van deze scriptie.

Conclusie

Iedereen die zich afvraagt wat een rechtvaardige verdeling is, heeft te maken met hetzelfde probleem. Er bestaan grote natuurlijke ongelijkheden tussen personen. Er zijn mensen met veel talenten en mensen met weinig talenten of handicaps. Daarnaast zijn er sociale ongelijkheden. Sommigen krijgen een goede opvoeding, anderen moeten het met veel minder doen. Hoewel deze laatste ongelijkheden tot op zekere hoogte uit te bannen zijn, zal natuurlijke ongelijkheid altijd blijven bestaan. De overheid heeft tot taak alle burgers als gelijken te behandelen. Ze zijn echter niet gelijk. Wat houdt deze overheidstaak dan in? Moet de overheid alle burgers dezelfde formele mogelijkheden geven? Dan betekent dit onvermijdelijk dat de burgers met de meeste kwaliteiten ook in de beste situatie terecht zullen komen. Is dat oneerlijk? Het is in zekere zin net zo oneerlijk als het feit dat er verschillen tussen mensen bestaan. De natuurlijke verschillen zijn echter onvermijdelijk, en daardoor niet oneerlijk in morele zin. Zijn de ontstane inkomensverschillen dit wel? In tegenstelling tot de natuurlijke verschillen zouden deze te vermijden zijn. De noodzaak om financiële gelijkheid te realiseren is echter geen uitgemaakte zaak.

Politiek filosofen die zich met dit onderwerp bezighouden neigen naar het antwoord dat ongekozen ongelijkheden inderdaad niet tot inkomensongelijkheden mogen leiden. Het grote publiek neemt een veel minder vergaande positie in, door beperkte herverdeling wenselijk te achten. Een doel in deze scriptie was te bekijken hoe de maatschappelijk dominante positie tot stand is gekomen. Waarom wijken de politieke filosofie en de publieke opinie zo sterk van elkaar af? Een tweede doel was het leveren van kritiek op het egalitarisme.

Ik heb de volgende stappen doorlopen om de genoemde doelen te verwezenlijken. Om te beginnen heb ik de egalitaristische theorieën beschreven die in de politieke filosofie dominant zijn wanneer het over distributieve rechtvaardigheid gaat. Vervolgens heb ik gekeken welke opvattingen in de Nederlandse samenleving dominant zijn. Het egalitarisme berust op de notie dat alle verschillen in inkomens te herleiden moeten zijn tot moreel relevante criteria, te weten keuzes. Natuurlijke en sociale ongelijkheden, die berusten op toeval, mogen zeker geen rol spelen in iemands inkomen. Aangezien op dit moment vooral omstandigheden invloed hebben op individueel presteren, is een veel grotere mate van gelijkheid gewenst. Ook in de samenleving is de opvatting dat inkomens moreel beargumenteerd moeten kunnen worden (en dus niet enkel gebaseerd zijn op historische eigendomsrechten), maar de maatstaven zijn anders. Naast keuzes mogen ook positieve natuurlijke omstandigheden –talenten– een inkomen bepalen, waardoor grotere inkomensongelijkheden acceptabel zijn. Vervolgens heb ik bekeken in hoeverre aspecten uit het libertarisme en de capabilities approach een rol spelen in de maatschappelijke opvatting. Het sterkere idee van bezit

(entitlement) uit het libertarisme blijkt een rol te spelen, evenals de notie van sufficiency uit de capabilities approach.

Daarna heb ik beschreven hoe het kan dat er zulke verschillende stelsels van distributieve rechtvaardigheid op te bouwen zijn. Dit heeft in de eerste plaats te maken met de visie op overheidstaken die gebruikt wordt. De overheid kan enerzijds gezien worden als ondersteunend in het handhaven van individuele interacties, zonder verdelende rol. Anderzijds kan de overheid gezien worden als beheerder van de gezamenlijke opbrengst van de samenleving als collectief. Afhankelijk van de positie of tussenpositie die iemand hierin inneemt varieert de hoeveelheid geld die überhaupt door een overheid (her)verdeeld mag worden. In de tweede plaats worden verschillen in visies veroorzaakt door wisselende criteria op basis waarvan herverdeling plaats mag vinden. Betwiste criteria voor herverdeling zijn natuurlijke en sociale ongelijkheden.

Als we kijken wat de dominante maatschappelijke positie is op beide aspecten, blijkt dat in de eerste stap een actief verdelende overheid wordt geaccepteerd. Op de tweede vraag wordt geantwoord dat de welvaartsverdeling min of meer gelijk moet lopen aan de verdeling van kwaliteiten die mensen hebben. Dit komt overeen met het ideaal van een meritocratie, waarin ieder persoon betaald krijgt naar zijn of haar natuurlijke kwaliteiten. Beloning vindt plaats naar verdienste. Een uitzondering op beloning naar verdienste vormen de meest negatief bedeelden uit de 'natuurlijke loterij', zoals gehandicapten. Zij hebben recht op een door de overheid verschafte uitkering. De Nederlandse verzorgingsstaat is zo bezien een bijna-meritocratie.

De maatschappelijk dominante positie lijkt dus het meest op een meritocratie, met elementen van herverdeling. Deze positie wordt aanvaard door veel mensen, omdat het op verschillende vlakken een aangename mix is van principes. Doordat prestaties beloond worden, wordt inzet bevorderd en is het systeem efficiënt. Doordat de meest ernstige negatieve omstandigheden gecompenseerd worden door de overheid, wordt mogelijk zwaar lijden zoals in het libertarisme voorkomen. Doordat er veel aandacht is voor onderwijs heeft iedereen formeel gelijke kansen en wordt sociale ongelijkheid verminderd. Op basis van deze stappen, kunnen we het eerste deel van de hoofdvraag beantwoorden:

> *Wat verklaart de verschillen in visie op distributieve rechtvaardigheid tussen egalitaristische politiek filosofen en de maatschappij en welke kritiek op het egalitarisme kan op basis hiervan geformuleerd worden?*

De verschillende visies op distributieve rechtvaardigheid komen voort uit de acceptatie van natuurlijke verschillen als maatstaf voor distributie in de maatschappij, en afkeuring hiervan in het egalitarisme. Dit resulteert in zeer verschillende gewenste systemen, omdat aangeboren ongelijkheden tussen personen een groot deel uitmaken van ongelijke productiviteit.

In de hoofdvraag heb ik mij, naast het verklaren van in de maatschappij levende visie, tot doel gesteld kritiek te leveren op het egalitarisme. In de vergelijking tussen de maatschappelijke blik en het egalitarisme kwam een aantal kritiekpunten naar boven. Het egalitarisme streeft ernaar dat mensen alleen de gevolgen ervaren van hoe ze zich gedragen, niet van wie ze zijn. Dit ideaal is lovenswaardig, maar onderschat de complexiteit van de relatie tussen beide en onderkent de fundamentele aard van natuurlijke verschillen niet. Specifiek leidt dit tot een aantal problemen dat ik hieronder kort herhaal.

Het egalitarisme is enkel gericht op het morele aspect van verdeling. Alle welvaart moet verdiend zijn, op morele gronden. Wie feitelijk het werk heeft verricht, is niet relevant. De overheid heeft het recht alle inkomsten te herverdelen, er is geen enkele vorm van *entitlement*. Daarmee neemt het egalitarisme het standpunt in dat de samenleving altijd voorgaat boven het individu. De overheid heeft een zeer vergaande taak. Dit is een problematisch uitgangspunt dat nauwelijks verdedigd wordt. Het is problematisch omdat het niet voor zich spreekt dat inkomen een aspect is dat, net als bijvoorbeeld bepaalde rechten, in principe aan iedereen toekomt. Egalitaristen nemen dit aan, terwijl anderen (libertairen) stellen dat inkomensverdeling zonder tussenkomst van een overheid moet plaatsvinden.

Naast de betwiste wenselijkheid van volledige herverdeling, is de invulling van herverdeling van het egalitarisme problematisch. Deze is op vlakken strijdig met fundamentele intuïties. Mensen worden sinds jaar en dag beloond voor datgene wat zij bereiken, afhankelijk van de prestatie die zij leveren. Mensen met veel verdiensten worden gekoesterd omdat zij van groot maatschappelijk nut zijn of gewild vermaak bieden. Egalitaristen willen hiervan af, omdat de voor verdienste benodigde unieke capaciteiten toevalligheden zijn, waar specifieke individuen niet voor hebben gekozen. Waarom zouden sommigen het zoet van rijkdom mogen proeven, terwijl het van zoveel anderen verstoken blijft, enkel omdat zij geluksvogels zijn? Geluk en rechtvaardigheid zijn tegenpolen. Een systeem waarin succes door geluk bepaald wordt is een ongewenst systeem. Een groot probleem van deze logisch sluitende redenering is dat deze ingaat tegen de intuïtie dat mensen beloond mogen worden naar prestatie. Ook de intuïtie dat iemand toekomt wat hem of haar gegeven wordt, wordt verstoord. Een van de redenen waarom het egalitarisme niet intuïtief is, is omdat omstandigheden en keuzes sterk met elkaar verweven zijn. Omstandigheden en keuzes zijn geen losse werelden die gezamenlijk het succes van individuen bepalen. Ze zijn op vele manieren vervlecht. Hoewel egalitaristen dit op zich niet ontkennen, lijken zij zich niet bewust van de consequenties ervan. Het is niet mogelijk te zeggen dat een talent puur toeval is. In het geval van handicaps is dit beter mogelijk, en daar zien we dan ook dat er veel breder draagvlak is voor compensatie door de overheid.

Egalitaristen vragen zich niet of nauwelijks af welke impact hun theorie heeft op de autonomie en verantwoordelijkheid van individuen. Dit is problematisch omdat het egalitarisme een belemmering kan vormen voor verantwoordelijkheid. Mensen kunnen in het huidige systeem zelf

zorgen voor hun succes of falen. Wanneer nagenoeg alle inkomensongelijkheden ongedaan gemaakt worden, is er weinig ruimte meer voor uitdagingen en persoonlijk succes. Keuzes die individuen maken, zoals giften, zullen namelijk verstorend werken op de gewenste verdeling. Om de gewenste verdeling in stand te houden, zullen dan keuzemogelijkheden beperkt moeten worden. De mogelijkheid tot ongelijkheden is een vereiste voor een leven met uitgebreide mogelijkheden (al zijn die mogelijkheden niet voor iedereen even groot).

Het egalitarisme is kortom een problematische theorie, veel problematischer dan uit veel politiek filosofische literatuur naar voren komt. Het is zeer twijfelachtig dat deze theorie uitvoerbaar is. En als de theorie uitgevoerd wordt, dan zal dit waarschijnlijk geen succes worden. Alleen door sterk af te wijken van het uitgangspunt van gelijkheid kan wellicht een uitvoerbaar egalitaristisch stelsel gecreëerd worden. De vraag is in hoeverre dan nog sprake is van egalitarisme, en niet van bijvoorbeeld een stelsel gebaseerd op sufficiency, zoals de capabilities approach.

Mijn conclusie is niet dat het maatschappelijk dominante systeem van bijna-meritocratie perfect is. In de scriptie heb ik daar minder aandacht aan besteed, omdat mijn doel juist was om te kijken of er legitimaties mogelijk zijn. Een mogelijk probleem zit in de combinatie van principes die toegepast wordt. Dit blijkt bijvoorbeeld wanneer niet duidelijk is dat een bepaalde positie wel of niet voortkomt uit negatieve omstandigheden. Heeft een werkloze pech dat hij of zij geen baan vindt, of presteert hij simpelweg niet?

Deze scriptie vond haar oorsprong in een waargenomen kloof tussen de publieke opinie en de politieke filosofie. Om af te sluiten is deze grote scheiding tussen de ‘denkers’ en de ‘gewone maatschappij’ zelf een mogelijk probleem. Heeft de politieke filosofie niet als doel visies voor te schrijven die in de maatschappij overgenomen kunnen worden? Het egalitarisme heeft politiek gezien buitengewoon weinig aanhang. Er is bovendien weinig reden om aan te nemen dat dit in de toekomst zal veranderen. Vervult de politieke filosofie één van haar kerntaken dan wel goed? Deze vraag is buitengewoon interessant, maar tegelijk een zeer grote filosofische exercitie op zich, die bovendien al vele anderen beziggehouden heeft. Op basis van deze scriptie kan echter wel geconstateerd worden dat het negeren van de publieke opinie een gemiste kans is voor de politieke filosofie. Wanneer maatschappelijk geaccepteerde opvattingen als uitgangspunt genomen worden, blijkt er scherpe kritiek te leveren op het egalitarisme, waar egalitaristen nog onvoldoende repliek op hebben gegeven. Een kloof in opvattingen is niet noodzakelijk een probleem, maar wel wanneer deze nagenoeg genegeerd wordt.

Al met al heeft deze scriptie nieuwe vragen opgeleverd, maar ook enkele antwoorden gegeven. Het heeft een kritiek geleverd op het egalitarisme en wederom aangetoond dat het analyseren van de publieke opinie ook voor politiek filosofen relevant kan zijn. Hopelijk zullen anderen deze weg volgen.

Literatuurlijst

Anderson, E. S. (1999). What is the Point of Equality? *Ethics,* 109, pp. 287-337.

Arneson, R. (2002). Egalitarianism. *Stanford Encyclopedia of Philosophy.* Retrieved from http://plato.stanford.edu/entries/egalitarianism/

Barry, B. (1989). *Theories of Justice*. Hemel Hempstead: Harvester-Wheatsheaf.

Barry, B. (1995). *Justice as Impartiality.* Oxford: Clarendon Press.

Barry, B. (2005). *Why Social Justice Matters.* Cambridge: Polity Press.

Bénabou, R. (2000). Meritocracy, Redistribution, and the Size of the Pie. In K. Arrow, S. Bowles & S. Durlauf (Eds.), *Meritocracy and Economic Inequality* (pp. 317-339). Princeton: Princeton University Press.

Bénabou, R. & Tirole, J. (2006). Belief in a Just World and Redistributive Politics. *The Quarterly Journal of Economics,* 121, pp. 699-746.

Claassen, R. (2011). *Het huis van de vrijheid. Een politieke filosofie voor vandaag.* Amsterdam: Ambo.

Cohen, J. (2011). *Voorbij de meritocratie*. Kerdijk-lezing. Retrieved from http://stichtingkerdijk.files.wordpress.com/2011/07/1e-kerdijklezing-job-cohen1.pdf

Cohen, G. A. (1991). Incentives, Inequality and Community. *The Tanner Lectures on Human Values,* pp. 263-329.

Cohen, G. A. (1995). The Pareto Argument for Inequality. *Social Philosophy and Policy,* 12, pp. 160-185.

Cohen, G. A. (2000). *If You're an Egalitarian, How Come You're So Rich?* Cambridge: Harvard University Press.

Dworkin, R. (2000). *Sovereign Virtue. The Theory and Practice of Equality.* Cambridge: Harvard University Press.

Dworkin, R. (2003). Sovereign Virtue Revisited. *Ethics,* 113, pp. 106-143.

Enoch, D. & Marmor, A. (2007). The Case Against Moral Luck. *Law and Philosophy,* 26, pp. 405-436.

Epstein, R. A. (1980). A Taste for Privacy? Evolution and the Emergence of a Naturalistic Ethic. *The Journal of Legal Studies,* 9, pp. 665-681.

Fried, B. H. (2000). Commentary. Compared to What? Taxing Brute Luck and Other Second-Best Problems. *Tax Law Review,* 53, pp. 377-396.

GfK Marktforschung. (2006). *Methodological report. World values Survey 2005/2006. France, Great Britain, Italy, Netherlands, Russia, USA.* Available from http://www.wvsevsdb.com/wvs/WVSDocumentation.jsp retrieved on 2011-11-29.

Gijsberts, M.I.L. & Ganzeboom, H.B.G. [principal investigators]. (1996). *Social Inequality in the Netherlands 1996.* Utrecht: Research School ICS.

Goodwin, B. (1992). *Justice by Lottery.* Hertfordshire: Harvester Wheatsheaf.

Greco, J. (1995). A Second Paradox Concerning Responsibility and Luck. *Metaphilosophy,* 26, pp. 81-96.

Green, S. (1988). Taking Talents Seriously. *Critical Review,* 2, pp. 202-219

Hurley, S. (2001). Luck And Equality. *Aristotelian Society Supplementary Volume,* 75, pp. 51-72.

Hurley, S. (2002). Debate: Luck, Responsibility, and the 'Natural Lottery'. *The Journal of Political Philosophy,* 10, pp. 79-94.

ISSP Research Group. (1999). *International Social Survey Programme (ISSP): Social Inequality II.* Amsterdam: NIPO.

Kymlicka, W. (2002). *Contemporary Political Philosophy. An Introduction.* Oxford: Oxford University Press.

Latus, A. (2003). Constitutive Luck. *Metaphilosophy,* 34, pp. 460-475.

Lazenby, H. (2010). One Kiss Too Many? Giving, Luck Egalitarianism and Other-affecting Choice. *The Journal of Political Philosophy,* 18, pp. 271-286.

Lippert-Rasmussen, K. (2009). Justice and Bad Luck. *Stanford Encyclopedia of Philosophy.* Retrieved from http://plato.stanford.edu/entries/justice-bad-luck/.

Locke, J. (1980 [1689]). *Second Treatise of Government*. Indianapolis: Hackett Publishing Company.

Malahy, L.W., Rubinlicht, M.A. & Kaiser, C.R. (2009). Justifying Inequality: A Cross-Temporal Investigation of U.S. Income Disparities and Just-World Beliefs from 1973 to 2006. *Social Justice Research,* 22, pp. 369-383.

Mandle, J. (2009). *Rawls's A Theory of Justice: An Introduction.* Cambridge: Cambridge University Press.

Miller, D. (1992). Distributive Justice: What the People Think. *Ethics,* 102, pp. 555-593.

Nagel, T. (1979). Moral Luck. In *Mortal Questions* (pp. 24-38). Cambridge: Cambridge University Press.

Nelkin, D. K. (2008). Moral Luck. *Stanford Encyclopedia of Philosophy.* Retrieved from http://plato.stanford.edu/entries/moral-luck/.

Nieuwbeerta, P., Gijsberts, M. & Ganzeboom, H. [principal investigators] (1998). *Social and economic attitudes in the Netherlands 1998. Sociaal-economische ontwikkelingen in Nederland 1998.* Utrecht: Research School ICS.

Nozick, R. (1974). *Anarchy, State, and Utopia.* New York: Basic Books.

Nussbaum, M. C. (2000). *Women and Human Development. The Capabilities Approach*. Cambridge: Cambridge University Press.

Nussbaum, M. C. (2002). Capabilities and Human Rights. In P. de Greiff & Ciaran Cronis (Eds.), *Global Justice and Transnational Politics* (pp. 117-140). Cambridge: MIT Press.

Nussbaum, M. C. (2011). *Creating Capabilities.* Cambridge: Belknap Press of Harvard University Press.

Otsuka, M. (2002). Luck, Insurance, and Equality. *Ethics,* 113, pp. 40-54.

Otsuka, M. (2003). *Libertarianism without inequality.* Oxford: Oxford University Press.

Otsuka, M. (2006). Prerogatives to Depart from Equality. *Royal Institute of Philosophy Supplement,* 58, pp. 95-112.

Pojman, L. (2001). Justice as Desert. *Queensland University Law and Justice Journal,* 1, pp. 88-109.

Rawls, J. (1999). *A Theory of Justice. Revised Edition.* Cambridge: Harvard University Press.

Roemer, J. E. (2000). Equality of Opportunity. In K. Arrow, S. Bowles & S. Durlauf (Eds.), *Meritocracy and Economic Inequality* (pp. 17-32). Princeton: Princeton University Press.

Sandbu, M. E. (2004). On Dworkin's brute-luck-option-luck distinction and the consistency of brute-luck egalitarianism. *Politics, Philosophy & Economics,* 3, pp. 283-312.

Scheffler, S. (2003). What is Egalitarianism? *Philosophy & Public Affairs,* 31, pp. 5-39.

Sen, A. (2000). Merit and Justice. In K. Arrow, S. Bowles & S. Durlauf (Eds.), *Meritocracy and Economic Inequality* (pp. 5-16). Princeton: Princeton University Press.

Smith, S. R. (2001). The Social Construction of Talent: A Defence of Justice as Reciprocity. *The Journal of Political Philosophy,* 9, pp. 19-37.

Swift, A., Marshall, G., Burgoyne, C. & Routh, D. (1995). Distributive Justice: Does It Matter What the People Think? In J. R. Kluegel, D. S. Mason & B. Wegener (Eds.), *Social Justice and Political Change. Public Opinion in Capitalist and Post-Communist States* (pp. 15-47). Piscataway: Transaction Publishers.

Swift, A. (2006). *Political Philosophy. A Beginners' Guide for Students and Politicians*. Cambridge: Polity.

Swift, A. (2008). The Value of Philosophy in Nonideal Circumstances. *Social Theory and Practice,* 34, pp. 363-387.

Thorkildsen, T. A. (1989). Pluralism in Children's Reasoning about Social Justice. *Child Development*, 60, pp. 965-972

Wegener, B., Mason, D. (1996). *International Social Justice Project, 1991 and 1996. Codebook.* Retrieved from http://www.icpsr.umich.edu/icpsrweb/ICPSR/studies/6705/documentation on 2011-11-30.

Williams, B. A. O. (1976). Moral Luck. *Proceedings of the Aristotelian Society, Supplementary Volumes*, 50, pp. 115-135.

Wilson, D. S. & Wilson, E. O. (2007). Rethinking the Theoretical Foundation of Sociobiology. *The Quarterly Review of Biology,* 82, pp. 327-348.

Wilson, E. O. (1978). What is Sociobiology? *Society,* 15(6), pp. 10-14.

Young, M. (1958). *The Rise of the Meritocracy.* London: Thames and Hudson.